

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
EESTI MEREAKADEEMIA
Merenduskeskus

Jaak Viilipus

**Eesti meremeeste maksukäitumist mõjutavate faktorite ja
maksualaste teadmiste pilootuuring**

Magistritöö

Juhendaja: Anatoli Alop, PhD

Kaasjuhendaja: Hiie Marrandi

Tallinn 2021

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Jaak Viilipus

.....

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 191992VAAM

Üliõpilase e-posti aadress: jviili@ttu.ee

Juhendaja: Anatoli Alop

Töö vastab lõputööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Meelike Paalberg, Itella Logistics OÜ juhatuse esimees

Lubatud kaitsmisele

.....

(ametikoht, nimi, allkiri, kuupäev)

Sisukord

Kasutatud lühendid.....	6
Annotatsioon.....	7
Sissejuhatus	8
1 Maksukäitumise teoreetiline käsitlus ja Eesti meremeeste maksustamist puudutavad peamised regulatsioonid ning meremeeste arv ja jaotus tänases Eestis.	11
1.1 Käitumisökonomika teoreetiline käsitlus - nügimise teooria	11
1.1.1 Käitumisteadus ja nügimise teooria.....	11
1.1.2 Nügimise teooria rakendamine valitsemises – Ühendkuningriigi näitel	13
1.1.3 Maksukäitumise mõjutamine läbi käitumisökonomika.....	14
1.1.4 Maailmapanga ja Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) soovitud maksukuulekuse tõstmiseks.....	16
1.2 Eesti meremeeste töötamist ja maksustamist puudutavad peamised regulatsioonid	17
1.2.1 Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni mereõiguse konventsioon – UNCLOS	18
1.2.2 Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni meretöö konventsioon- <i>Maritime Labour Convention (MLC)</i>	18
1.2.3 ÜRO Topeltnmaksustamise vältimise mudelkonventsioon arenenud ja arenguriikide vahel ning Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) tulu- ja kapitalimaksu mudelkonventsioon.....	20
1.2.4 Tsiviil- ja kaubandusajade kohtualluvuse ning neid käsitlevate kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon (EÜ) nr 1215/2012 (Brüsseli ja Lugano süsteem)..	23
1.2.5 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 593/2008, 17. juuni 2008 , lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I).	25
1.2.6 Riikidevahelised topeltnmaksustamise vältimise ning maksudest hoidumise ja maksupettuste tõkestamise lepingud	27
1.2.7 Riikidevahelised sotsiaalkindlustuslepingud.....	28
1.2.8 Rahvusvahelise eraõiguse seadus (REÕS)	29
1.2.9 Maksualase teabevahetuse seadus (MTVS)	30
1.2.10 Maksukorralduse seadus (MKS)	31
1.2.11 Tulumaksuseadus (TuMS).....	32
1.2.12 Sotsiaalmaksu seadus (SMS).....	35
1.3 Meremeeste arv ja jaotus tänases Eestis	37
1.3.1 Meremeeste registri andmetel.....	37

1.3.2	Taltech Eesti Mereakadeemia ja Merekooli laevajuhtimise ja laevajõuseadmete erialade lõpetajate arv.....	38
2	Uurimismetoodika valik ja põhjendus.....	40
2.1	Uuringu sihtrühm ja valim.....	40
2.2	Uuringutüübi valik.....	41
2.2.1	Küsitlus ja teadmiste test.....	43
2.2.2	Ekspertintervjuu	46
3	Eesti meremeeste maksukäitumist mõjutavad faktorid ja maksusüsteemi TNVO (SWOT)-analüüs.....	48
3.1	Vastajate profiil.....	48
3.1.1	Vastanute koguarv ja jaotus ametite järgi.....	48
3.1.2	Vastanute jaotus vanuse järgi	49
3.1.3	Vastanute jaotus meresõidustaaži alusel.....	49
3.1.4	Vastanute sooline jaotus	50
3.1.5	Vastanute jaotus alalise elukoha järgi	50
3.1.6	Vastanute jaotus lipu järgi.....	51
3.2	Meremeeste hinnangud	51
3.2.1	Küsitluse koondtulemused lipu järgi	51
3.2.2	Maksualased teadmised ja maksuharidus	52
3.2.3	Regulatiivne raamistik.....	53
3.2.4	Tagajärgede tajumine maksude maksmisel/ mittemaksmisel.....	53
3.2.5	Sotsiaalsed normid.....	53
3.2.6	Maksude esindatus.....	54
3.2.7	Maksudega seotud arvepidamise keerukus.....	55
3.2.8	Deklareerimise protsessi keerukus	55
3.2.9	Informatsiooni kättesaadavus deklareerimisel.....	55
3.2.10	Likviidsusprobleemid	55
3.2.11	Ajatamine	56
3.2.12	Valikute üleküllus maksmisel.....	56
3.3	Meremeeste teadmised.....	56
3.3.1	Teadlikkus regulatsioonidest	56
3.3.2	Terminite tundmine	58
3.3.3	Oma kohustuste tundmine	60
3.3.4	Karistuste tundmine.....	62

3.3.5	Üldteadmised.....	62
3.4	Uuringu tulemuste analüüs ja Eesti maksusüsteemi TNVO (SWOT) analüüs.....	63
3.4.1	Meremeeste hinnangud.....	63
3.4.2	Maksualased teadmised.....	66
3.4.3	Õiguslik raamistik.....	67
3.4.4	Eesti meremehi puudutava maksusüsteemi TNVO (SWOT) analüüs.....	69
	Kokkuvõte.....	71
	Võõrkeelne lühikokkuvõte.....	77
	Viidatud allikad.....	79
	Lisa 1. Intervjuu Sotsiaalministeeriumi Töö- ja Pensioniosakonna juhataja Ulla Saare ja Euroopa välisasjade ja rahvusvahelise koostöö nõunikuga Merle Malvetiga.....	85
	Lisa 2. Küsitlus.....	96
	Lisa 3. Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	99

Kasutatud lühendid

AEOI - *Automatic Exchange of Information*

CLIA – *Cruise Lines International Association*

CRS - *Common reporting Standard*

EAST- *Easy, Attractive, Social, Timely*

EL- Euroopa Liit

eMBeD - *Mind, Behavior, and Development Unit*

EMP - Euroopa Majanduspiirkond

FATCA - *Foreign Account Tax Compliance Act*

FIE- Füüsilisest isikust ettevõtja

ICS - *International Chamber of Shipping*

MKS - Maksukorralduse seadus

MLC – *Maritime Labour Convention*

MTVS - Maksualase teabevahetuse seadus

MTA – Maksu- ja Tolliamet

OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development*

PPA – Politsei ja Piirivalveamet

REÕS - Rahvusvahelise eraõiguse seadus

SMS - Sotsiaalmaksu seadus

STCW - *International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers*

TuMS - Tulumaksuseadus

TÖR – Töötamise register

TNVO (SWOT) – Tugevused, Nõrkused, Võimalused, Ohud

UNCLOS – *United Nations Convention of the Seas*

ÜRO - Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Annotatsioon

Eesti meremeeste maksukäitumine pakub head võimalust käitumisökonomika uurimusteks, sest selles inimrühmas on esindatud väga erinevad maksustamisega seotud aspektid. Erinevatel põhjustel hoidis Maksu- ja Tolliameti hinnangul 2014. aastal maksudest kõrvale 4731 meremeest, kellele omakorda vastandus 4772 meremeest, kes makse maksid.

Autor püstitas hüpoteesi, et ühed peamised mõjufaktorid, mis viivad täna meremehed mittemaksmise otsuseni on puudulik maksuharidus, ebaselge õiguslik raamistik ning sektoris valitsevad hoiakud. Lisaks nendele kolmele faktorile keskendub autor ka üldisele hoiakute ja mõjufaktorite kaardistamisele. Uurimistöö puhul on tegemist empiirilise pilootuurimusega kvalitatiivse ja kvantitatiivse meetodi kombineeritud uurimisstrateegiaga, mille puhul analüüsitakse teadusartiklitele tuginedes maksukäitumise teoreetilisi käsitlusi, seadusandlust, koostatakse teoreetilisele käsitlusele tuginedes kausaalne diagramm, mille tulemusi valideeritakse küsitluse abil. Saadud tulemuste põhjal koostatakse Eesti maksusüsteemi TNVO (SWOT) analüüs ja tehakse parendusettepanekud.

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli välja selgitada Eesti meremeeste hoiakud, maksukäitumise, maksualaste normide, riskide ja karistuste ning Eestis kehtiva maksusüsteemi osas. Tulemused näitasid, et puudulik maksuharidus, ebaselge õiguslik raamistik ning meremeeste hoiakud on küll olulised mõjufaktorid maksude maksmise protsessis, kuid ei ole ilmtingimata määravad, mis tähendab, et maksmise või mittemaksmise otsust mõjutavad ka mitmed muud mõjufaktorid, mis käesolevas uuringus kaardistati.

Autor koostas uuringu tulemusena parendusettepanekud toetudes käitumisökonomika raamistikule EAST.

Sissejuhatus

Pärast 2008-2010 aasta majanduskriisi olid riigid sunnitud otsima täiendavaid vahendeid oma eelarvete puudujääkide täitmiseks ning olukorras, kus maksukoormust polnud võimalik tõsta, tuli otsida muid võimalusi maksulaekumiste parandamiseks (Hallsworth 2018, 432). Üks võimalus oli üritada saada kätte need maksutulud, mis seni olid olnud varjatud nn maksuparadiisides (OECD 2013 b) ning teine võimalus muuta efektiivsemaks senist maksukogumist. Esimesel juhul oli vajalik laialdane rahvusvaheline koostöö, mille tulemusena on jõutud tänaseks automaatse maksualase teabevahetuseni (OECD 2020 a) ja teisel juhul tuli hakata lähenema oma maksutulude tõstmisele teaduspõhiselt, et tagada parem vabatahtlik maksukuulekus elanikkonna seas ning seeläbi tagada ka suurem maksulaekumine võimalikult väikeste kuludega. Teaduspõhise lähenemise üheks väljundiks on maksukäitumise uuringute rakendamine maksusüsteemides ja maksupoliitika kujundamisel. Pealtnäha lihtne küsimus aga kätkeb endas palju erinevaid nüansse ning tõstatab ka osade autorite arvates ka eetilisi küsimusi (Sunstein 2015, Lembcke 2019).

Erinevate autorite uuringute tulemusena saab jaotada inimese maksukäitumist mõjutavad faktorid kuude kategooriasse: (I) heidutus, (II) normid, (III) võimalused, (IV) õiglus, (V) majanduslik olukord, (VI) suhtlus (OECD 2010). Seega peaks efektiivne ja hästi toimiv maksusüsteem suutma arvestada kõikide nende faktoritega. Paraku eeldab nende faktoritega arvestamine ka erinevate ühiskonnagruppide erinevate vajaduste ja eripärade tundmist ja arvestamist, sest eeldus, et kõik ühiskonnagrupid käituvad samades oludes ühtemoodi, võib viia selleni, et teatud ühiskonna grupid, kellele üldine kehtiv maksumudel ei sobi, hakkavad sellest kõrvale hoidma (Olsen *et al.* 2014, 415). Maailmapank (World Bank) on oma soovitusel jaganud eelpool nimetatud faktorid erinevate maksude maksmise etappide vahel (World Bank 2019), mis on ka käesoleva uuringu üheks aluseks.

01.07.2020 jõustusid erinevad seadusemuudatused, mis loids maksuerisusi laevaomanikele ning ka meremeestele. Erisuste loomise eesmärk oli arvestada sektori vajadustega ning läbi selle tuua Eesti lipu alla 200 kaubalaeva ning luua töökohti ka kaldasektoris (SE100, 17), mis summaarsena peaks suurendama ka riigi maksulaekumisi. Selle eelnõuga kaasnenud ja järgnenud erisuste tulemusena jagunevad näiteks meremehed sotsiaalkindlustuse alusel 6 erinevasse kategooriasse ning tulumaksu erisuste kasutamisel tuleb arvestama hakata laeva tüübi, suuruse, lipu, sadamakülastuste ja laeva tööajaga seotud tingimustega ehk on tekkinud olukord, kus

üheltpoolt üritab riik arvestada sektori vajadustega aga teisalt ei tee seda teaduspõhiselt ega ka paremaid praktikaid arvesse võttes.

Maksu- ja Tolliameti hinnangul hoidis 2014. aastal maksudest kõrvale 4731 meremeest ning makse maksis 4772 meremeest (SE722, Lisa 3). 23.03.2021 seisuga oli Transpordiamet andnud positiivse otsuse 56 meremehele, kes taotlesid erirežiimi alusel 0% tulumaksu.

Eelnevalt on meremeeste maksustamise teemat kajastatud osana laiemates käsitlustes ning pakutud välja ka erinevaid maksusüsteeme (Aun 2015, Naaber 2014, Dmitrijeva 2012, Sock 2009), kuid käesoleva töö eesmärk ja uudsus seisneb selles, et esmakordselt antakse ülevaade meremeeste töötamise ja maksustamisega seotud regulatsioonidest üksteisega koosmõjus, üritatakse kaardistada meremeeste maksukäitumist mõjutavate faktorite mõju Eesti meremeeste maksude maksmise otsustamise protsessis ning püütakse leida vastus küsimusele, millised mõjufaktorid viivad meremehe maksmise/mittemaksmise otsuseni.

Lisaväärtus, mis kaasneb käesoleva kaardistava uuringuga on see, et edaspidi on võimalik teha edasisi uuringuid meremeeste maksukäitumist mõjutavate faktorite muutuste osas ning lisaks on võimalik igat maksukäitumisega seotud mõjufaktorit veel süvitsi uurida.

Autor püstitab hüpoteesi, et ühed peamised mõjufaktorid, mis viivad täna meremehed mittemaksmise otsuseni on puudulik maksuharidus, ebaselge õiguslik raamistik ning sektoris valitsevad hoiakud. Lisaks nendele kolmele faktorile keskendub autor lisaks ka üldisele hoiakute ja mõjufaktorite kaardistamisele. Uurimistöö puhul on tegemist empiirilise pilootuurimusega kvalitatiivse ja kvantitatiivse meetodi kombineeritud uurimisstrateegiaga, mille puhul analüüsitakse teadusartiklitele tuginedes maksukäitumise teoreetilisi käsitlusi, seadusandlust, koostatakse teoreetilisele käsitlusele tuginedes kausaalne diagramm, mille tulemusi valideeritakse küsitluse abil. Saadud tulemuste põhjal koostatakse Eesti maksusüsteemi TNVO (SWOT) analüüs ja tehakse parendusettepanekud.

Eesmärgi täitmiseks püstitatakse järgmised uurimisülesanded:

1. Analüüsida tuginedes teadusallikatele maksukäitumise teoreetilisi käsitlusi ning regulatsioone.
2. Koostada Maailmapanga soovitudest lähtudes kausaalne diagramm, mis valideeritakse küsitluse ja maksualaste teadmiste testi abil eesmärgiga tuvastada enim mõju avaldavad

faktorid maksude maksmise/mittemaksmise otsustamise protsessis, keskendudes hüpoteesis tõstatatud kolmele mõjufaktorile.

3. Sünteesida teooria ja uuringu tulemusi ning tõestada või ümber lükata hüpotees ning koostada TNVO (SWOT) analüüs, mille põhjal teha ettepanekud meremeeste maksusüsteemi parendamise kohta.

Käesoleva töö esimeses peatükis annab autor ülevaate käitumisökonomika teoreetilisest käsitlusest, Eesti meremehi puudutavatest peamistest regulatsioonidest ning meremeeste jaotusest ja trendidest Eestis. Teises peatükis põhjendatakse uurimistöö metoodika valik ning kolmandas peatükis analüüsitakse uurimistöö tulemusi ning koostatakse Eesti meremehi puudutava maksusüsteemi TNVO (SWOT) analüüs ning tehakse parandusettepanekud.

1 Maksukäitumise teoreetiline käsitus ja Eesti meremeeste maksustamist puudutavad peamised regulatsioonid ning meremeeste arv ja jaotus tänases Eestis.

Käesolevas peatüki eesmärk on anda ülevaade käitumisökonomika sh maksukäitumise teoreetilistest alustest ja praktikatest maksupoliitika kujundamisel ning Eesti meremeeste töötamise ja maksustamisega seotud regulatsioonidest. Lisaks antakse ülevaade tänaste Eesti meremeeste arvust, jaotusest ning trendidest. Autor lähtub peatüki jaotuses liikumisest suuremast väiksemani ning sisu käsitusel laiemast kitsamaks. Peatüki teoreetilise käsitluse põhjal koostatakse peatükis 3 kausaalne diagramm ning analüüsitakse regulatsioonidest tulenevaid probleeme.

1.1 Käitumisökonomika teoreetiline käsitus - nügimise teooria

Alapeatükis antakse ülevaade käitumisökonomika teoreetilisest käsitlusest ning rakendamise võimalustest riiklike poliitikate kujundamisel. Autor alustab käitumisteaduste üldmääratlusega ja nügimisteooriaga ning liigutakse üldisemalt nende rakendamise osas riiklikult tasandilt spetsiifilisemale maksunduse tasandile.

1.1.1 Käitumisteadus ja nügimise teooria

Käitumisteaduse (*behavioural science*) puhul on tegemist laia teadussuunaga ning ka kirjanduses võib leida erinevaid definitsioone ja käsitusi. Osad autorid (Levy *et al.* 2018, 627) leiavad, et käitumisteadused hõlmavad enda all kolme distsipliini - käitumispsühholoogiat, käitumisökonomikat ning teatud osasid neuroteadusest. Teised autorid (Howell *et al.* 2014, 10) lisavad loetelule ka sotsioloogia. Autor leiab, et hoolimata erinevatest käsitlustest on tegemist mitmete erivaldkondade distsipliinide sümbioosiga, mida rakendades on võimalik inimeste käitumist erinevates otsustamise protsessides teadlikumalt suunata.

Käitumisteooria on klassikaliselt lähtunud inimeste ratsionaalsusest otsuste tegemisel, aga alates 1974. aastast kui Amos Tversky ja nobelist Daniel Kahneman tõestasid oma uurimistöös, et inimesed kasutavad otsuste tegemisel heuristilisi põhimõtteid, mis muudavad keerukad probleemid nagu tõenäosuse hindamine või väärtuse prognoosimine, lihtsamateks otsustusülesanneteks (Post-Tammela 2018, 6), mis omakorda ei pruugi olla ratsionaalsed.

Üheks käitumisteaduste teooriaks on nn. nügimise teooria (*Nudge theory*). Teooria loojateks olid nobelist Richard Thaler koos Cass Sunstein'iga. Nügimise teooria järgi saab inimeste mõtlemise jagada kaheks eristatavaks süsteemiks – esimene, mis on intuiitiivne ning automaatne ja teine reflektiivne ning ratsionaalne (Thaler *et al.* 2008, 19). Neid kahte mõtlemise omaduste tüüpi (Tabel 1) ära kasutades on võimalik inimese valikuid

Tabel 1. Kahe süsteemse mõtlemise omadused.

Automaatne mõtlemine	Reflektiivne mõtlemine
Kontrollimatu	Kontrollitav
Sundimatu	Pingutav
Assotsiatiivne	Deduktiivne
Kiire	Aeglane
Alateadlik	Eneseteadlik
Kogenud	Reegleid järgiv

Allikas: Thaler *et al.* 2008. Autori tõlge.

erinevates otsustamis-protsessides suunata ehk „nügida“ teatud valiku suunas (Joonis 1). Samas on üks tänapäeva liberaalse ühiskonna alustalasid inimeste individuaalne valikuvabadus (liberalism) ning paljudele on vastuvõetamatu mõelda, et valitsused võiksid kuidagi seda inimeste püha individuaalset valikuvabadust, mis kätkeb endas keerulist kombinatsiooni isiklikest eelistustest, sotsiaalsetest ootustest ning kultuurilistest normidest, kuidagi mõjutada (Jackson *et al.* 2018, 481), ometi see paljudes küsimustes täpselt nii on. Autor leiab, et nügimise teooriat enamik meist ei taju või lihtsalt ei teadvusta, kuid igapäevaselt kõik puutuvad sellega kokku. Näiteks kohvikus on

salatilet paigutatud esimeseks või puuviljad asuvad enne magustoitu või on sõiduteele paigutanud ülekäigurada ehk kõikidel juhtudel on keegi meie valikuid juba teatud suunas mõjutanud ehk loonud juba teatud valikute arhitektuuri, läbi mille inimeste valikut mõjutada. Nügimise teooria eesmärk omaette ei ole klassikalises mõttes rakendada paternalismi ehk ühe inimese õigust piirata teise inimese tahtevabadust ja eneseteostuse

Joonis 1. Valikute arhitektuuri põhimõtted süsteemis.

Allikas: Thaler *et al.* 2008. Autori koostatud.

õigust isegi kui paternalismi puhul lähtutakse arusaamast, et põhiosa inimestest on rumalad, nad

ei mõista põhjuse-tagajärje seoseid, ei suuda omavahel suhelda ja läbi rääkida nii, et leida üksmeel koordineeritult tegutsemiseks (Dworkin 2020), mistõttu tuleb tema eest otsused teha. Nügimise teooriat käsitletakse liberaalse paternalismina ehk säilitades inimeste valikuvabadus aidatakse inimestel vältida halbu valikuid (Thaler *et al.* 2008, 6). Seega on võimalik hästi läbi mõeldud valikute arhitektuuriga mitmeid probleeme lahendada, kus inimesel endal võib tekkida mingil põhjusel raskusi mõistlikke või ratsionaalseid valikuid teha – näiteks kui tal jääb puudu teadmisi, on teatud valikute osas valikute üleküllus jms. olukordi. Siiski on nügimise teoorial ka palju oponente, sest on selge, et inimeste valikute suunamine sõltub valikute arhitektuuri looja tahtest ning sisuliselt leiavad osad autorid, et tegemist on puhtalt lõivsuhtega, mis saavutatakse heaolu kasvuga, mis tekib vigade vähendamisel otsustamise protsessis ja kulude vahel, mis kaasnevad valikute piiramisega (Sugden 2009, 369).

Autor leiab, et nügimise teooria pakub väga laialdast kasutamise võimalust ka riikidele teatud süsteemide loomisel nagu riiklikud maksusüsteemid, pensionisüsteemid, ravikindlustuse süsteemid jpm, kus keerulised valikud võivad inimesed viia valede ehk inimesele endale kahjulike otsusteni. Siiski tõstatub küsimus, kes otsustab, mis on inimesele kahjulik ja mis mitte ning see on ka nügimise teooria oponentide poolt tõstatatud põhiküsimus.

1.1.2 Nügimise teooria rakendamine valitsemises – Ühendkuningriigi näitel

Nügimise teooriaga arvestamine riiklike

poliitikate kujundamisel on järjest rohkem suurenenud ja järjest rohkemates valdkondades rakendatakse inimese käitumisel põhinevat lähenemist. Uuringud näitavad (Howell *et al.* 2014, 5), et 136 riigis on erineval määral hakatud rakendama nügimise teooriat oma poliitikate kujundamisel ning 56 riiki teevad seda teadlikult ja tsentraalselt juhtides. Mitmed uuringud näitavad, et

nügimise teooria rakendamine on olnud erinevates valdkondades edukas (Benartzi

et al. 2017). Osad valitsused on loonud eraldi nügimise teoorial põhinevaid nõuandvaid

Tabel 2. MINDSPACE konseptsioon.

M	Messenger	inimesi mõjutab suuresti see, kes teavet edastab
I	Incentives	inimeste reageerimine stiimulitele kujuneb läbi ennustatavate vaimsete otsedeetede
N	Norms	inimesi mõjutab tugevalt see, mida teised teevad
D	Defaults	inimesed kipuvad minema vooluga kaasa
S	Saliency	inimeste tähelepanu tõmbab see, mis on talle asjakohane ja tähtis
P	Priming	inimeste käitumist mõjutavad alateadlikud vihjed
A	Affect	inimeste emotsionaalsedseosed võivad mõjutada tugevalt tema tegevust
C	Commitments	inimesed püüavad tegutseda kooskõlas avalike lubaduste ja toimingutega
E	Ego	inimesed tegutsevad viisil, mis aitab inimestel end paremini tunda.

Allikas: Halpern *et al.* 2010. Autori tõlge.

institutsioone. Üheks selliseks riigiks on ka Ühendkuningriigid, kus on loodud „*The Behavioural Insight Team*“, kelle eesmärk on aidata valitsusel rakendada käitumuslikke aspekte poliitikate loomisel ning seeläbi suunata inimesed tegema neile kasulikke otsuseid. Ühendkuningriigid on rakendanud nügimise teooriat maksukuulekuse suurendamiseks, organidoonorluse propageerimiseks, alkoholi tarbimise vähendamiseks noorte hulgas (Hansen *et al.* 2013, 4) ja mitmetes teistes suuremates projektides. Üheks lihtsamaks näiteks, kuidas suudeti suurendada 100 000 maksumaksja maksulaekumisi oli sotsiaalsetele normidele rõhumine kirjades maksumaksjatele. Tulemuseks oli 1,2 miljonit naelsterlingit suurem maksulaekumine esimesel kuul võrreldes kontrollrühmaga (Service *et al.* 2015) ehk pelgalt saadetud kirja rõhuasetusega on võimalik saavutada märkimisväärselt parem tulemus. Britid on nügimise teooriat oma vajaduste järgi edasi arendanud ja nimetavad seda „*MINDSPACE*“ konsptsiooniks (Tabel 2). Autor leiab, et *MINDSPACE* konseptsioon arvestab võrreldes „Nudges“ kontseptsiooniga laiema hulga erinevate faktoritega ning on seetõttu ka täpsem ennustamaks ja suunamaks inimeste valikuid.

1.1.3 Maksukäitumise mõjutamine läbi käitumisökonomika

Varasemalt on osad autorid (Allingham *et al.* 1972) otsinud seoseid inimeste maksuotsuste tegemisel lähtudes maksumäärast, vahelejäämise tõenäosusest ning kehtivatest karistustest ehk inimene teeb oma otsuse maksude maksmisel või vältimisel kartusest jääda vahele ning saada karistatud. Hilisemad autorid (Olsen *et al.* 2014, 421) on seda nimetanud majandusliku heidutuse paradigmaks. Allinghami ja Sandmo poolt koostatud lihtsustatud mudel aga eeldab, et teadmatuse tingimustes käituvad inimesed alati ühte moodi – ratsionaalselt. Siiski kõik inimesed ei käitu alati samades oludes ratsionaalselt ning viimastel kümnenditel on rõhuasetused nihkunud kognitiivse käitumise uurimisele ning lisandunud on uued suunad (nügimise teooria), mis käsitlevad ka näiteks inimese kultuurilist tausta (Livingstone 2020) maksuotsuste tegemisel. Uued käsitlused võtavad arvesse rohkem muutujaid inimkäitumises ning peaksid seega olema täpsemad, kuid teadlastel on keeruline leida piisavalt objektiivseid mõõdikuid (Hallsworth 2018, 433), samas on võimaldanud andmete standardiseerimine ning erinevad andmeanalüütika arengud (suurandmed, masinõpe, tehisintellekt) edasi liikuda ja erinevaid katsetusi ning eksperimente läbi viia, mis on aidanud tõsta maksukuulekust erinevates riikides.

Iga maksusüsteemi alustalaks on teatud ulatuses maksumaksja koostöövalmidus ja moraal, mida ei suuda asendada lauskontrollid ega ka muud sunduslikud meetmed (Kirchler *et al.* 2008), ehk maksumaksjaid tuleks kaasata maksusüsteemide loomise protsessi. Maksumaksjate kaasamine maksusüsteemi loomisel annab parema arusaama sihtgrupi vajadustest, hoiakustest ja

seisukohtadest ning läbi selle on võimalik luua parem valikute arhitektuur ja ka saavutada parem vabatahtlik maksukuulekus. Vabatahtlik maksukuulekus tagab paremad maksulaekumised madalate kuludega, sest kui riik peab iga maksumaksjaga igal aastal kohut käima, et makse kätte saada, siis võib maksude laekumine olla küll võrdväärne vabatahtliku maksukuulekuse

tingimustes aga tunduvalt kulukam, mistõttu on riikidel huvi rakendada inimeste käitumisele tuginevat

teaduspõhist lähenemist, et saavutada maksimaalselt suur vabatahtlik maksukuulekus.

Osad autorid (*Ibid*) leiavad, et vabatahtlikku või sunduslikku maksukuulekust saab kirjeldada läbi kahe dimensiooni – maksuinstiitutsioonide võimu ja usalduse. Autorid kirjeldavad seoseid nende vahel läbi „*Slippery Slope*“ raamistiku (Joonis 2). Sisuliselt on võimalik saavutada maksimaalne vabatahtlik kuulekus läbi usalduse ametivõimudesse ning sunduslik kuulekus läbi võimu teostamise. Samad autorid on kasutanud seda raamistikku uurimaks varasemate uuringute põhjal erinevaid faktoreid, mis mõjutavad maksukuulekust ning jõudnud järgmistele järeldustele:

1. **Auditite tõenäosus** (*Audit probability*) – tuginedes varasematele uuringutele, leiavad autorid, et auditite mõju maksukuulekusele on nõrk või ebaefektiivne.

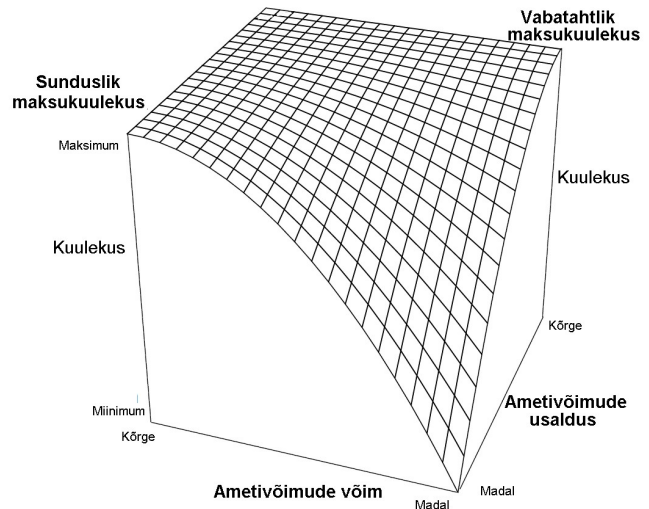
2. **Trahvid** (*Fines*) – empiirilised uuringud trahvide tõhususe kohta maksukuulekuse tõstmisel ei ole leidnud kinnitust, kuid näitasid teatud juhtudel tugevamat mõju maksukuulekusele kui auditite tõenäosuse tõstmine.

3. **Maksumäär** (*Tax rate*) – empiirilised uuringud näitavad, et kõrgemad maksumäärad vähendavad maksukuulekust ning suurendavad maksude vältimist.

4. **Subjektiiused maksualased teadmised ja osalemine** (*Subjective tax knowledge and participation*) - erinevad uuringud kinnitavad, et hea maksuharidus mõjub positiivselt maksukuulekusele.

5. **Suhtumine maksudesse** (*Attitude toward taxes*) - suhtumine maksudesse võib olla erinev ning lähtub kas inimese positiivsest suhtumisest või negatiivsest suhtumisest maksudesse.

6. **Personaalsed, sotsiaalsed ja rahvuslikud normid** (*Personal, social and national norms*) – suhtumise kõrval on normid üks tähtsamaid faktoreid maksukuulekuse juures ning nad on

Joonis 2. "Slippery Slope" raamistik.

Allikas: Olsen *et al.* 2018. Autori tõlge.

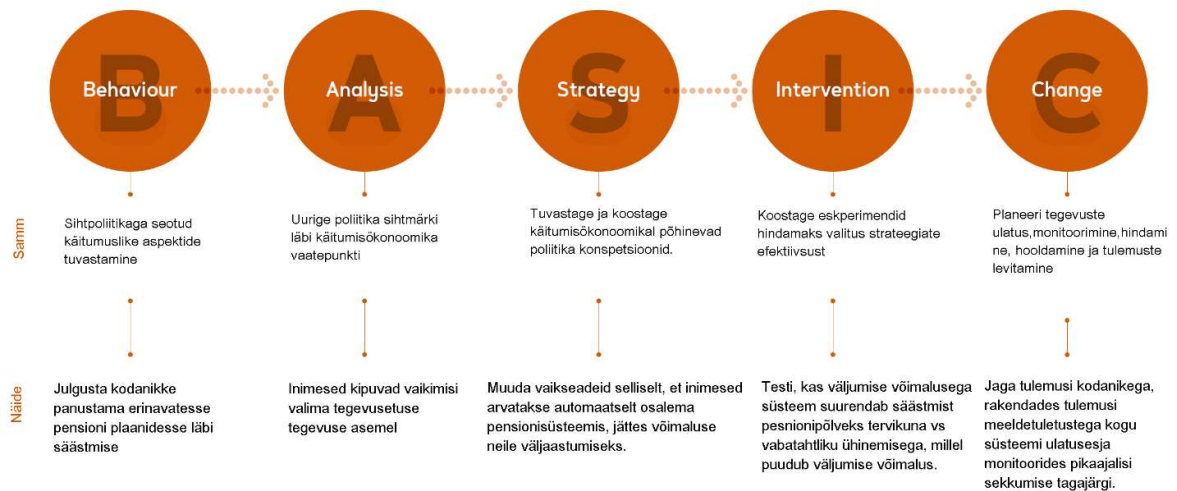
jaotatud kolme tasandi vahel. Personaalsed normid sõltuvad igast indiviidist, sotsiaalsed normid aga sõltuvad referentsrühmast, mis võib tuua kaasa nii kuulekuse kasvu kui ka languse.

7. **Tajutav õiglus** (*Perceived fairness*) – tajutavat õiglust tunnetatakse kolmel tasandil: (I) ümberjaotamise õiglus; (II) protseduuriline õiglus ja (III) retributsiooni õiglus. I puhul on oluline inimestele, et maksusüsteem oleks õiglane võrreldes sarnaselt panustavate inimeste osas, II puhul on oluline protseduuride neutraalsus ja ametnike usaldus, III puhul viivad negatiivse suhtumiseni põhjendamatud auditid, ebaõiglased karistused.

Autor järeldeb, et eelpool nimetatud faktoreid tuleb vaadelda ja rakendada maksusüsteemides ühtse tervikuna, sest vastasel korral pole võimalik saavutada ei sunduslikku kuulekust ega ka vabatahtlikku kuulekust ning tulemuseks võib olla varimajanduse tõus riigis või teatud sektorites.

1.1.4 Maailmapanga ja Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) soovitusel maksukuulekuse tõstmiseks

Nii Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) kui ka Maailmapank (World Bank) on loonud oma käitumisökonomika üksused ning loonud riikide tarvis tööriistad, mis aitavad riikidel käitumisökonomika rakendamist oma poliitikate kujundamisel.

Joonis 3. OECD käitumisökonomika rakendamise tööriist "Basic" poliitikate kujundamiseks.

Allikas: OECD 2019. Autori tõlge.

OECD on välja töötanud käitumisökonomika tööriista „BASIC“ (Joonis 3), mis koondab endas nii Maailmapanga kui ka Ühendkuningriigi „MINDSHAPE“ kontseptsioonidele sarnaseid

jooni. „BASIC“ annab poliitikakujundajatele parimate tavade tööriistad, meetodid ja eetilised juhised käitumisökonomikate projektide läbiviimiseks avaliku poliitika tsükli algusest lõpuni (OECD 2019). Teisisõnu on tegemist universaalse tööriistaga erinevate poliitikate, muuhulgas ka maksusüsteemide väljatöötamiseks, lähtudes käitumisökonomikast. Lugeja võib leida sarnasusi lähenemises 2020. aastal Eestis läbi viidud pensionireformiga.

Maailmapanga
käitumisökonomika
üksus *Mind, Behavior,
and Development Unit*
(eMBeD) on erinevate
uurimistööde ja
katsetamiste tulemusena
erinevates riikides
loonud eraldi
soovitused

Tabel 3. Maksude maksmise otsustamise protsessi mõjutavad faktorid.

Etapp	Mõjufaktor	Küsimus
1. Maksuprotsessidest arusaamine	Teadmiste puudumine	Kas ma pean deklaratiooni esitama?
	Halb seaduslik raamistik	Mida ma täpselt tegema pean?
2. Maksude maksmise otsustamine	Tagajärgede tajumine	Kas ma saan karistada, kui ma ei maksa?
	Tajutavad sotsiaalsed normid Madal maksude esindatus	Kas teised maksavad? Mida valitsus teeb mu maksurahaga?
3. Maksude deklareerimine	Arvepidamise koormus	Kuidas ma maksan?
	Protsessid keerukus Informatsiooni üleküllus	Kui palju ma pean maksuma? Kus ma maksan?
4. Maksude maksmine	Likviidsuse piirangud	Kas mul on raha, et makse maksta?
	Ajatamise võimalused Valikute üleküllus	Kas ma saan maksukohustust ajatada? Milline parim maksmise viis?

Allikas: Worldbank 2019. Autori kohandatud.

maksupoliitika kujundamiseks (Tabel 3). Soovitused on kokku pandud 5 riigis (Läti, Poola, Costa-Rica, Kosovo, Guatemala) läbi viidud juhtumiuuringute põhjal ning tulemused näitavad, et käitumisökonomika põhimõtteid rakendades on võimalik saavutada märkimisväärseid tulemusi maksukuulekuse suurendamiseks.

1.2 Eesti meremeeste töötamist ja maksustamist puudutavad peamised regulatsioonid

Käesolevas peatükis antakse lühiülevaade peamistest regulatsioonidest, millega meremehed kokku puutuvad töötamisel merel ja maksude maksmisel. Regulatsioonide valik on tunnetuslik ning põhineb autori enda kogemusel töötades meremehena. Alustatakse rahvusvahelistest regulatsioonidest ning liigutakse siseriiklike regulatsioonideni. Autor leiab, et kuna meremees teenib oma tulu töötamisel laevas ning seda tulu maksustatakse erinevates riikides, siis meremehed tihti ei erista maksustamise ja töötamise põhimõtteid ning seetõttu on ka selle peatüki eesmärk avada maksustamise ja töötamisega seotud aspekte.

1.2.1 Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni mereõiguse konventsioon – UNCLOS

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni mereõiguse konventsiooni artikkel 91 sätestab laeva riikkondsuse nõuded ning sätestab muuhulgas tingimuse, et laeva ja lipuriigi vahel peab olema tegelik seos. Artikkel 92 sätestab, et ühe riigi lipu all sõitvad laevad on avamerel viibides selle riigi ainujurisdiktsiooni all, kui rahvusvaheliste lepingutega või käesoleva konventsiooniga ei nähta ette teisiti. Sellest lähtuvalt tekivad erandid, kus kolmandatel riikidel tekib õigus sekkuda lipuriigi jurisdiktsiooni teostamisse (Lindpere 2003, 111) ja kus erinevad muud regulatsioonid hakkavad lipuriigi jurisdiktsiooni piirama. Levinud on arusaam, et laev on lipuriigi territooriumi osa. Selline arusaam on väär (Lindpere 2003, 109).

Tegeliku seose küsimus laeva ja lipuriigi vahel on ajas muutnud ja pika perioodi jooksul on avatud laevaregistrite turul valitsenud „võidusõit põhja“ (ITF-OECD 2019, 7) ehk lipuriigid oma regulatsioonide liberaliseerimisega on karmis konkurentsivõlgendatud ka nõudeid seostele lipuriigi ja laeva vahel, mistõttu on muutnud ka lipuriigi tähtsus jurisdiktsiooni määratlemisel. Meremeeste seisukohast tähendab see esiteks seda, et töölepingute puhul ei ole lipuriik enam võtmerollis jurisdiktsiooni määratlemisel ning teiseks on keeruline määratleda, milline riik vastutab meremeestega seotud sotsiaalküsimuste eest (Pineiro 2015, 5).

Konventsiooni artikkel 94 määratleb lipuriigi kohustused, mille üheks kohustuseks on jurisdiktsiooni teostamine ja kontrollimine laeva kapteni, juhtkonna ja meeskonna sotsiaalküsimustes ehk laeva lipuriigile pannakse kohustus tegeleda meremeeste sotsiaalküsimustega ning lahendada need läbi riigisisese õiguse, mis omakorda loob riigisisese õiguse alusel seose sotsiaalmaksuga.

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni mereõiguse konventsioon jõustus Eestis 25.09.2005.

1.2.2 Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni meretöö konventsioon- *Maritime Labour Convention (MLC)*

Meretöö konventsioon võeti vastu 23. veebruaril 2006 eesmärgiga luua ühtsed põhimõtted tagamaks kõigile meremeestele inimväärset töö- ja elamistingimused. Riigikogu ratifitseeris meretöö konventsiooni 23. veebruaril 2016 ning see jõustus Eesti Vabariigi suhtes 5. mail 2017. Konventsiooni on ratifitseerinud 92 ILO liikmesriiki. Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni

meretöö konventsioon sätestab minimaalsed standardid töötamisele merel. Üheltpoolt aitab minimaalsete standardite tekkimine kaasa võrdsete konkurentsitingimuste loomisele laevanduses, sest kõik peavad järgima samu standardeid. Teisalt leiavad osad autorid (Pineiro 2015, 13), et selle kaudu nõrgeneb lipuriigi positsioon, sest sadamariigi kontrolli süsteem võimaldab lipuriigil efektiivselt tagada minimaalsete nõuete täitmist ilma, et ta ise sellesse sekkuks, mis omakorda muudab küsitavaks vajaduse ka siduda sotsiaal-majanduslikult laev ja lipuriik. Siiski taandub kõik sellele, kuivõrd tõsiselt suhtuvad lipuriigid oma rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, sest MLC paneb täna kohustused ja vastutuse ennekõike lipuriigile.

MLC's viidatakse lipuriigi kohustustele seoses meremeeste sotsiaalküsimustega, mis on sätestatud ka UNCLOS'e Artikkel 94'ga. Täiendavalt reguleeritakse meremeeste töö- ja sotsiaalsed õigused artiklis IV, millega pannakse konventsiooniga liitunud riikidele kohustuseks rakendada oma jurisdiktsiooni piires meremeeste töö- ja sotsiaalseid õigusi konventsioonis sätestatud nõuete kohaselt, mis muuhulgas sisaldab õigust tervisekaitsele, meditsiiniabile, olmeemeetmetele ja muus vormis sotsiaalkaitsele. Täpsemalt kirjeldatakse konventsiooniga liitunud liikmete kohustusi sotsiaalkaitsega seotud küsimustes konventsiooni eeskirjas 4.5 järgmiselt (MLC 2006, 44):

1. Iga liige tagab, et kõigil meremeestel ja riigisisese õigusega ettenähtud ulatuses ka nende ülalpeetavatel on juurdepääs sotsiaalkindlustuskaitsele kooskõlas koodeksiga, ilma et see piiraks ILO põhikirja artikli 19 lõikes 8 nimetatud soodsamate tingimuste kohaldamist.
2. Iga liige kohustub võtma meetmeid oma riigi võimalustest olenevalt nii eraldi kui ka rahvusvahelise koostöö raames, et järk-järgult saavutada meremeestele ulatuslik sotsiaalkindlustuskaitse.
3. Iga liige tagab, et meremeestel, kelle suhtes kohaldatakse vastava liikme sotsiaalkindlustuse õigusakte, ja meremeeste ülalpeetavatel ulatuses, mis on ette nähtud liikme riigisisese õigusega, on õigus saada sotsiaalkindlustushüvitisi vähemalt sama soodsatel tingimustel nagu kaldal töötavatel isikutel.

Konventsioon jääb siiski üldsõnaliseks ja jätab tõlgendamiseks liialt ruumi. Euroopa Kohtu eelotsus (08.05.2019) kaasuses C-631/17 – SF vs Inspecteur van de Belastingdienst, kus Hoge Raad der Nederlanden (Madalmaade kõrgeim kohus) esitas Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse: „Millise liikmesriigi õigus on EL määruse nr 883/2004 alusel kohaldatav olukorras, kus huvitatud isik: a) elab Lätis; b) on Läti kodanik; c) töötab Madalmaades asutatud töandja juures; d) töötab meremehena; e) töötab Bahama lipu all sõitval laeval ja f) teeb nimetatud tööd

väljaspool Euroopa Liidu territooriumi?“. Euroopa Kohus selgitas, et olukord, kus isik, kes töötab meremehena liikmesriigis asutatud tööandja jaoks kolmanda riigi lipu all väljaspool liidu territooriumi sõitval laeval, on säilitanud oma elukoha päritoluliikmesriigis, kuulub viidatud sätte (määruse nr EL883/2004 artikli 11 lõike 3 punkti e) kohaldamisalasse, mistõttu kohaldatav liikmesriigi õigus on selle isiku elukohajärgse liikmesriigi õigus. See otsus on oluline mitmest aspektist. Üheltpoolt näitab see lipuriigi jurisdiktsiooni nõrgenemist, mis puudutab sotsiaalkindlustust ehk lipuriik (Bahama) antud juhul ei mänginud rolli, teiselt poolt ei mänginud rolli ka tööandja residentsus. Antud kaasuse puhul tuleb märkida, et meremees vaidlustas panustamise Madalamaade sotsiaalsüsteemi, mida talt Madalmaade maksuamet nõudis toetudes just tööandja residentsusele. Tööandjatele tähendab see seda, et põhimõtteliselt tuleb seda kohtuotsust kohaldada alates 8. maist 2019 (kohtuotsuse kuupäev). Kuna Euroopa Liidus on vajalik teises liikmesriigis töötaval inimesel A1 tõendit, mis näitab, millise riigi sotsiaalkindlustuse alla ta kuulub, siis tuleb tööandjatel uurida, kas praeguseid A1 tõendeid saab säilitada pärast seda kuupäeva või tuleb taotleda uusi A1 tõendeid, tõendamaks, et need töötajad kuuluvad nende elukohariigi sotsiaalkindlustusskeemi alla (PwC 2019).

Olgugi, et toodud vaidlus ei puuduta otseselt MLC' d, siis seda tuleb siiski sotsiaalkindlustuse osas vaadelda koosmõjus teiste regulatsioonidega. Kui sarnane olukord peaks tekkima Eesti meremehega, siis Eestis tekitab see olukorra, kus sotsiaalmaksu pole võimalik meremehel ise tasuda ning põhimõtte, kus sotsiaalkindlustus on üldjuhul nendel, kes ka panustavad, jätab siiski meremehed füüsilise isikuna automaatselt Eesti sotsiaalkindlustuse süsteemist välja ning läheb vastuollu omakorda määruse EL883/2004 kui ka MLC konventsiooni eesmärkidega, sest puudub mehhanism sellisel kujul töötavate meremeeste lülitamiseks nende elukoha riigi sotsiaalsüsteemi.

Eesti on konventsiooni ratifitseerinud 23.02.2006 ja jõustunud on see 05.05.2017 ehk Eesti on võtnud endale kohustuse konventsiooni tingimusi täita. Siiski tuleb mainida, et Eestis jõustusid MLC 2014. aasta ja 2016. aasta muudatused viivitusega, mistõttu Euroopa Komisjon alustas ka Eesti suhtes rikkumismenetlust (rikkumine nr 20200169, 28.05.2020).

1.2.3 ÜRO Topeltmaksustamise vältimise mudelkonventsioon arenenud ja arenguriikide vahel ning Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) tulu- ja kapitalimaksu mudelkonventsioon.

Tegemist on ühtede tähtsamate rahvusvahelist maksustamist reguleerivate konventsioonidega, millel põhinevad valdav enamus riikide vahel sõlmitud topeltmaksustamise vältimise lepinguid.

Lisaks reguleerivad konventsioonid ka meremeeste töötasu maksustamise põhimõtteid. Oluline on märkida, et riikidel on võimalik kokku leppida ka erisätetes, mistõttu tuleb iga konkreetse juhtumi puhul jälgida osalisriikide vahelist lepingut eraldi.

ÜRO ja OECD mudelkonventsioonide puhul on tegemist kahe sarnase mitte kohustusliku konventsiooniga, mille eesmärk on vältida topelt maksustamist ja maksudest kõrvalehoidumist. ÜRO mudelkonventsioon erineb OECD mudelkonventsioonist sellepolest, et tuluallika riigile antakse suurem maksustamise õigus ning see on mõeldud valdavalt kasutamiseks kahe erineva arengutasemega riikide vahel (ÜRO 2017, iii). Enamik maailma riike juhindub riikidevaheliste tulumaksuga lepingute sõlmimisel konventsiooni sätetest, kuid riikidel on õigus ka nendest kõrvale kalduda ja erisusi luua. Osad autorid (Avi-Yonah 2019, 51) hindavad, et ca 3000-st kehtivast bilateraalsest maksulepingust ca 80% tekstidest igas teises lepingus on identne, sest järgitakse OECD ja ÜRO mudelkonventsioone, mis omakorda on muutnud need aja jooksul üha sarnasemaks. Eesti kasutab oma maksulepingutes osade autorite hinnangul ÜRO mudelkonventsiooni põhimõtteid ja regulatsioone (Lehis 2012, 242) ja osade autorite hinnangul OECD mudelkonventsiooni põhimõtteid (Albin 2004, 14)

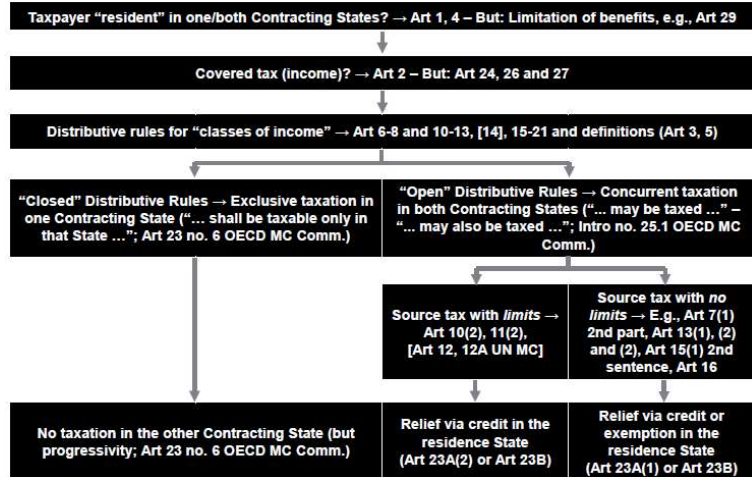
Tähtsamad otseselt merendust puudutavad artiklid on artikkel 3, milles defineeritakse ära erinevad olulised mõisted, mis mängivad rolli ka meremeeste töötasude maksustamisel, mh „*enterprise of a contracting state*“, „*international traffic*“; artikkel 4 defineerib ära termini „*resident of a contracting state*“. Viimane on üks põhialuseid maksustamisel ning ka meremeeste töötasude maksustamisel üks keerulisemaid aspekte, sest residentsuse tekkimise tingimused, lisaks konventsioonile, on riigisisese õiguse alusel riikide suveräänne õigus ja selle määramisel võib olla hulgaliselt erinevaid variatsioone (Albin 2006, 20). Täpsemalt defineeritakse mudelkonventsioonis terminit „lepingupoole resident“ (*resident of a contracting state*) isikuna, kes on selle lepingupoole seaduste alusel maksukohustuslane oma elu- või asukoha, juhtkonna asukoha, asutamise koha või muu samalaadse kriteeriumi järgi; termin hõlmab ka lepingupoolt ja selle kohaliku omavalitsuse üksust ning lepingupoole seaduste kohaselt asutatud ja järelevalve all olevat investeerimisfondi, sealhulgas pensioniskeemi. Termin ei hõlma isikut, kes on selle lepingupoole maksukohustuslane üksnes seetõttu, et tema tuluallikas asub selles lepingupooles.

Mudelkonventsiooni Artikkel 8 määratleb ära, kuidas maksustatakse ettevõtlustulu, mis saadakse laevade või lennukite opereerimisest ning lähtepunktiks on ettevõtja juhtkonna asukoht. Antud

artiklit ei tohi segamini ajada artikliga 15, kus räägitakse otseselt meremeeste töötasu maksustamisest.

Mudelkonventsiooni järgi on tulu maksustamise aluseks residentsus (Joonis 4), maksuliik, tulu liigid ning seeläbi sõltuvalt „suletud“ ning „avatud“ sätted, kus esimesel juhul on tulude ainumaksustamise õigus antud ainult ühele riigile ning teisel juhul on tulu maksustamise õigus antud mõlemale riigile.

OECD MC | STRUCTURE

Joonis 4. Maksustamise põhimõtted OECD mudelkonventsiooni järgi.

Viimase puhul lähtutakse tulu Allikas: Kofler 2019

allikariigi piiratud või piiramatust maksustamise õigusest. Piiratud maksustamise õiguse puhul on võimalik residentsusriigis rakendada tasaarveldus meetodit. Piiramatu maksustamise õiguse korral on võimalik rakendada tasaarveldusmeetodit ning lisaks võib residentsusriik üldse loobuda maksustamisest.

Mudelkonventsioonis sätestab töötasu maksustamise põhimõtted artikkel 15 lg 1 ja 2. Mudelkonventsiooni otseselt meremeeste töötasu maksustamist puudutav artikkel on konkreetselt 15 lg 3, mis loob erisuse töötasu maksustamisel, kui töötasu on saadud töötamisel rahvusvahelistes vedudel opereeritaval/käitataval laeval töötades. Oluline on märkida, et erisuse loomine meremeestele ja lennuki pardatöötajatele ei välista iseenesest eelnevate lõigete rakendamist (Pötgens *et al.* 2017, 150). Konventsioon ei täpsusta, mida mõeldakse opereerimise/kasutamise all, mis omakorda tekitab palju küsimusi selles, millise riigi maksulepingut peaks rakendada – operaatori või kasutaja või tööandja kui need on erinevates riikides asetsevad juriidilised isikud. Maksu- ja Tolliamet lähtub maksulepingu kohaldamise valikult valdavalt tööandjast (Kohtuotsus 3-15-3001). Siinkohal tuleb siiski välja tuua, et autor on üritanud erinevatel aegadel saada selget vastust, millest siis ikkagi lähtutakse maksulepingu valikul, kui operaator ja tööandja on erinevate riikide ettevõtjad ning nii Rahandusministeeriumist kui ka MTA’st tulevad risti vastupidised vastused. Meremehel on tööandja ainukeseks tuvastamise aluseks meretööleping, mis tähendab, et lepingut sõlmides peab

olema meremehele selgelt arusaadav, kes on tööandja. Nõudeid meretöölepingutele ja ka tööandjatele omakorda reguleerib MLC, kus tööandja on defineeritud üsna laialt – selleks võib olla laevaomanik, prahtija, agent või mõni muu isik (Pineiro 2015, 27). Praktikas teatud laevaomanikud ja tööandjad teadlikult ei too välja, kes kannab tööandja vastutust ja kohustusi. Käesoleva töö autor on kokku puutunud meretöölepinguga, kus on seos konkreetselt 4 erineva riigi ettevõttega ning lepingu sõlmimise asukohaga kokkupuude ehk 5 riigi jurisdiktsioonidega. Viimane illustreerib kuivõrd keeruliseks võib osutuda tööandja tuvastamine merel töötamisel.

Konventsioonide üks olulisemaid meremehi puudutav põhimõtteline muudatus jõustus 2017. aastal. Täpsemalt sõnastati ümber nii põhimõisted nagu „*international traffic*“, reisijate ja kaupade veoga teenitud tulu reguleeriv Artikkel 8 ning ka Artikkel 15, millega kaasnes maksustamise ainuõiguse andmine meremehe töötasu maksustamisel meremehe residentsuse riigile (OECD 2013 a ; ÜRO 2017, 27 ja 398). Muudatused olid tingitud sellest, et Artikkel 15 lg 3 ei täitnud oma eesmärki, sest mitmete riikide riigisisese seadusandluse tõttu polnud neil võimalik mitteresidente maksustada, kui tööandja resideerus või juhtimisotsused tehti nendes riikides. See omakorda tähendas, et need riigid ei saanud ka oma maksustamise õigust kasutada (Pötgens, *et al.* 2017, 153). Selle muudatuse vastu olid mitmed sektoris tegutsevad ettevõtted ja organisatsioonid nagu *International Chamber of Shipping (ICS)*, *Cruise Lines International Association (CLIA)*, *Rödl & Bartlin* ning peamiseks põhjendusteks toodi välja, et selliste muudatustega piiratakse UNCLOS põhimõtet, millega avamerel oleval laeval on lipuriigil ainujurisdiktsioon. Vastuseisust hoolimata muudatused viidi mudelkonventsiooni sisse, kuid tegemist on siiski mittekohustusliku sättega ning näiteks Eesti kasutab endiselt varasemat sõnastust.

1.2.4 Tsiivil- ja kaubandusajade kohtualluvuse ning neid käsitlevate kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon (EÜ) nr 1215/2012 (Brüsseli ja Lugano süsteem)

Brüsseli ja Lugano konventsiooniga reguleeritakse kohtualluvuse küsimusi ja täpsemalt töölepingutega seotud regulatsioonid on toodud konventsiooni II peatüki 5. jaos artiklites 18-21 (Brüsseli-Lugano konventsioon). Siiski tuleb neid artikleid vaadelda koosmõjus ka konventsiooni teiste artiklitega. Brüsseli-Lugano süsteem sai alguse Brüsseli konventsiooniga 1968. aastal sõlmitud 6 Euroopa liikmesriigi poolt allkirjastatud kokkuleppega, mida täiendati korduvalt kuni 2001. aastani, mil asendati Brüsseli I regulatsiooniga, mida omakorda on korduvalt juba täiendatud. 1988. aastal loodi sarnane Lugano konventsioon, mis oli mõeldud

Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni Liikmetele, kellel polnud võimalik veel Brüsseli konventsiooniga liituda. Tänapäevaks on Lugano konventsioon asendatud 2007. aasta versiooniga ning sellega on liitunud Šveits, Norra, Island. Taani omab ajalooliselt eraldi kokkulepet kohtualluvuse tunnustamise ja täitmise osas. Sisult ja ülesehituselt on tegemist sarnaste konventsioonidega.

Töölepingutega seotud regulatsioonid tekkisid sinna alles pärast seda, kui Euroopa Kohus tõstatas küsimuse töölepingute eripärade osas, mida senised regulatsioonid ei reguleerinud (Pineiro 2015,79). Töölepingutega seotud vaidluste korral on kohtualluvuse määravaks osaks „nõrgema“ poole kaitse põhimõte. Täpsemalt reguleerib konventsioon, et kui töötaja sõlmib töölepingu tööandjaga, kelle alaline elukoht ei ole liikmesriigis, kuid kellel on filiaal, esindus või muu üksus mõnes liikmesriigis, loetakse see liikmesriik nimetatud filiaali, esinduse või muu üksuse tegevusest tulenevate vaidluste puhul tööandja alaliseks elukohaks (artikkel 20). Viimasest tulenevalt on töövõtjal võimalik esitada hagi tööandja vastu kahel viisil. Esiteks liikmesriigi tööandja alalise elukoha järgi või teises liikmesriigi kohtutes, kus töötaja tavaliselt töötab või töötas või kus asub või asus töötaja tööle võtnud ettevõtja. Kui tööandja alaline elukoht ei ole üheski liikmesriigis, siis töö tegemise asukoha järgi (artikkel 21). Tööandja võib esitada hagi töövõtja vastu töötaja alalise elukoha liikmesriigis (artikkel 22). Kõrvalekaldumine on lubatud ainult juhul, kui lepe tehakse pärast vaidluse tekkimist, mis võimaldab töötajal algselt algatada menetluse konventsioonis nimetatud kohtutes (artikkel 23).

Kõige paremini aitab konventsiooni olulisust meremeeste jaoks avada Euroopa Kohtu eelotsus liidetud kaasustes C-168/16 ja C-169/16. Lennuki pardatöötaja sõlmis 2009. aastal Hispaanias töölepingu Ryanairiga, kelle asukoht oli Iirimaa. Töölepingu järgi pidi töötaja tööle asuma lennukil, mille „põhibaas“ asus Belgia lennujaamas ja töötaja pidi elama 1 h kaugusel „põhibaasist“, mistõttu asus töötaja elama ka Belgiasse (eelotsus p 18 ja 21). 2011. aastal ütles töötaja töölepingu üles ning esitas Ryanairi vastu hagi Belgia kohtus ning paludes kohtul välja nõuda erinevaid hüvesid, mis olid ette nähtud Belgia seaduste järgi (eelotsus p 23). Samadel põhimõtetel esitasid hagi Crewlinki töötajad, kes olid renditud Ryanairile sarnastel tingimustel samal liinil. Ryanair vaidlustas Belgia kohtute pädevuse see vaidlus lahendada. Lennuettevõtja leidis, et nimetatud vaidluse ja Iirimaa kohtute vahel on tihed ja konkreetne seos. Seega, lisaks kohtualluvuskokkuleppele ning klauslile, mis määras kohaldatavaks õiguseks Iirimaa õiguse, märkis lennuettevõtja, et töötaja suhtes kohaldatakse Iirimaa maksu- ja sotsiaalkindlustusõigust, et ta täitis oma töölepingut Iirimaa registreeritud ja selle liikmesriigi õigusele allutatud lennukite

pardal, ning et kui töötaja kirjutas Hispaanias alla oma töölepingule, jõustus see leping alles siis, kui Ryanair selle oma asukohas Iirimaal allkirjastas (eelotsus p 24). Kohus leidis, et antud juhul on oluline tõdeda, et ei vasta niisugune kohtualluvuse kokkulepe nagu see, mis sisaldub põhikohtuasja töölepingutes, ei ühele ega teisele Brüsseli I määruse artiklis 21 sätestatud nõudele, ning seetõttu ei saa põhikohtuasjade hagejate vastu nimetatud klauslile tugineda (eelotsuse punkt 54). Kohus lisas, et kui töölepingut täidetakse mitme lepinguosalise riigi territooriumil ja kui puudub töötaja kutsetegevuse tegelik keskus, kust lähtuvalt ta täidab põhiosa oma töökohustustest tööandja ees, siis selles osas on Euroopa Kohus otsustanud, et Brüsseli konventsiooni artikli 5 punkti 1 tuleb – võttes arvesse vajadust nii määrata kindlaks paik, millega vaidlus on kõige tihedamalt seotud, et teha kindlaks kohus, kellel on kõige kergem selle kohta otsust teha, kui ka vajadust tagada töötajale kui nõrgemas positsioonis lepinguosalisele sobiv kaitse ja vältida olukorda, kus on mitu pädevat kohut – tõlgendada nii, et see on paik, kus või kust töötaja täidab faktiliselt põhiosa oma kohustustest tööandja ees. Nimelt saab töötaja selles paigas vähimate kuludega alustada kohtumenetlust oma tööandja vastu ning selle paiga kohus on kõige kohasem lahendada töölepingust tulenevaid vaidlusi (eelotsuse punkt 58). Sarnane olukord võib rakenduda merel töötades, mis on käsitletud alapeatükis 1.2.5.

Brüsseli-Lugano süsteem ei reguleeri aga mitte-lepingulisi kohustusi nagu sotsiaalkindlustust ja maksejõuetusega seotud aspekte (Pineiro 2015, 88, 89), millega seotud värsket Euroopa Kohtu otsust kaasuses C-631/17 sai vaadeldud alapeatükis 1.2.2.

1.2.5 Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 593/2008, 17. juuni 2008 , lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I).

Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 593/2008 (Rooma I konventsioon) reguleerib lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse . Individuaalsete töölepingutele kohaldatavat õigust reguleerib konventsiooni artikkel 8. Konventsiooni järgi on võimalik pooltel valida kohaldatav õigus aga õiguse valik ei või siiski põhjustada töötaja ilmajätmist kaitsest, mis on talle ette nähtud sätetega, millest ei saa kokkuleppel kõrvale kalduda selle õiguse alusel, mis valiku puudumisel oleks olnud kohaldatav vastavalt käesoleva artikli lõigetele 2, 3 ja 4. Artikkel 2 sätestab, et kui pooled on jätnud individuaalse töölepingu suhtes kohaldatava õiguse valimata, on leping reguleeritud selle riigi õigusega, kus või – kui seda ei ole võimalik kindlaks teha – kust töötaja teeb harilikult oma lepingujärgset tööd. Riiki, kus töötaja harilikult töötab, ei loeta muutunuks, kui töötaja asub ajutiselt tööle teise riiki. Artikkel 3 sätestab, et juhul kui kohaldatavat õigust ei saa kindlaks määrata lõike 2 kohaselt, on leping reguleeritud selle riigi

õigusega, kus asub töötaja tööle võtnud ettevõtja tegevuskoht ja artikkel 4 sätestab, et kui asjaoludest tervikuna ilmneb, et leping on tihedamalt seotud mõne teise, lõikes 2 või 3 osutatava riigiga, kohaldatakse asjaomase teise riigi õigust.

Euroopa Kohtu eelotsus C-384/10 Jan Voogsgeerd v Navimer SA kaasuses on märkimisväärne ning teedrajav lipuriigi ja meremehe töölepingule kohaldatava õiguse osas. Vastavalt eelotsusele sõlmis Belgia meremees 2001. aastal Belgias asuva ettevõttes tähtajatu töölepingu Luksemburgi äriühinguga ning pooled leppisid kokku, et lepingule kohaldatakse Luksemburgi õigust (eelotsuse punkt 9). 2001-2002 töötas meremees vanemmehaanikuna kahel ettevõtte laeval Põhjameres kuni ettevõtja edastas talle töölepingu ülesütlemise avalduse. Meremees esitas hagi ettevõtte vastu ning nõudis hüvitisi vastavalt Belgia õigusele koos intresside ja kohtukuludega (eelotsuse punkt 11). Meremees väitis, et Rooma konventsiooni artikli 6 lõike 1 alusel on kohaldatavad Belgia tööõiguse imperatiivsed sätted, sõltumata sellest, millise valiku pooled olid kohaldatava õiguse osas teinud. Sellega seoses väitis ta, et ta oli töölepinguga seotud Belgia ettevõtjaga, mitte aga Luksemburgi ettevõtjaga, ning et ta oli oma tööülesandeid täitnud peamiselt Belgias, kus ta sai Belgia ettevõttelt juhtnööre ja kuhu ta pärast iga reisi naasis (eelotsuse punkt 12). Meremees sai töötasu Luksemburgi ettevõtjalt ja oli ka Luksemburgi haigekassa liige. Belgia kohus leidis siiski, et töölepingule kohaldati üksnes Luksemburgi õigust vastavalt Rooma konventsiooni artikli 6 lõike 2 punktile b ja et nõue töölepingu alusetu ülesütlemise eest kahjuhüvitise ja intresside saamiseks tuleb jätta rahuldamata, kuna see esitati pärast aegumistähtaja möödumist, mis oli sätestatud Luksemburgi laevaregistri asutamise seaduses (eelotsuse punkt 17). Meremees kaebas otsuse edasi ja Belgia järgmise astme kohus pöördus eelotsuse saamiseks Euroopa Kohtu poole. Euroopa kohus sedastas, et kohtuasjas ei ole vaidlust selles, et lepingupoolte valitud *lex contractus* oli Luksemburgi õigus (eelotsuse punkt 28). Olenemata konkreetselt tehtud valikust, tuleb ikkagi vastata küsimusele, millist õigust kohaldatakse lepingule, sest meremees viitab oma vallandamishüvitise saamise õiguse alusena Belgia õiguse imperatiivsetele sätetele. Kuna töötaja tööle võtnud ettevõtja tegevuskoha kriteerium ei ole seotud töötingimustega, siis ei oma selle tegevuskoha kindlaksmääramisel mingit tähtsust asjaolu, et tööandja asub ühes või teises kohas (eelotsuse punkt 48). Üksnes olukorras, kui töölevõtmist käsitlevad asjaolud võimaldavad järeldada, et töölepingu sõlminud ettevõtja toimis tegelikult mõne teise ettevõtja nimel ja arvel, võib eelotsusetaotluse esitanud kohus sedastada, et Rooma konventsiooni artikli 6 lõike 2 punktis b kehtestatud seotuse kriteerium viitab selle riigi õigusele, kus asub viimati nimetatud ettevõtja tegevuskoht (eelotsuse punkt 49). Järelikult ei peaks eelotsusetaotluse esitanud kohus selle hinnangu tarvis arvesse

võtma asjaolusid, mis puudutavad töö tegemist, vaid üksnes neid asjaolusid, mis puudutavad lepingu sõlmimist, näiteks tegevuskoht, kes avaldas tööpakkumise ja kes viis läbi tööintervjuu, ning ta peab endale ülesandeks võtma määrata kindlaks selle tegevuskoha tegelik asukoht (eelotsuse punkt 50). Kohus rõhutas, et Rooma konventsiooni artikli 6 lõike 2 viimase lõigu alusel tuleks igal juhul arvesse võtta töösuhte muid aspekte, kui ilmneb, et need asjaolud, mis seonduvad selles artiklis osutatud kahe seotuse kriteeriumiga – töötamise koha kriteeriumi ja töötaja tööle võtnud ettevõtja tegevuskoha kriteeriumiga – viivad järelduseni, et lepingul on tihedamad seosed mõne muu riigiga kui see, millele viitavad nimetatud kriteeriumid (eelotsuse punkt 51). Seega tuleb Rooma konventsiooni artikli 6 lõike 2 punkti b tähenduses mõistest „tegevuskoht, mille kaudu töötaja on tööle võetud” aru saada nii, et see viitab üksnes tegevuskohale, mis on töötaja tööle võtnud, mitte aga tegevuskohale, millega töötaja on oma tööülesannete tegeliku täitmise käigus seotud (eelotsuse punkt 52).

See eelotsus toob sisse täiesti uue lähenemise lipuriigi jurisdiktsioonile ning seni püsinud laeva kui töökoha kontseptsioonile. Sisuliselt on meremeeste puhul oluliseks faktoriks töölepingule kohaldatava õiguse tuvastamisel „*seafarer's base of operations*“ mitte enam lipuriik (Pineiro 2015, 106). Osad autorid (*Ibid*, 106) näevad sellise lähenemise taga avatud registrite ja mugavusregistrite laia levikut olgugi, et otseselt kohus oma eelotsuses neile ei viita. See otsus avab tee laevaomanikele teadlikult suunata õiguse valikut enda kasuks aga on avanud ka tee laevaomanike ja tööandjate autonoomse kontseptsiooni tekkele, läbi mille on võimalik ka tekitada ühist vastutust oma kohustuste täitmiseks töötaja ees (*Ibid*, 107) ning pakkudes paremat kaitset töötajatele.

Eestis on Rooma konventsiooni sätteid üle võetud Rahvusvahelise eraõiguse seaduses, mida käsitletakse täpsemalt alapeatükis 1.2.8.

1.2.6 Riikidevahelised topeltmaksustamise vältimise ning maksudest hoidumise ja maksupettuste tõkestamise lepingud

Eesti on sõlminud Rahandusministeeriumi andmetel 02.01.2021 seisuga kokku 61 riigiga topeltmaksustamise vältimise lepingut. Meremeeste tulu puhul, mis on saadud töötamisest rahvusvahelistel vedudel opereeritaval/kasutataval laeval, kasutatakse reeglina sõnastust, mis annab nii tuluallika kui ka residentsuse riigile võimaluse maksustada seda tulu ehk kasutatakse „avatud“ reeglistikku (Joonis 4). Leidub ka erandeid ning suuremaid mereriike, kelle puhul Eesti on meremeeste palgatulu maksustamise ainuõiguse andnud teisele riigile, näiteks Küpros. Lisaks

on sõnastused muutunud ka sõltuvalt sellest, millal Eesti on lepingud erinevate riikidega sõlminud, mistõttu tuleb iga juhtumit vaadelda eraldi.

Sarnaselt konventsiooniga ei ole ka maksulepingutes üheselt aru saadav, kas lähtuma peaks topeltmaksustamise vältimise lepingu rakendamise valikul operaatori, kasutaja või konkreetselt ikkagi meremehe tööandja residentsusest. Ebaselgust kinnitab 2017. aasta Tallinna Ringkonnakohtu otsus 3-15-3001, kus nähtub Eesti residendist meremehe vaidluses Maksu- ja Tolliametiga, et ka ametil endal on raskusi maksulepingu rakendamise määratlemisega ning muudab vaidluse käigus rakendatavat maksulepingut (alges otsuses rakendati reederrii asukoha riigi Saksamaa maksulepingut, siis leiti, et töötati Gibraltaril lipu all ja tuleks Suurbritannia maksulepingut kohaldada ning lõpuks selgus, et Gibraltar omakorda ei lähe Suurbritanniaga sõlmitud maksulepingu alla), sest pole üheselt selge, millist lepingut rakendada – lipuriigi, laevaomaniku, operaatori, kasutaja või tööandja maksulepingut. Oluline on märkida, et ei mudelkonventsioon ega ka maksulepingud ei maini midagi lipuriigist ega ka selle all töötamisest. Viimasest tulenevalt on küsitav, kas ka tulude maksustamisel on teise riigi lipu all töötamine sama, mis selles lipuriigis töötamine.

1.2.7 Riikidevahelised sotsiaalkindlustuslepingud

Sotsiaalkindlustusega seotud küsimusi reguleerib Eesti ja teiste Euroopa Majanduspiirkonna riikide vahel Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruses (EÜ) nr 883/2004 ja rakendusmääruses (EÜ) nr 987/2009. Kolmandate riikidega reguleerivad sotsiaalkindlustuse küsimusi aga erinevad bilateraalsed sotsiaalkindlustuse lepingud.

Tabel 4. Eesti poolt sõlmitud sotsiaaltagatistega seotud erinevad välislepingud.

Riik	Sotsiaalkindlustusleping	Sotsiaalkindlustuslepingu rakenduskoostöölepe	Pensionikindlustuse koostöölepe	Pensionikindlustuse koostöölepe rakenduslepe	Muu
Vene Föderatsioon*	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah
Valgevene Vabariik	Jah	Jah	Ei	Ei	Ei
Läti Vabariik**	Ei	Ei	Ei	Ei	Jah
Leedu Vabariik**	Ei	Ei	Ei	Ei	Jah
Ukraina	Jah	Jah	Ei	Ei	Ei
Moldova	Jah	Jah	Ei	Ei	Ei
Kanada	Jah	Jah	Ei	Ei	Ei
Austraalia	Jah	Jah	Ei	Ei	Ei
* Vene Föderatsiooni relvajõudude sotsiaalsete tagatiste küsimuste leping					
** leping NSV Liidu kindlustusperioodide arvessevõtmise kohta					

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet. Autori koostatud.

Sotsiaalkindlustuse lepingud on sõlmitud erinevatel eesmärkidel ja erinevatel ajastutel. Kolmandate riikidega on sotsiaalkindlustuslepinguid sõlmitud sisuliselt osade endiste sotsialistlike vabariikidega ning ainult Kanada ja Austraaliaga (Tabel 4). Selliste lepingute vähesus tähendab meremeestele ka seda, et neil pole erilisi võimalusi, et näiteks nende sotsiaalkindlustusega seotud info jõuaks Eestisse. Sisuliselt tähendab see seda, et näiteks välislepingute artikkel 5 alusel lepivad mõlema poole riigid kokku, et kui välislepingus ei ole sätestatud teisiti, maksab lepingupool hüvitisi isikutele, kes elavad ja viibivad ühe või teise lepingupoole territooriumil. Seega jääb meremees lepingute vähesuste tõttu teise riigi hüvitistest reeglina ilma, sest riigid pole selles kokku leppinud. Näitena Austraalia oli selliseid lepinguid sõlmitud 31 riigiga (22.02.21 seisuga) ja Saksamaal 20 + EMP riigid (22.02.21 seisuga), Küprosel 13 riigiga + EMP riigid (22.02.21 seisuga), Filipiinid 15 riigiga (22.02.21 seisuga).

1.2.8 Rahvusvahelise eraõiguse seadus (REÕS)

Eesti meremeestest suur osa töötab väljapool Eestit, mistõttu on neil nende töölepingute kaudu kokkupuude mitme erineva riigi õigusega. Töölepingute üheks osaks on aga omakorda ka tööaeg ja töötasu, mis lepingus kokku lepitakse. Täpsemalt reguleerib selliseid olukordi rahvusvahelise eraõiguse seadus, mis on riigisisese õiguse osa (Nurmela *et al.* 2008, 15). Meremeeste jaoks on see seadus oluline seetõttu, et REÕS § 35 reguleerib õiguse valiku töölepingutega seotud vaidlustes järgmiselt:

(1) Töölepingu puhul ei tohi õiguse valik viia selleni, et töötajalt võetaks kaitse, mis talle on tagatud selle riigi õiguse imperatiivsete sätetega, mis kuuluvad kohaldamisele õiguse valiku puudumisel vastavalt käesoleva paragrahvi lõikele 2.

(2) Õiguse valiku puudumisel kohaldatakse töölepingule selle riigi õigust, kus:

1) töötaja lepingut täites harilikult oma tööd teeb, isegi kui ta ajutiselt töötab mõnes teises riigis;

2) asub tegevuskoht, mille kaudu töötaja on tööle võetud, kui töötaja ei tööta harilikult ühes ja samas riigis.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 2 sätestatud ei kohaldata, kui asjaoludest nende kogumis selgub, et tööleping on tugevamalt seotud mõne teise riigiga. Sellisel juhul kohaldatakse selle teise riigi õigust.

Töölepingutele kohaldatav õigus on tekitanud palju vaidlusi (Vask 2003, 66), sest see esitab väljakutse lipuriigi jurisdiktsioonile. Lisaks sellele, et ära ei tohi võtta töötajalt kaitset, mis on talle tagatud selle riigi õiguse imperatiivsete sätetega, mis kuuluvad kohaldamisele õiguse valiku puudumisel, mängib rolli ka töölepingu seotus konkreetse riigiga. Viimane tähendab, et kui tekib olukord, kus tööleping on seotud rohkem mõne muu riigiga kui lipuriigiga, siis teatud juhtudel kohaldatakse teise riigi õigust.

1.2.9 Maksualase teabevahetuse seadus (MTVS)

Täpsemalt sätestab MTVS otseste maksudega seotud maksukohustuse suuruse kindlaksmääramiseks vajalikud rahvusvahelise automaatse teabevahetusega seotud õigused ja kohustused. Maksualane teabevahetus ja halduskoostöö maksunõuete sissenõudmisel võib aga põhineda mitmel erineval instrumendil aga olulisemad on Euroopa Liidu direktiivid, riikidevahelised välislepingud, mitmepoolne maksuasjades vastastikuse haldusabi konventsioon jt. Eestis reguleerib teataval määral maksualase teabevahetusega seotud küsimusi ka Maksukorralduse seadus (MKS).

MTVS võttis üle riigisisesele õigusesse OECD eestvedamisel välja töötatud maksualase teabevahetuse standardi (*Common Reporting Standard (CRS)*), millele tänane maksualane teabevahetus põhineb ja areneb. Meremeeste jaoks on oluline MTVS'i seaduse §4, mis reguleerib teabevahetusega hõlmatud teavet. Vastavalt seadusele võib teabevahetusega olla hõlmatud jooksva ja viie eelneva kalendriaasta kohta maksuhalduri valduses olev kogu teave, mille vahetamist välisleping või asjaomane Euroopa Liidu õigusakt ette näeb, sealhulgas:

1) töösuhtest saadud tasu ning töövõtu- või käsunduslepingu või muu võlaõigusliku lepingu alusel makstud töö- või teenustasu;

2) juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani liikmetele makstud tasu;

3) elukindlustuslepingu alusel makstud kindlustussumma ja -hüvitis;

4) makstud pension;

5) kinnisvaratulu.

Mis puudutab finantskontode maksualase teabe automaatset vahetust Euroopa Liidus, siis täpsemalt on reguleeritud see

§8¹ kuni §8⁸. Teabe esitamise kohustus pannakse Eesti finantsasutustele, kelleks võib olla näiteks pank või muu asutus (MTVS §8³) ning seega on Euroopa siseselt meremeeste

Tabel 5. Maksualase teabevahetuse kasv maailmas.

	Teavet vahetavate jurisdiktsioonide arv	Teabevahetuse lepingute arv	Seotud kontode arv (miljonit)	Varade maht (EUR triljonit)
2019	97	6100	84	10
2018	96	4500	47	4.9
2017	48	2600	11	1.1

Allikas: OECD 2020 b. Autori koostatud.

töötasu seaduse järgi automaatse teabevahetusega kaetud. Lisaks Euroopa sisesele teabevahetusele tuleb vaadata ka erinevaid muid riikidevahelisi lepinguid nagu näiteks USA'ga *Foreign Account Tax Compliance Act* (FATCA) leping, mida samamoodi reguleerib MTVS. Lisaks on OECD eesvedamisel laienenud ka *Automatic Exchange of Information* (AEOI), millega tänaseks on ühinenud üle 100 maksujurisdiktsiooni ja on alates selle käivitamisest 2017. aastal jõudsalt laienenud (Tabel 5). Eesti alustas automaatset andmevahetust samamoodi 2017. aastal.

1.2.10 Maksukorralduse seadus (MKS)

Kehtiv (06.03.21) MKS koosneb 16. peatükist. MKS määrab maksuhalduri ja maksukohustuslase õigused, kohustused ja vastutuse, maksumenetluse korra ning maksuvaidluste lahendamise korra (MKS §1). Lisaks avatakse maksu mõiste §2 ning Eesti maksusüsteem §3. Laiemalt on MKS eesmärk reguleerida kogu maksuõiguse üldosa terviklikult, mistõttu pole maksuõiguses üldjuhul vajadust rakendada tsiviilseadustiku üldosa seadust va mõned üksikud olulisemad sätted nagu isikute õigusvõime ja teovõime, elukoht ja asukoht, esindus, tähtaegade arvutamine (Lehis 2019, 5).

Meremehe jaoks on tegemist ühe olulisema seadusega olgugi, et tihti jääb see teiste maksuseaduste varju. MKS reguleerib kogu maksuõiguse üldosa mh maksumenetlusi, nõuete aegumistähtaegu, sunnirahade ja intresside määramist jpm aspekte, millega meremees kokku võib puutuda. Kuna suur osa meremehi töötab välislippude all ning peavad ise manuaalselt pidevalt deklareerima oma tulused ning arvestust pidama, siis on olulised ka näiteks §98 toodud maksusumma määramise aegumistähtajad. §98 lg 1 sätestab, et maksusumma määramise aegumistähtaeg on kolm aastat. Maksusumma tahtliku tasumata või kinni pidamata jätmise

korral, sealhulgas maksuvõla tekkimisel MKS §-s 41 nimetatud isiku poolt kuriteo toimepanemise korral, on maksusumma määramise aegumistähtaeg viis aastat. Aegumistähtaeg algab selle maksudeklaratsiooni esitamise tähtpäevast, mida ei esitatud või milles esitatud andmete alusel maksusumma valesti arvutati. Kuna suur osa Eesti meremehi endiselt Eestis oma tulusid ei deklareeri, siis võib näite najal näha kui suureks võib kujuneda nende maksuvõlg (Tabel 6). Näites on toodud 1:1 graafikus töötava 2. tüürimehe palk reisiparvlaeval Küprose lipu all.

Tabel 6. 1:1 süsteemis töötava 4000 eurose kuupalgaga (töötatud kuu eest) meremehe maksuvõla akumulereumine (ei arvesta mahaarvamisi).

Meremehe maksuvõla akumulereumine					
	1. aasta	2. aasta	3. aasta	4. aasta	5. aasta
Kuutasu töötatud kuu eest	4,000 €	4,000 €	4,000 €	4,000 €	4,000 €
Aastatulu	24,000 €	24,000 €	24,000 €	24,000 €	24,000 €
Maksuvõlg	4,800 €	9,600 €	14,400 €	19,200 €	24,000 €

Allikas: Autori koostatud

Kuna reeglina on maksusumma aegumistähtajaks 3 aastat, tahtliku tegevuse korral kuni 5 aastat, siis 3. aasta lõpuks on meremehel tekkinud juba 14 400 eurone maksuvõlg (ilma intressideta ja mahaarvamisteta) ja 5. aasta lõpuks 24 000 eurone maksuvõlg.

1.2.11 Tulumaksuseadus (TuMS)

TuMS on üks olulisemaid seadusi, millega kõik meremehed ühel või teisel viisil kokku puutuvad - on need siis Eesti lipu all sõitvad meremehed, erirežiimi laevadel või väljaspool Eestit töötavad meremehed. Eesti meremeeste eripäraks on asjaolu, et oma töötamise eripäradest lähtuvalt kohalduvad osadele meremeestele samasugused regulatsioonid nagu ka kaldatöötajatele, samas on suurem hulk neid meremehi (vt ptk 1.3), kellele kohalduvad ainult üksikud sätted ja erisused. Kehtiv TuMS koosneb 13. peatükist ning meremehi puudutavaid sätteid võib leida erinevatest peatükkidest, kuid autor keskendub nendele sätetele, mis puudutavad ennekõike väljapool Eestit töötavaid meremehi ning lisaks ka erirežiimiga seotud sätteid.

Meremeeste puhul on oluline palju vaidlusi tekitav residentsuse küsimust reguleeriv säte §6. Füüsilise isiku residentsuse määramisel lähtutakse üldjuhul kas isiku elukohast või Eestis viibimise ajast, kusjuures mõlemad tingimused ei pea olema üheaegselt korraga täidetud (Lehis 2019, 45). Lisaks lähtub MTA elukoha tuvastamisel faktilistest asjaoludest. Tsiviilseadustiku

üldosa seaduse §14 ütleb elukohta kohta järgmist: (1) Isiku elukoht on koht, kus isik alaliselt või peamiselt elab; (2) Elukoht võib üheaegselt olla mitmes kohas; (3) Elukoht loetakse muutunuks, kui isik asub mujale elama viisil, millest võib järeldada isiku tahet oma elukohta muuta; (4) Kui isiku elukohta ei saa kindlaks määrata, loetakse tema elukohaks tema igakordne viibimiskoht. Meremeeste puhul tähendab see seda, et reeglina on Eesti meremees siiski Eesti resident. Põhjus, miks see säte tekitab vaidlusi on esiteks see, et residentsuse määramise ajalise piirangu järgi meremehed tihti Eesti residendid ei ole. Teiseks aetakse tihti segamini sama seaduse §13 lg 4 järgi ettenähtud vabastusmeetodiga, mis samamoodi on seotud ajalise määratlusega aga vahe seisneb selles, mis eesmärgil välisriigis viibiti.

Vabastusmeetodi eesmärk on kohelda välismaalt tulu saanud Eesti residentide võrdselt sama välisriigi kohalike elanikega, mistõttu rakendubki vabastusmeetod pikema välisriigis töötamise korral (*Ibid*, 69). Vabastusmeetodi rakendamine palgatulu korral kehtib tingimus, et töötaja viibis 12-kuulise perioodi jooksul vähemalt 183 päeva töötamise eesmärgil väljapool Eestit ning tema tulu oli maksustatav välisriigis. Vabastusmeede ei välista otseselt meremehi aga oluline on, et palgatulu oleks välisriigis maksustatud, mistõttu valdav osa Eesti meremehi sinna alla ei lähe, sest tihtipeale nende palgatulu pole maksustatud. Põhjuseks töötamine mugavuslippude all, kus tihtipeale maksuerisuste tõttu pole meremeeste töötasud maksustatud. Oluline on, et kui välisriigis on meremehe töötasu maksudest vabastatud, siis see ei tähenda 0% maksumäära, mille alusel on Eestis võimalik maksuvabastust taodelda. Aastatel 2004-2013 rakendas MTA vabastusmeetodit ka meremeeste puhul, kuid muutis seda tõlgendust üleöö vastupidiseks (Lehis 2013, 23-24).

Välismaal tasutud tulumaksu arvestamine Eesti residentide puhul toimub TuMS §45 alusel. Tegemist on tasaarvestusmeetodiga, mille korral välistulu liidetakse isiku Eestis maksustatavale tulule ja deklareeritakse tuludeklaratsioonis. Kogutulult arvutatakse Eesti tulumaks ning sellest lahutatakse maha välisriigis makstud tulumaks ning iga riigi kohta arvestatakse see eraldi, kusjuures pole võimalik Eestist kõrgema maksumääraga riigi ülejääki teiste riikide puhul kasutada (Lehis 2019, 59). Tasaarvestusmeetodiga on kokku puutunud need mõnisada meremeest, kes deklareerivad Eestis välisriigis teenitud tulusid ning tasuvad täna tulumaksu.

01.07.2020 jõustusid mitmed seadusemuudatused sh TuMS. Muudatuste eesmärk oli muuta laevaregister konkurentsivõimelisemaks ja tuua Eesti lipu alla laevu juurde. Seadusepaketi eesmärk ei olnud luua maksuerisusi Eesti meremeestele, mistõttu saavad tänastest meremeestest

erisusi väga vähesed kasutada. Erirežiimiga on osadel meremeestel võimalik rakendada 0% tulumaksu määra. TuMS §13 lg 5 ütleb, et laevapere liikmele makstud tasu maksustatakse §4 lõikes 6 nimetatud määraga (0%), kui tasu on saadud töötamise eest laeval:

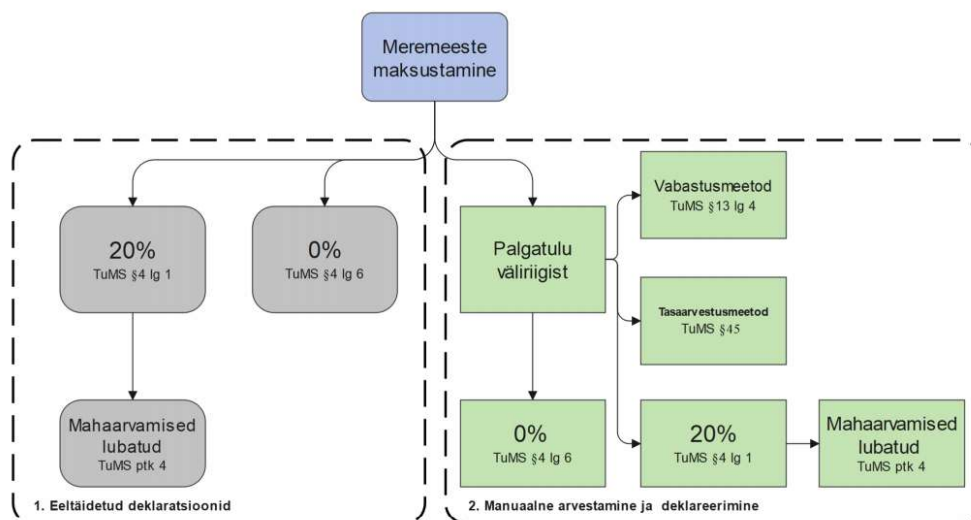
- 1) mille kogumahutavus on vähemalt 500 ning mida kasutatakse kaupade või reisijate rahvusvahelisel meritsi veol § 52¹ lõike 5 tähenduses, välja arvatud Euroopa Majanduspiirkonnas regulaarse tegeval reisilaeval, ja
- 2) mis kannab lepinguriigi lippu.

Reaalsuses pole tegemist mitte kahe tingimusega, vaid mitmete täiendavate tingimustega, mille käigus piiratakse oluliselt selle erirežiimi kasutamise võimalusi. Need kaks tingimust sisaldavad endas järgmisi kitsendusi: laeva kogumahutavus vähemalt 500 (I); laev peab tegelema reisijate ja kaupade meritsiveoga (II); meritsivedu peab olema rahvusvaheline (III); laev ei tohi olla Euroopa majanduspiirkonnas regulaarse tegev reisilaev (IV); laev peab kandma lepinguriigi lippu (V). Lisaks piiratakse täiendavalt erirežiimi kohaldamist veel TuMS §52¹ lg 11 järgi ka pukseritele ja süvendajatele ning 50% nende tööajast peab sisustama meritsi vedu. Siiski ei jää kõik reisilaevadel töötavad meremehed erirežiimi alt välja, sest seaduse seletuskirja (SE100) järgi on võimalik kasutada erirežiimi, kui EMP lipu alla sõitev, rohkem kui 500 kogumahutavusega reisilaeval töötades reisijate vedu toimub 50% ulatuses väljaspool Euroopa Majanduspiirkonda. Siinkohal võib tekitada arusaamatusi, kas näiteks Vahemerel Euroopa ja Aafrika sadamate vahel kruuise teostav reisilaev läheb erirežiimi alla või mitte. Ühelt poolt kui Aafrika sadamate hulk on üle 50%, siis on võimalik kasutada aga samas ei tohi ilmned Meresõiduohutuse seaduses (MSOS) §2 lg 19 järgi ilmne regulaarsus.

23.03.21 seisuga oli Transpordiameti andmetel kõigest 56 meremeest 42-lt erinevalt laevalt (valdavalt Madalmaade ja Küprose lipu alt) saanud positiivse vastuse 0% tulumaksu rakendamise võimaluse osas.

TuMS järgi võib meremehi jagada erinevate aluste järgi erinevatesse rühmadesse. Maksukäitumise kontekstis on oluline erinevus deklareerimise protsessis, mille järgi saab meremehed jaotada kaheks (Joonis 5):

1. Meremehed, kelle töötasult peab tööandja maksud kinni ja toimib eeltäidetud deklaratsioonide süsteem
2. Meremehed, kes peavad manuaalselt deklareerima, arvestama ja maksma ise maksud.

Joonis 5. Lihtsustatud skeem meremeeste maksustamisest deklareerimise viisi järgi.

Allikas: TuMS. Autori koostatud.

Esimesse kategoorias võib hinnanguliselt kuuluda kuni 3000 meremeest, kes töötavad reisiparvlaevadel ning ka need, kes hakkavad töötama kaubalaevadel Eesti lipu all, mille puhul rakendatakse erirežiimi. Teise kategooriasse võib hinnanguliselt kuuluda ca 5000 meremeest, kes töötavad muude lippude all ja kellel on välismaised tööandad.

1.2.12 Sotsiaalmaksu seadus (SMS)

Sotsiaalmaks vastab osaliselt nii sihtotstarbelise maksu kui ka sundkindlustuse tunnustele ning selle eesmärk on SMS §1 järgi pensionikindlustuseks ja riiklikuks ravikindlustuseks vajaliku tulu saamine (Lehis 2019, 115). Eestis on sotsiaalmaksu kohustus pandud tööandjale, kuid seda makstakse töötaja eest ning sotsiaalmaks erineb tulumaksust selle poolest, et kui tulumaksu korral deklareerib ja vajadusel tasub tulumaksu inimene ise, siis sotsiaalmaksu inimene ise tasuda ei saa (Lehis 2012, 259).

Eesti meremeeste jaoks on sotsiaalkindlustus probleemiks, sest valdav osa meremeestest töötab väljaspool Eestit, mistõttu suurem osa jääb kas üldse igasugusest sotsiaalkindlustusest välja (V) või harvamatel juhtudel laieneb neile välisriigi sotsiaalkindlustus (IV), mis võib olla nii madalama kui ka kõrgema kattega, kui näiteks Eesti kaldatöötajatel (Joonis 6).

Eesti meremeeste jagunemine sotsiaalkindlustuse järgi				
I	II	III	IV	V
Tööandja Eestis, tasutakse täies mahus sotsiaalmaksu	Tööandja välisriigis, tasutakse täies mahus sotsiaalmaksu Eestisse	Tööandja Eestis, tasutakse sotsiaalmaksu 20% 750 euroselts maksubaasilt	Tööandja välisriigis, rakendub välisriigi sotsiaalkindlustus	Tööandja välisriigis, sotsiaalkindlustus makseid ei tasuta
				
Kaldatöötajatega võrdväärne kate	Kaldatöötajatega võrdväärne kate	Oluliselt madalam kate võrreldes kaldatöötajatega	Kaldatöötajatega laiem või madalam kate	Puudub igasugune sotsiaalkindlustus

Joonis 6. Eesti meremeeste jagunemine sotsiaalkindlustuse järgi.

Allikas: Sotsiaalmaksu seadus. Autori koostatud.

Sisuliselt saavad kaldatöötajatega võrdväärsel tasemel sotsiaalkindlustust nautida ainult I ja II kategooria meremehed, kes täna töötavad peamiselt Eestiga seotud reisiparvlaevadel ja teadaolevalt ka ühe Madalmaade ettevõtja laevadel, kes tegeleb süvendustöödega. III kategooria loodi nn laevanduspaketi tulemusena (SE722). II kategooria esindajate kohta täpsed andmed veel puuduvad, kuna Eesti lipu alla tulnud (06.03.21 seisuga oli neid 5) väikeste kaubalaevade puhul on tegemist valdavalt kolmandatest riikidest pärit meremeestega ning pole teada, kuhu täpsemalt sotsiaalkindlustuse makseid tasutakse. Kui III kategooriasse peaks sattuma töötama Eesti meremees, siis see tähendab, et vanaduspensioniks vajamineva kindlustusstaazi saamiseks tuleks töötada 6 kuud tööl ja 6 kuud kodus graafikuga (1:1 graafik) ca 60 aastat, sest fikseeritud maksubaasi tõttu väheneb meremeestel pidevalt pensionikindlustusstaaz (Tabel 7). Selline süsteem tekitab olukorra, kus Eesti lipu all sõitval kaubalaeval ei tohiks Eesti meremees pikalt töötada, sest vastasel korral ootab teda oht vanaduspõlves kõigest rahvapensionile kvalifitseerumine ning vaesusesse langemine (vt. Lisa 1).

Tabel 7. Pensionikindlustusstaaži vähenemine fikseeritud maksubaasi tõttu.

Pensionikindlustusstaaž (PKS) 750-eurose maksulae ja 8 kuud aastas töötamise korral					
	Maksubaas	Summa, millelt sotsiaalmaks on arvestatud (aastas)	Kuupalga alammäära prognoos*	Vajalik summa 1 aasta PKS saamiseks*	Meremehe kogutud PKS aasta jooksul
2019	750	6000	528	6330	11,4 kuud
2020	750	6000	555	6665	10,8 kuud
2021	750	6000	584	7005	10,3 kuud

** Lähtudes Rahandusministeeriumi 2017. aasta suvisest majandusprognoosist, milles on eeldatud, et alampalk tõuseb samas tempos kui keskmine palk.*

Allikas: SE722. Autori kohandatud.

Mõningast leevendust selles küsimuses tõi 2021.aastal jõustunud muudatused pensionisüsteemis, kus muutus I pensionisamba valem ning loodi süsteem, kus pensioni suuruse arvutamisel liidetakse kokku neli osa: baasosa, staažiosa, kindlustusosak ja uus nn ühendosak. Ühendosak koosneb 50% ulatuses kindlustusosakust, kus Eesti keskmise palga pealt tasutud sotsiaalmaks aasta jooksul annab 1 osaku ja 50% ulatuses solidaarsusosakust. Solidaarsusosak on inimesel 1.0 juhul, kui tema eest on makstud aasta jooksul 12-kordselt töötasu alammääralt, kui aga vähem, siis arvutatakse solidaarsusosak proportsionaalselt. Selline lahendus võimaldab mõningast paindlikkust meremeestele, kes merel töötamise vahepeal teevad kaldal muid töid.

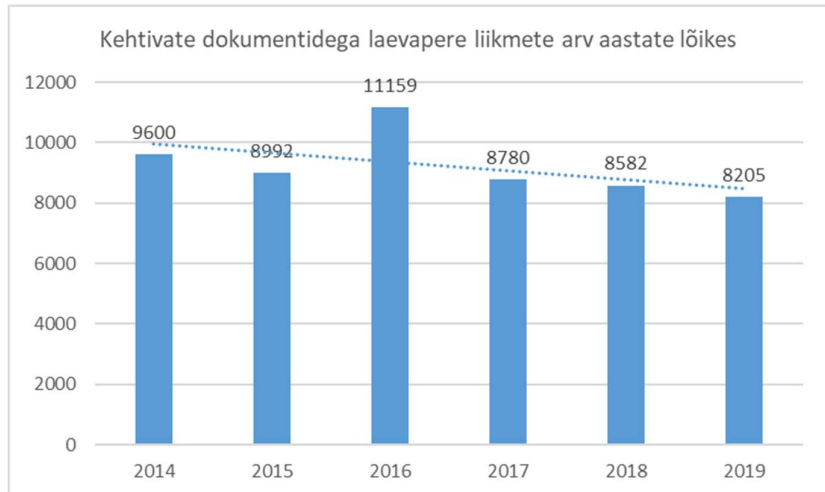
1.3 Meremeeste arv ja jaotus tänases Eestis

Käesoleva alapeatüki eesmärk on anda ülevaade Eesti meremeeste arvust ja trendidest, sest selle kaudu on võimalik hinnata käesoleva uurimistöo sihtgrupi suurust ja sellest tulenevalt ka maksusüsteemi mõju ulatust. Eesti meremeeste arvu on varasemates uurimistöödes üritatud hinnata (Naaber 2014, Aun 2015 jt.). Küll pole eraldi vaadeldud meremeeste numbrite taga olevaid trende ja suundumusi.

1.3.1 Meremeeste registri andmetel

Kõige täpsema pildi meremeeste arvust annab Transpordiameti haldusalas olev meremeeste register (Joonis 7), mis läbis seoses laevanduspaketiga uuenduskuuri. Täpsemalt on võimalus vaadelda kehtivate dokumentidega laevapere liikmete arvu muutust ajas. 2016. aasta erineva arvu taga on STCW muudatustega tekkinud hälve andmebaasis. Viie aastaga on kukkunud kehtivate dokumentidega laevapere liikmete arv 9600-lt 8205-ni, mis teeb ca 18%. Perioodil 2014-2019 ei toimunud suuri muutusi reisilaevade arvus Eesti lipu all, mistõttu võib selle

perioodi kehtivate dokumentidega laevapere liikmete arvu põhjal üsna täpselt hinnata ka meremeeste arvu üldisemalt. 2020. aasta Covid-19 kriisist tingitud koondamiste tagajärjel Eesti lipu all sõitvatel laevadel on lähitulevikus oluliselt mõjutatud kehtivate dokumentidega

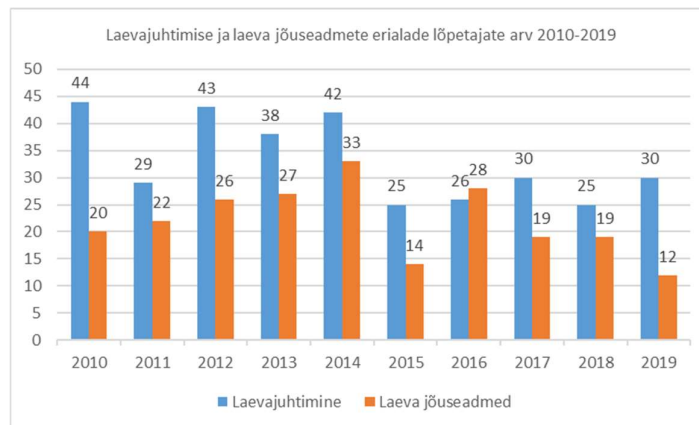
Joonis 7. Kehtivate dokumentidega laevapere liikmete arv aastatel 2014-2019. 5 aastaga langenud 1395 meremehe võrra, mis on ca 18%.

Allikas: Transpordiamet. Autori koostatud.

laevapere liikmete arv, sest mujale tööle läinud töötajad kajastuvad kuni dokumentide kehtivusaja lõpuni registris (reeglina 5 aastat) ja samas koolitatakse pärast kriisi juurde uusi inimesi, mistõttu võib oodata kehtivate dokumentidega laevapere liikmete arvu kasvu registris, kuid mitte tervikuna meremeeste arvu kasvu.

1.3.2 Taltech Eesti Mereakadeemia ja Merekooli laevajuhtimise ja laevajõuseadmete erialade lõpetajate arv.

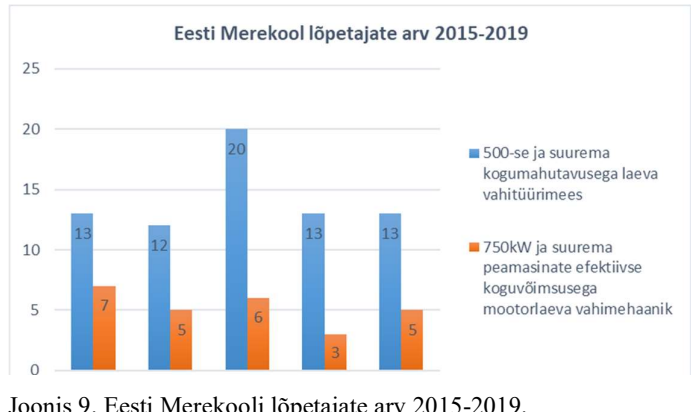
Taltech Eesti Mereakadeemia on ainuke õppeasutus Eestis, kes õpetab välja rakenduskõrgharidusega laevajuhtimise ja laeva jõuseadmetega seotud erialade spetsialiste. Aastatel 2010-2019 lõpetas 552 laevajuhtimise ja laeva jõuseadmete erialadel õppivat õpilast (Joonis 8).

Joonis 8. Eesti Mereakadeemia laevajuhtimise ja laeva jõuseadmete erialade lõpetajate arv aastatel 2010-2019.

Allikas: Eesti Laevanduse aastaraamatud 2010-2020. Autori koostatud.

Eesti Merekooli lõpetas aastatel 2015-2019 kokku 97 õpilast (Joonis 9). Mõlema kooli puhul on näha mõningast kõikumist, kuid tugevas langustrendis on ennekõike laeva jõuseadmetega seotud erialade lõpetajad.

Joonis 9. Eesti Merekooli lõpetajate arv 2015-2019.

Ebastabiilsust näitavad ka laevajuhtimise erialade lõpetajate arv

Allikas: Eesti Laevanduse aastaraamat 2015-2020. Autori koostatud.

mõlemas õppeasutuses. Globaalse trendina on oodata lähiaastatel merendusega seotud erialade populaarsuse täiendavat langust, mis tähendab, et probleemile tuleb järjest rohkem tähelepanu pöörata.

2 Uurimismetoodika valik ja põhjendus

Käesolevas peatükis põhjendatakse lähtuvalt uurimistöö eesmärkidest uurimistöö metoodika valik ning valim.

2.1 Uuringu sihtrühm ja valim

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli välja selgitada Eesti meremeeste hoiakud, maksukäitumise, maksualaste normide, riskide ja karistuste ning Eestis kehtiva maksusüsteemi osas. Valimi moodustasid Eesti

meremehed, kes

lumepallivalimiga sattusid

küsitlusele. Lumepallivalim

on kasutatav siis, kui

üldkogumist ei ole olemas

nimekirja ning vastajate

leidmiseks kasutatakse teiste

vastajate abi (Lagerspetz

2017, 145). Meremehed on

oma töö iseloomust lähtuvalt

keeruline uuritav inimrühm, kellega kontakti saada ei ole lihtne, mistõttu leidis autor, et

lumepallivalim on sobivaim variant. Üldkogumiks said olla kehtivate dokumentidega

meremehed, keda oli registri andmetel 8205 (2019). Seega üldistuste tegemisel oli oluline, et

piisav arv meremehi vastaks küsimustikule (Tabel 8). Lumepallimeetodi abil koostatud valimi

statistilist vastavust üldkogumile on raske hinnata, sest süstemaatilise vea võimalus on suur,

kuna igal võrgustikul on oma eripärad ja üldkogumi üldistamine on riskantne (Lagerspetz 2017,

146) Kui näiteks tüürimeeste vastanute protsent küündis 7.81%-ni, siis motoristide puhul kõigest

0.15%, mis tähendab, et üldistuste tegemine ametipõhiselt pole piisavalt reliaabne. Küll oli

uuringu eesmärgiks saada vastuseid meremeestelt, kes töötavad Eesti lipu all, Euroopa Majandus

piirkonna (EMP) ja kolmandate riikide lippude all. Viimased esindavad eri tüüpi maksustamise

ja deklareerimise skeemi ning see võimaldab teatavaid üldistusi teha.

Tabel 8. Meremeeste arv ja küsitluses osalenute indikatiivne osalusprotsent.

Amet	Kehtivate dokumentidega meremeeste arv	Vastas	Vastanute protsent (%)
Kapten	891	20	2.24
Tüürimehed	730	57	7.81
Vanemmehaanik	834	10	1.20
Mehaanikud	231	16	6.93
Madrused	2220	16	0.72
Motoristid	662	1	0.15
Muu	2637	48	1.82
Kokku	8205	170	2.07

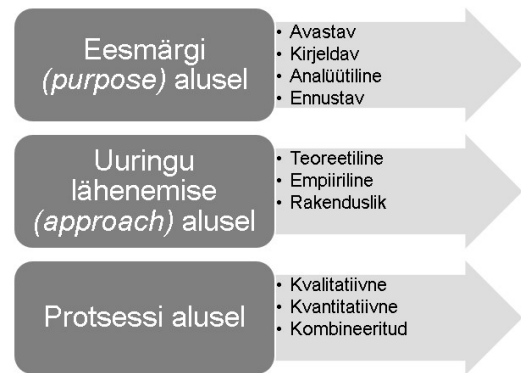
Allikas: Transpordiamet. Autori koostatud.

2.2 Uuringutüübi valik

Sotsioloogiale on iseloomulik empiiriliste meetodite paljusus. Tuntumate meetodite hulgas on näiteks:

- ankeetküsitlus,
- intervjuud,
- eksperimendid (kas laboratooriumis või nn sekkuva uuringu vormis),
- tekstianalüüsi meetodid (nt ajakirjanduse, poliitiliste dokumentide või isiklike dokumentide uurimisel),
- statistiliste andmete analüüs,
- igapäevased tähelepanekud, introspektsioon (ehk eneseanalüüs).

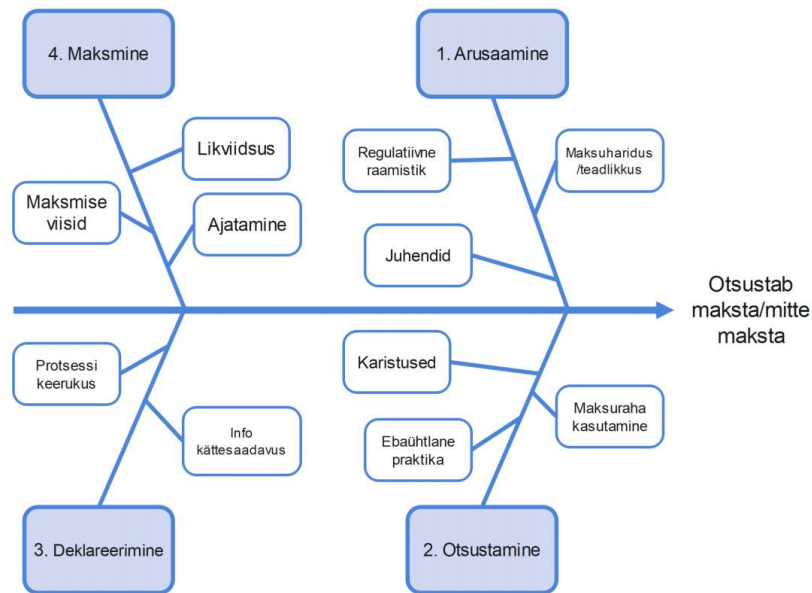
Sotsiaalteadustes kasutatakse tänapäeval väga mitmesuguseid meetodeid; tuntud on jaotus kvalitatiivseteks ja kvantitatiivseteks uurimismeetoditeks (Lagerspetz 2017, 2). Sotsiaalteaduste meetodeid on õpikutes ja muus erialakirjanduses tavaks liigitada kas kvantitatiivseteks (arvulisteks) või kvalitatiivseteks; kirjutatakse koguni kvantitatiivsest või kvalitatiivsest uurimismaterjalist. Tihti leitakse ka, et uurimise aluseks olevad teadusfilosoofilised või

Joonis 10. Uuringutüübi jaotuse alused.

Allikas: Osula, 2014

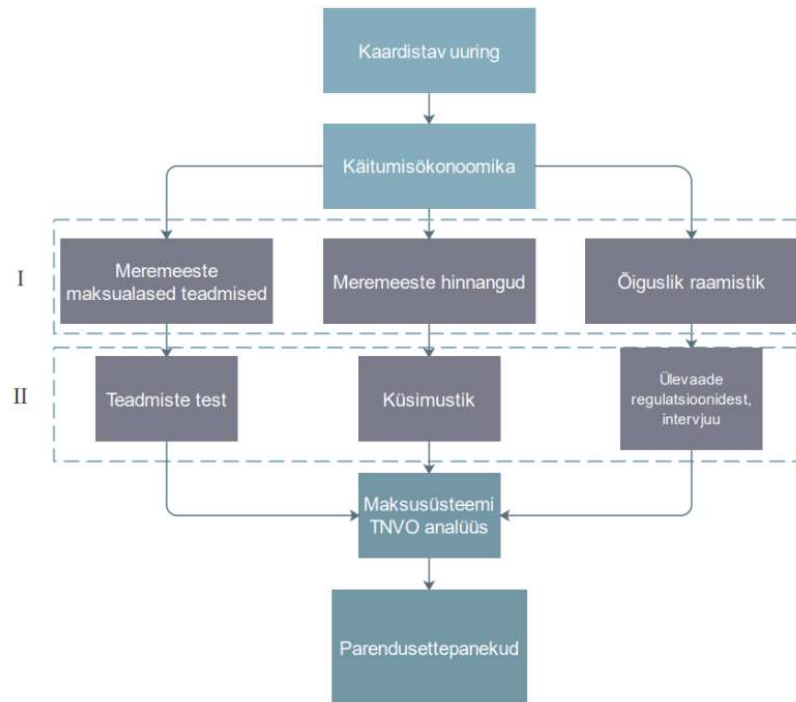
ühiskonnateoreetilised vaated tingivad emba-kumba tüüpi meetodite kasutamise. Sellised väited on enamasti eksitavad (Ibid 2017). Osad autorid (Osula, 2014) leiavad, et uuringutüübi alusel saab jaotada uuringud eesmärgi, lähenemise ja protsessi alusel (Joonis 10). Lähenemise järgi jaotuvad uuringud teoreetiliseks, rakenduslikuks ja empiiriliseks. Empiiriliseks loetakse uurimust kui uurimistulemusel toetatakse praktilise vaatluse, mõõtmise või eksperimendi teel (Õunapuu 2014). Kvantitatiivses uurimismeetodis kasutatakse küsimustikke ning esitatakse tulemusi arvandmetes (Ibid, 2014). Kvalitatiivse uuringu traditsiooniline andmete kogumise viise on intervjuude läbiviimine. Intervjuu on meetod, mis on piisavalt paindlik ja võimaldab andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida (Laherand, 2008). Käesoleva töö autor leiab, et antud uuringu puhul on tegemist selgelt empiirilise uuringuga, mille puhul tuleb kasutada erinevaid kombineeritud meetodeid, et vastata uurimisküsimustele.

Joonis 11. Kausaalne diagramm maksude maksmise otsustamise protsessi kohta, millest lähtus autor metoodika valikul.

Allikas: Worldbank 2019. Autori koostatud.

Käesoleva uurimistöõ kavandamisel lähtus autor esmalt Maailmapanga soovitudest maksude maksmise erinevates etappides inimese käitumist mõjutavatest faktoritest (Joonis 11). Viimasest tulenevalt leidis autor, et kasutada tuleb erinevaid meetodeid, sest ühe meetodiga pole võimalik niivõrd mitmekülgset teemat käsitleda. Kogu uuringu aluseks on käitumisökonomika (Joonis 12) ehk miks uuritud inimrühm (Eesti meremehed) teeb maksude maksmisel just selliseid otsuseid. Autor jagas uuringu piiritlemise eesmärgil kausaalsele diagrammile tuginedes kolmeks põhisuunaks: (I) meremeeste maksualased teadmised; (II) meremeeste hinnangud; (III) meremeeste maksustamist puudutav regulatiivne raamistik. Iga põhisuuna jaoks leidis sobiva meetodi, kuidas suunda uurida: maksualased teadmised – läbi ankeet-küsitluse, meremeeste hinnangud – läbi testi, õiguslik raamistik läbi ekspertintervjuu. Uuringu tulemusena kaardistatakse meremeeste maksukäitumine ja hinnangud neid puudutava maksusüsteemi kohta ning selle tulemusena on võimalik hinnata Eesti maksusüsteemi tugevusi, nõrkusi, võimalusi ja ohtusid meremeeste seisukohast (SWOT ehk TNVO analüüs). Tulemusena tehakse parendusettepanekud käitumisökonomika põhimõtteid aluseks võttes.

Joonis 12. Uuringu ülesehitus ja kasutatavad meetodid eesmärgi saavutamiseks. Autori koostatud.

2.2.1 Küsitlus ja teadmiste test

Küsitluse koostamise käigus tuli autoril otsustada, kuidas küsimustik üles ehitada. Autor leidis, et koostatakse 3 erinevat jaotust, milles esimese ploki eesmärk oli vastaja profiili koostamiseks vajalike andmete kogumine, teise ploki eesmärk oli kaardistada meremeeste maksualased subjektiivsed hinnangud ning kolmanda ploki eesmärk kaardistada meremeeste maksualased teadmised läbi teadmiste testi. Ankeetküsitluse koostamiseks ning andmete kogumiseks kasutati *Google Forms* rakendust ning analüüsimiseks *MS Excel Pivot Table* funktsiooni.

Esimeses ploki koguti teavet vastaja kohta. Esimesena sai vastaja valida sobiva keele – eesti keele või vene keele. Kahe keele valiku eesmärk oli proovida kaasata vene emakeelega Eesti meremehi ning näha, kas ja kui palju täna nendeni läbi erinevate infokanalite on võimalik jõuda. Seejärel oli vastajal võimalik valida vastaja amet vastamise hetkel, kus vastajale oli ette antud 8 erinevat varianti enamlevinud meremeeste ametitega. Küsimuse eesmärgiks oli ka tuvastada, et vastaja puhul on tegemist meremehega. Tööstaaži tuvastamiseks oli võimalik valida 5 aastaste vahedega etteantud staaživahemike vahel. Küsimuse eesmärgiks oli hilisema analüüsi käigus tuvastada võimalikke erinevusi vastustes tööstaaži alusel. Laeva lipu määratlemisel oli võimalik valida Eesti lipu, Euroopa majanduspiirkonna (EMP) lipu ja muu lipu valiku vahel. EMP lipu puhul oli toodud loetelu, millised riigid EMP-sse kuuluvad. Valik võimaldab erinevate

deklareerimise protsessiga hõlmatud meremeeste vastuste eristamist, sest kolm valikut lipu järgi vastab ka kolmele erinevale deklareerimise viisile. Vastaja emakeele valiku osas sai vastaja valida eesti, vene, inglise, ja muu keele vahel. Küsimus täiendas algselt keele valiku küsimust, et millist keelt meremees emakeelena kasutab. Valik võimaldab hinnata, kuidas teise emakeelega meremehed vastavad. Vanuse kohta oli ette antud vastuse variandid 10 aastase vahemikega alates 15-ndast eluaastast. Küsimuse eesmärgiks oli tuvastada erinevusi vastustes vanuselistest aspektidest. Alampiir oli seatud selliselt, et võimalusel oleksid kajastatud ka merendusklassides kutse omandanud meremehed ning ülempiir selliselt, et ka vanemad meremehed ei jääks välja. Sooliseks eristamiseks oli võimalik valida kahe variandi vahel ning lõpuks sai vastaja määratleda oma alalise elukoha maakonna täpsusega. Täiendavalt oli võimalik vastajal valida alalise elukoha asukohaks ka välisriik. Küsimuse eesmärgiks oli teha kindlaks, millises piirkonnas alaliselt kõige rohkem vastanud meremehi võib leida ning selle alusel on võimalik hinnata ka võimalike maksumuudatuste mõju piirkonniti. Vastuste tulemused esitati graafikuna.

Teise ploki küsimustiku koostamisel lähtus autor varasematest maksualastest uuringutest (Eesti elanike maksutahte uuring 2019), et teatud küsimustes oleks tulevikus võimalik kasutada ka sihtgrupi võrdlust Eesti keskmisega. Ankeetküsitluse koostamisel tuli autoril otsustada, millist lähenemist kasutada ning autor leidis, et kõige sobivaim meremeeste hinnangute kaardistamiseks on Likert'i skaala. Likert'i skaalad ja semantilised diferentsiaalskaalad on enamlevinud skaalad arvamusuuringute, psühhomeetria, turundusuuringute jt. valdkondade puhul ning Likerti skaala on sobivaim siis, kui küsitluses osalejatel palutakse järjestada küsitlusobjektid skaalal, mis sisaldab nõusolekut järgmiselt: täielikult nõus, pigem nõus, pigem ei ole nõus ja nõustun täielikult. (Robbins *et al.* 2011, 1). Autor valis vastuste skaalaks 10 palli süsteemi, kus 1 tähendas väitega mittedõustumist ja 10 täielikku nõustumist. Eetilisi aspekte arvestades oli võimalus vastajal jätta ka osadele küsimustele vastamata. Vastanute hinnangute kaardistamiseks liideti igale küsimusele antud hinnangu väärtused kokku ning jagati konkreetselt sellele küsimusele vastanute arvuga. Tulemusena saadi keskmine tulemus, mida on võimalik analüüsida erinevates kategooriates. Kokku tuli vastajal vastata 17 väitele, mis jagunesid mõjufaktoritest lähtuvalt vastavalt Maailmapanga (World Bank 2019) soovitudele (Tabel 9). Autor pidi uuringut piiritlema ning keskendus kolmele mõjufaktorile, milleks olid tagajärgede tajumine, sotsiaalsed normid ja maksude esindatus. Kuna varasemalt pole meremeestega seotud maksualaseid käitumisuuringuid tehtud, siis piiritlemine oli käesolevas kaardistavas uuringus tunnetuslik ning tulemused avavad uued suunad ja võimalused uurida vajadusel igat mõjufaktorit süvendatult edasi. Antud mõjufaktoreid kasutatakse analüüsis 3 peatükis.

Tabel 9. Küsimuste jagunemine vastavalt mõjufaktorile.

Mõjufaktor	Küsimus
Maksualased teadmised ja maksuharidus	1. Hindan oma teadmisi Eesti meremeeste maksustamise süsteemi osas heaks.
Regulatiivne raamistik	2. Meremeeste maksustamist puudutav seaduslik raamistik on mulle selge ja arusaadav.
Tagajärgede tajumine maksude maksmisel / mitte maksmisel	3. Kui meremees jätab osa oma tulust deklareerimata, siis on üsna tõenäoline, et Eesti Maksu- ja tolliamet selle avastab.
	4. Leian, et maksualaste rikkumiste eest määratavad karistused on õiglased.
Sotsiaalsed normid	5. Eesti maksusüsteem on meremeeste suhtes õiglane.
	6. Maksude maksmine on minu kui kodaniku kohustus.
	14. Ei maksa tulumaksu, sest ka teised meremehed ei maksa seda
	16. Leian, et ei tohiks nn mustalt tööd teha ehk saada töötasu, millelt maksud on maksmata.
Maksude esindatus	17. Ei julge välistulu deklareerida, sest olen jätnud varasemalt välistulu deklareerimata
	10. Maksude maksmisel ma eeldan riigipoolset vastusooritus teenuste kaudu.
Maksudega seotud arvestuse pidamise keerukus	11. Leian, et riik kasutab kogutud maksuraha sihipäraselt.
	7. Maksukohustuse üle arvepidamine on merel töötades lihtne
Deklareerimise protsessi keerukus	9. Deklareerimise protsess ise on minu jaoks keeruline.
Informatsiooni kättesaadavus deklareerimisel	8. Deklareerimise kohta on minu arust piisavalt infot.
Likviidsus probleemid	12. Mul on piisavalt rahalisi vahendeid, et vajadusel tasuda viimase 3 aasta maksukohustus tagasiulatavalt ühekordse maksena.
Ajatamine	13. Maksunõuete ajatamise võimalus on minu jaoks oluline.
Valikute üleküllus maksmisel	15. Maksude maksmise võimalusi on minu hinnangul piisavalt.

Autori koostatud.

Kui teises plokis oli eesmärgiks kaardistada meremeeste subjektiivseid hinnanguid, siis kolmanda ploki eesmärk oli kontrollida, millised on meremeeste teadmised maksustamise kohta. Piiritlemisel lähtuti 5 peamisest jaotusest – teadlikkus regulatsioonidest, terminite tundmine, oma kohustuste tundmine, karistuste tundmine ning üldteadmiste kontroll. Küsimuste koostamisel lähtus autor oma kogemusest töötades meremehena ning kokkupuutest merendusorganisatsioonidega. Kokku pidi vastaja vastama 10 valikvastustega küsimusele, millest üks vastus oli õige. Vastajatel oli võimalus kasutada ka kõrvalisi materjale, kuid uuringu tutvustuses oli lisatud märge, et tegemist on eelkõige vastaja hinnangute ja teadmiste kaardistamisega. Autor leiab, et küsimustiku eesmärk oli pigem kaardistada võimalikud edasised

Tabel 10. Teadmiste testi küsimused ja jaotus.

Teadmiste testi küsimused ja jaotus	
Teadlikkus regulatsioonidest	1. Kõige olulisem maksuõiguse akt, mis koondab endas maksuõiguse üldosa sätteid on ... Maksukorralduse seadus
	7. Maksualase teabevahetuse seadus sätestab ... maksukohustuse suuruse kindlaksmääramiseks vajalikud rahvusvahelise automaatse teabevahetusega seotud õigused ja kohustused
	5. Topeltmaksustamise (tulumaksu korral) vältimisel lähtutakse ... meremehe residentsusriigi ja tööandja tegevuskoha maksulepingust
Terminite tundmine	2. Mõisteid elukoht ja asukoht kasutatakse Maksukorralduse seaduses ... Tsiviilseadustiku üldosa seaduse tähenduses
	4. Isiku residentsuse määramisel lähtutakse tema ... eluliste ja majanduslike huvide keskusest
Oma kohustuste tundmine	3. Meremehe residentsuse muutumisest teavitamise kohustus on ... meremehel endal
	9. Maksustatava tulu arvestamise kohustus on Tulumaksu seaduse järgi ... maksukohustuslasel
	8. Meremeestele mõeldud tulumaksu erirežiimi puhul ... tuleb deklareerida erirežiimile vastaval laeval teenitud tulu eraldi kõikidest teistest tuludest
Karistuste tundmine	6. Välisulude teadlik deklareerimata jätmine ... on karistatav
Üldteadmised	10. Sotsiaalmaksu saab Eestis tasuda ... tööandja

Autori koostatud.

uurimissuunad meremeeste maksualaste teadmiste hindamisel, sest iga alajaotus vajab süvendatud eraldi uuringut, et teha põhjalikke järeldusi. Küsimuste jaotus on toodud tabelis 10.

2.2.2 Ekspertintervjuu

Intervjuud on materjali kogumise meetod, kus intervjuerija ei esita täpseid küsimusi kindlas järjekorras ega ka vastusevariante, vaid intervjuu aluseks on ettevalmistatud väikese hulga üldisemaid teemasid, mida võib intervjuu käigus täiendada. Eristatakse struktureerimata ja semistruktureeritud intervjuusid. Poolstruktureeritud intervjuu korral esitatakse küsimusi küll kindlas järjekorras, kuid neile vastatakse vabalt (Lagerspetz 2017, 113). Käesoleva töö autor otsustas poolstruktureeritud intervjuu kasuks, sest kaetud temaatika on spetsiifiline ning nõuab süsteemset lähenemist. Ekspertintervjuud viidi Covid-19 pandeemiast tulenevalt läbi vahetult enne teist lainet Siseministeriumis kohapeal. Intervjuu ettevalmistamiseks koostas autor intervjuu kava ning kolm valikusuunda, millele lisas küsimused, mis on seotud teoreetilise osas käsitletud teemadega. Intervjuu eesmärk oli saada täpsemat infot meremehi puudutavatest

küsimustes ning kaardistada ka avaliku sektori seisukohti uuringu temaatikast. Intervjuu on kättesaadav Lisas 1.

3 Eesti meremeeste maksukäitumist mõjutavad faktorid ja maksusüsteemi TNVO (SWOT)-analüüs

Käesolevas peatükis antakse ülevaade uuringu tulemustest Eesti meremeeste maksukäitumist mõjutavatest faktoritest ning koostatakse meremehi puudutava maksusüsteemi TNVO(SWOT) - analüüs koos parandusettepanekutega.

3.1 Vastajate profiil

Käesolevas alapeatükis tuuakse välja küsimustikus osalenud vastajate profiil ning jaotus.

3.1.1 Vastanute koguarv ja jaotus ametite järgi

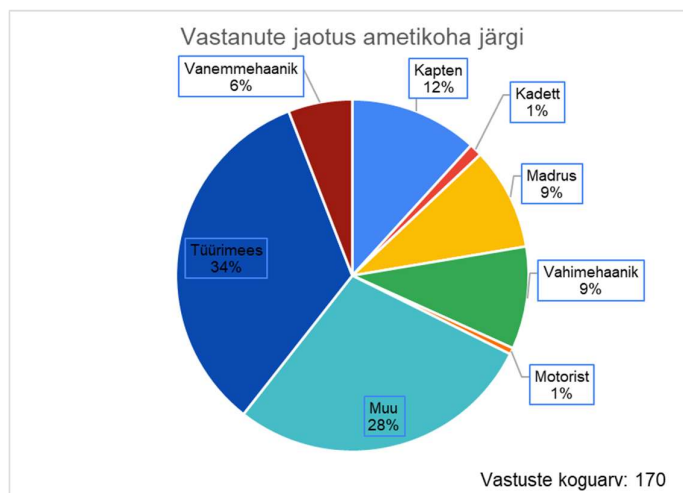
Kokku vastas küsitlusele 170 inimest, kellest 153 vastas eesti keeles ja 17 vene keeles. Täpsem jaotus on toodud tabelis 11 ja protsentuaalne jagunemine joonisel 13. Suurima esindusega rühma moodustasid tüürimehed andes 34% vastustest, millele järgnesid tehnilisest meeskonnast veel kaptenid 12% ning vahimehaanikud ja madrused mõlemad 9%. Muu alla kvalifitseerusid kõik need vastused, kes ei olnud kaptenid, madrused, kadetid,

Tabel 11. Vastanute jaotus ametipõhiselt ja keele järgi.

	Eesti keeles vastanute arv	Vene keeles vastanute arv	Kokku
Kapten	20	0	20
Kadett	1	1	2
Madrus	16	0	16
Vahimehaanik	12	4	16
Motorist	1	0	1
Muu	44	4	48
Tüürimees	52	5	57
Vanemehaanik	7	3	10
Kokku	153	17	170

Autori koostatud.

9%. Muu alla kvalifitseerusid kõik need vastused, kes ei olnud kaptenid, madrused, kadetid,

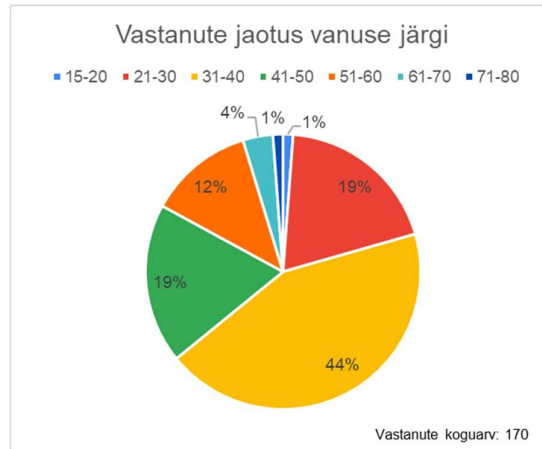
Joonis 13. Vastanute protsentuaalne jaotus ametikoha järgi.

Autori koostatud.

motoristid, tüürimehed ega ka vanemmehaanikud.

3.1.2 Vastanute jaotus vanuse järgi

Vastanutest suurim vanusgrupp oli vanusevahemikus 31-40 eluaastat (Joonis 14), kes andsid 44% vastustest ning selle järgnesid vanusegrupid 21-30 ja 41-50 eluaastat mõlemad 19%. Väikseim esindatus oli vanusegrupis 15-20 eluaastat ning 71-80 eluaastat. Vanuse järgi jäi valdav osa vastajatest (82%) vanusevahemikku 21-50 eluaastat.

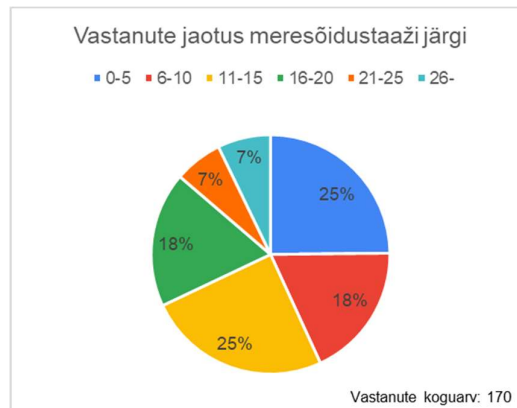

Joonis 14. Vastanute jaotus vanuse järgi.

Autori koostatud.

3.1.3 Vastanute jaotus meresõidustaaži alusel

Kogemuse järgi olid suurimad esindatud rühmad 11-15 aastase staažiga meremehed (Joonis 15) ning 0-5 aastase staažiga meremehed, millele järgnesid 6-10 aastase ja 16-20 aastase staažiga meremehed. Kogemuse järgi oli vastaja pigem kogenud meremees staažiga 6-20 aastat, kes moodustasid vastajate koguarvust 61%.

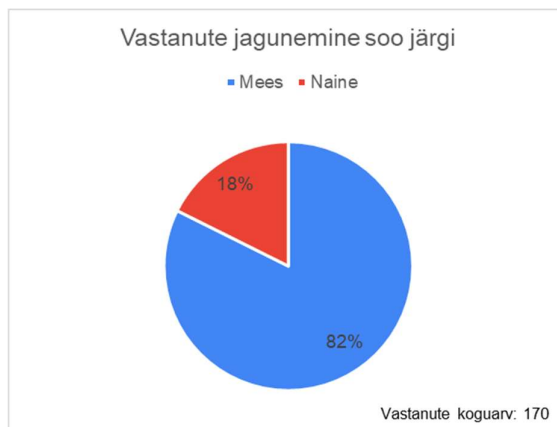

Joonis 15. Vastanute jaotus meresõidustaaži alusel.

Autori koostatud.

3.1.4 Vastanute sooline jaotus

Vastajatest 26 naisterahvast vastasid küsimustikule eesti keeles ja 4 vene keeles (Joonis 16). Mehed vastasid küsimustikule eesti keeles 127 korral ning vene keeles 13 korral. Protsentuaalselt jagunesid vastused vastavalt joonisel toodule.

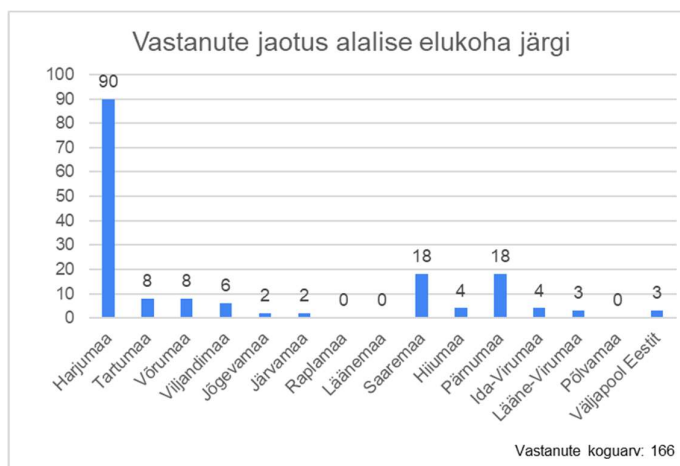

Joonis 16. Vastanute sooline jaotus.

Autori koostatud.

3.1.5 Vastanute jaotus alalise elukoha järgi

Eesti keeles vastanute hulgas märkis oma alaliseks elukohaks (Joonis 17) Harjumaa 81 vastanut, Saaremaa 18 vastanut, Pärnumaa 14 vastanut ning neile järgnesid Võrumaa 8, Tartumaa 7, Viljandimaa 6. Vene keeles vastanute vastused jagunesid Harjumaa 9, Pärnumaa 4, Ida-Virumaa 2, Tartumaa ja Hiiumaa mõlemad 1. Väljapool Eestit määratles oma alaliseks elukohaks 2 vastanut. 4 vastajat jättis küsimusele vastamata. Valdav osa vastajatest märkis oma alaliseks elukohaks Harjumaa. Koondtulemused on toodud alljärgnevas joonisel.

Joonis 17. Vastanute jaotus alalise elukoha järgi.

Autori koostatud.

3.1.6 Vastanute jaotus lipu järgi

Eesti keeles vastanutest märkis Eesti lipu all sõitva laeva oma töökohaks 77 vastajat, 52 vastajat märkis töökohaks Euroopa Majanduspiirkonna lipu ja muu lipu all märkis oma töökoha 24 vastajat (Joonis 18). Vene keeles vastanutest 8 märkis töökohaks Eesti lipu ja 8 Euroopa Majanduspiirkonna lipu. Muude lippude all töötas 1 vene keeles vastanu. Protsentuaalne koondjaotus on näha allolevast joonisest.

Joonis 18. Vastanute jaotus lipu järgi.

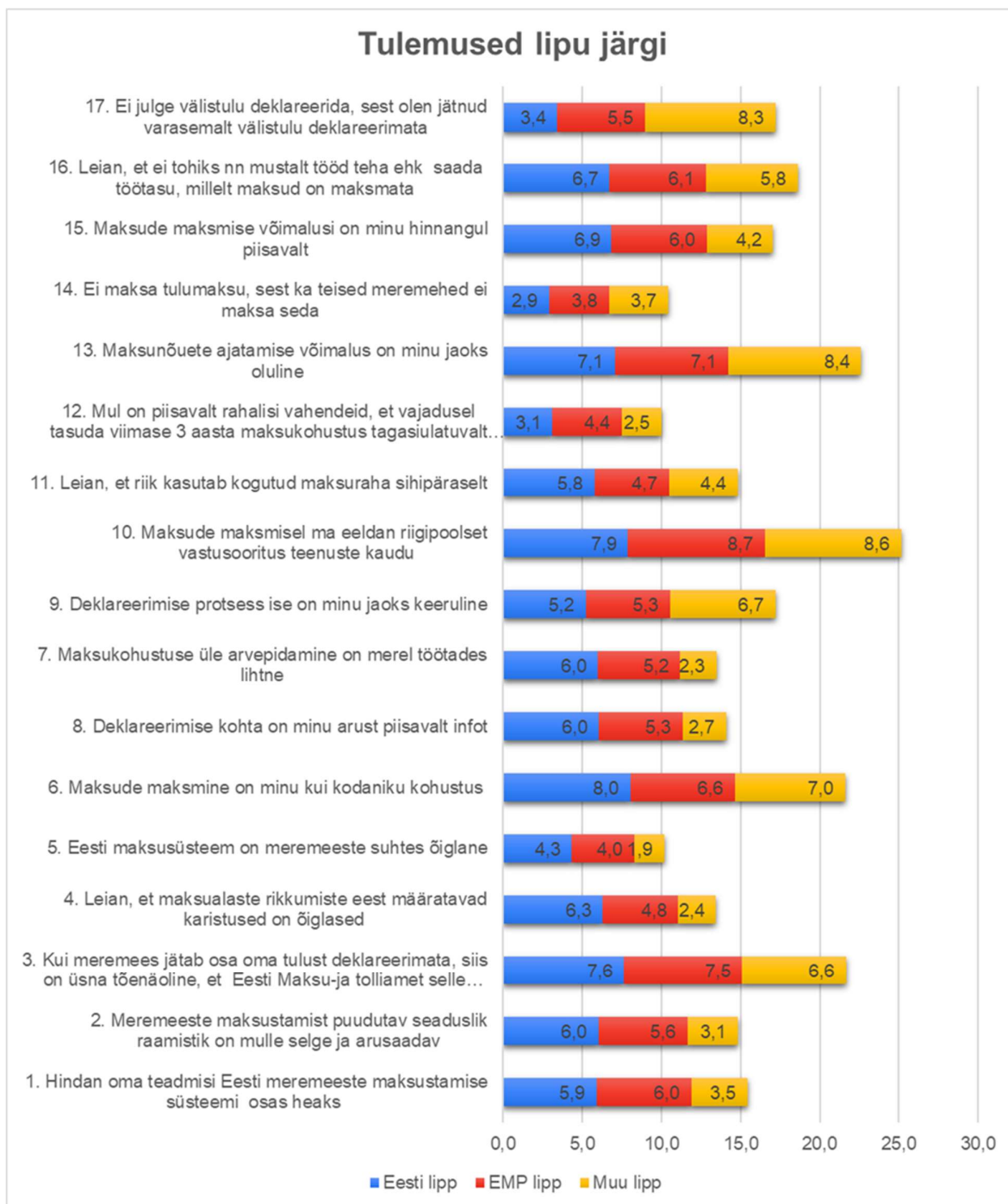
Autori koostatud.

3.2 Meremeeste hinnangud

Käesolevas alapeatükis tuuakse välja küsimustiku tulemused, mis on seotud vastajate hinnangutega maksustamise kohta. Hinnanguid said vastajad anda 10 palli süsteemis.

3.2.1 Küsitluse koondtulemused lipu järgi

Koondtulemused on jaotatud lipu järgi (Joonis 19). Kui koodtulemus jäi alla 5, siis väitega pigem ei nõustunud, kui tulemus oli üle viie, siis väitega pigem nõustuti. Järgmises alapeatükis tuuakse ka välja iga küsimuse keskmine tulemus.

Joonis 19. Küsitluse koondtulemused lipu järgi.

Autori koostatud.

3.2.2 Maksualased teadmised ja maksuharidus

Maksualased teadmised olid küsimustikus esindatud ühe väitega. Väitele, millega küsiti vastajatelt hinnangut, kas nende teadmised maksustamise süsteemi kohta on head, tuli keskmiseks tulemuseks 5.1, mis tähendab, et väitega pigem nõustuti. Oluline erinevus paistis

silma nende vastajate seas, kes märkisid oma töökohaks muud lipud tulemusega 3.5 ehk nemad väitega pigem ei nõustunud.

3.2.3 Regulatiivne raamistik

Regulatiivne raamistik oli esindatud küsimustikus ühe väitega. Küsimuse eesmärk oli kaardistada vastajate arvamused, mis puudutavad nende maksustamisega seotud regulatsioonidest arusaamist ning selgust. Keskmiseks tulemuseks tuli 4.9, mis tähendab, et vastajad pigem ei pea regulatsioone enda arvates arusaadavaks ega ka selgeteks. Erinevused vastustes esinesid kõigi kolme kategooria vahel ning oluliselt erinevad vastused tulid nendelt, kes olid oma töökoha asukohaks märkinud muud lipud tulemusega 3.1 ehk nemad väitega ei nõustunud.

3.2.4 Tagajärgede tajumine maksude maksmisel/ mittemaksmisel

Tagajärgede tajumine maksmisel/mittemaksmisel oli küsimustikus esindatud 2 väitega. Esimesena pidi vastaja hindama, kuivõrd tõenäoliseks vastaja peab, et kui ta jätab osa tulusid deklareerimata, et siis MTA selle avastab. Keskmiseks tulemuseks tuli 7.2, mis tähendab, et vastajad pigem usuvad, et kui nad jätavad osad tulud deklareerimata, siis see avastatakse. Positiivses osas, kuid siiski oluliselt negatiivsemalt arvavad muude lippude all töötavad vastajad.

Teise väite eesmärk oli hinnata, kuidas tajuvad vastajad maksualaseid karistusi. Keskmiseks tulemuseks vastaja hulgas tuli 4.5, mis tähendab, et vastajad leidsid, et määratavad karistused pigem ei ole õiglased. Kõigis kolme vaadeldavas kategoorias esinesid suured erinevused ning Eesti lipu all töötavate vastajate ja muude lippude all töötavate vastajate vahel oli mitmekordne erinevus.

3.2.5 Sotsiaalsed normid

Sotsiaalsed normid olid küsitluses esindatud viie väitega. Esimese väite eesmärk oli hinnata, kuidas vastajad tunnetavad maksusüsteemi õiglust nende suhtes. Keskmiseks tulemuseks tuli 3.4, mis näitab, et üheski kategoorias pigem ei peetud maksusüsteemi nende suhtes õiglaseks. Kui Eesti lipu all töötavad ja Euroopa majanduspiirkonna lippude all sõitvad meremehed tunnetavad maksusüsteemi õiglust suhteliselt sarnasel tasemele, siis üle kahe korra negatiivsemalt suhtuvad sellesse vastajad, kes töötavad muude lippude all.

Teise väite eesmärk oli hinnata, kas vastajad teadvustavad maksude maksmist oma kodaniku kohustusena. Keskmiseks tulemuseks tuli 7.2, mis tähendab, et enamik vastajatest leiab, et maksude maksmine on nende kui kodanike kohustus. Kõige madalaim tulemus tuli nendelt vastajatelt, kes märkisid oma töökoha asukohaks Euroopa Majanduspiirkonna lippude all sõitvad laevad.

Kolmanda väite eesmärk oli tuvastada, kas sotsiaalsed normid nagu teiste meremeeste maksude mittemaksmine mõjutab ka vastajate otsust mitte maksta. Keskmiseks tulemuseks tuli 3.5, mis tähendab, et vastajad pigem ei nõustunud väitega ehk olukorras, kus teised jätaavad maksud maksmata, siis vastajate hinnangul nad ei jätaaks maksmata.

Neljanda väite eesmärk oli hinnata vastajate suhtumist üldisemalt „mustalt“ töötamisesse. Keskmiseks tulemuseks tuli 6.2, mis tähendab, et vastajad pigem nõustusid, et ei tohiks „mustalt“ tööd teha. Suurim erinevus vastustes oli Eesti lipu ja muude lippude all töötavate vastajate vahel.

Viienda väite eesmärk oli teha kindlaks, kas vastajad julgevad tulusid deklareerida, kui nad teavad, et neil on varasemalt jäetud tulud deklareerimata. Keskmiseks tulemuseks tuli 5.7, mis näitab, et pigem nõustutakse selle väitega ehk ei julgeta välistulu deklareerida, sest varasemalt on jäetud tulud deklareerimata. Märkimisväärsed on erinevused erinevate kategooriate vahel, kus Eesti lipu all töötavad meremehed pigem ei nõustu väitega versus muude lippude all töötavate vastajatega, kes pigem nõustuvad. Ka Euroopa Majanduspiirkonna lippude all töötavad vastajad pigem nõustuvad väitega.

3.2.6 Maksude esindatus

Maksude esindatus oli küsimustikus esindatud kahe väitega. Esimese väite eesmärk oli tuvastada, kas vastajad eeldavad maksude maksmisel riigipoolset vastusooritust teenuste kaudu. Keskmiseks tulemuseks oli 8.4, mis tähendab, et ülekaalukalt eeldatakse maksude maksmisel riigipoolset vastusooritust teenuste kaudu. Märkatav erinevus on Eesti ja teiste lippude all töötavate vastajate vahel. Antud väite puhul oli tegemist kogu küsimustiku kõrgeima nõustumise tulemusega.

Teise väite eesmärk oli hinnata, kuidas vastajad tunnetavad, kas riik kasutab maksuraha sihipäraselt. Keskmiseks tulemuseks tuli 4.9, mis tähendab, et vastajad pigem ei nõustu väitega

ehk riik pigem ei kasuta maksuraha sihipäraselt. Ainukesena jäi kategooriatest positiivsema poole peale Eesti lipu all töötavad vastajad.

3.2.7 Maksudega seotud arvepidamise keerukus

Arvepidamise keerukus oli küsimustikus esindatud ühe küsimusega. Väite eesmärk oli hinnata, kuidas erinevates vaadeldavates kategooriates hinnatakse arvepidamise keerukust, kuna teatud kategooriad peavad tegema ja tõendama kõik mahaarvamised manuaalselt. Keskmiseks tulemuseks tuli 4.7, mis tähendab, et väitega pigem ei nõustutud. Välja joonistuvad selgelt erinevate deklareerimise viiside erinevused kolme kategooria vahel.

3.2.8 Deklareerimise protsessi keerukus

Deklareerimise protsessi keerukus oli esindatud küsimustikus ühe küsimusega. Küsimuse eesmärk oli saada infot, kas vastajad peavad deklareerimise protsessi eraldiseisvalt keerukaks. Keskmiseks tulemuseks 5.7, mis tähendab, et väitega pigem nõustuti. Märkimisväärne on kolme kategooria suhteliselt sarnane tulemus sh Eesti lipu all töötavate vastajate tulemused.

3.2.9 Informatsiooni kättesaadavus deklareerimisel

Informatsiooni kättesaadavus deklareerimisel oli esindatud küsimustikus ühe väitega. Väite eesmärk oli tuvastada, et kuna meremeeste puhul on maksustamisega seotud erinevaid nüansse reeglina tunduvalt rohkem kui reeglina kaldatöötajal, siis kas vastajad leiavad, et deklareerimise kohta on piisavalt informatsiooni. Keskmiseks koondtulemuseks tuli 4.5, mis tähendab, et väitega pigem ei nõustutud. Välja tuleb siinkohal tuua, et kui Eesti lipu ja EMP lipu all töötavad vastajad pigem nõustusid, siis muude lippude all töötavad meremehed pigem mitte.

3.2.10 Likviidsusprobleemid

Likviidsuse hinnang oli esindatud küsimustikus ühe väitena. Väite eesmärk oli uurida, kas vastajad oleksid enda hinnangul võimelised tagasiulatuvalt maksukohustusi täitma. Keskmiseks tulemuseks tuli 3.3, mis tähendab, et vastajad pigem ei nõustunud väitega, et neil on piisavalt vahendeid tasuta kolme aasta maksukohustus tagasiulatuvalt ühekordse maksena. Üheski vaadeldavas kategoorias ei jäänud vastused pigem nõustumise poolele ning tegemist oli kogu küsimustiku mitte nõustumise madalaima tulemusega.

3.2.11 Ajatamine

Ajatamine oli küsimustikus esindatud ühe väitega. Väite eesmärk oli hinnata, kas ajatamise võimalus on vastajate jaoks oluline. Keskmiseks tulemuseks tuli 7.5, mis tähendab, et vastajad pigem nõustusid väitega. Märkimisväärselt kõrgem tulemus tuli vastajatelt, kes töötavad muude lippude all.

3.2.12 Valikute üleküllus maksmisel

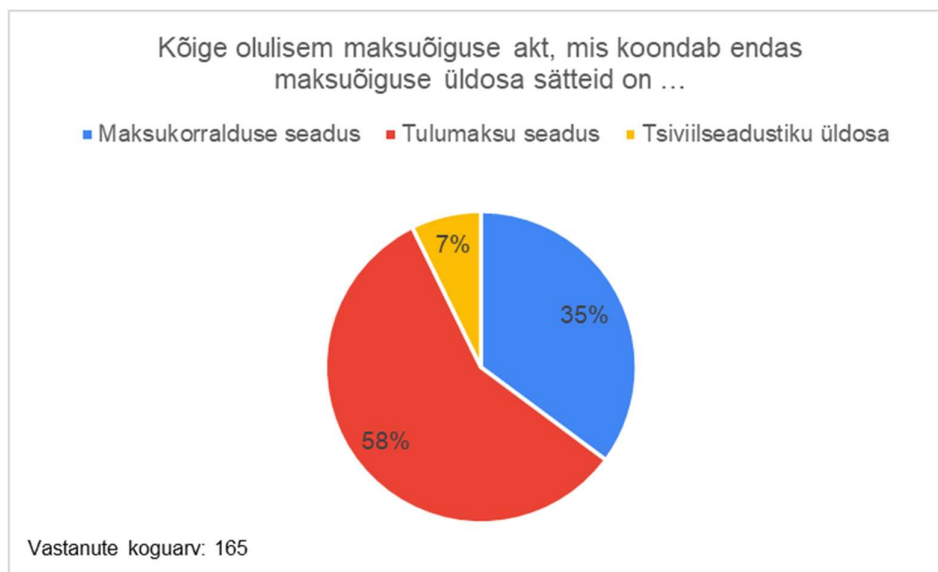
Valikute üleküllus maksmisel oli esindatud küsimustikus ühe väitega. Väite eesmärk oli uurida, kas vastajad leiavad, et nende hinnangul on maksude maksmiseks piisavalt erinevaid võimalusi. Keskmiseks tulemuseks tuli 5.7, mis tähendab, et väitega pigem nõustuti. Kui Eesti lipu ja EMP lipu all töötavad vastajad jäid pigem nõustumise poolele, siis muude lippude all töötavad pigem mittenõustumise poolele.

3.3 Meremeeste teadmised

Käesolevas alapeatükis tuuakse välja maksualaste teadmiste testi tulemused.

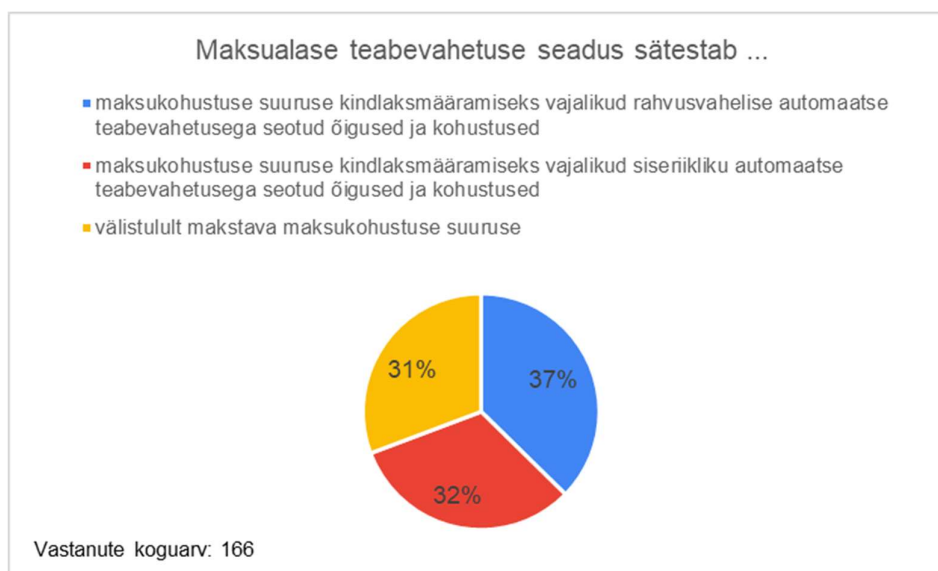
3.3.1 Teadlikkus regulatsioonidest

Regulatsioonide teadlikkuse testimine oli esindatud kolme küsimusega (Joonis 20). Küsimuste eesmärk oli tuvastada, kuivõrd vastajad üldse teavad, millised maksualased regulatsioonid on Eestis olemas ja võimalik infot saada. Esimese küsimuse eesmärk oli tuvastada, kas vastaja tunneb lisaks tuntud seadustele nagu tulumaksuseadus ka maksukorralduse seadust, mis sisaldab kõikide maksude kohta kehtivaid üldpõhimõtteid (Lehis 2019, 5). Tulemused näitavad, et 35% vastanutest eristavad maksukorralduse seadust teistest seadustest, 65 % vastanutest ei eristanud.

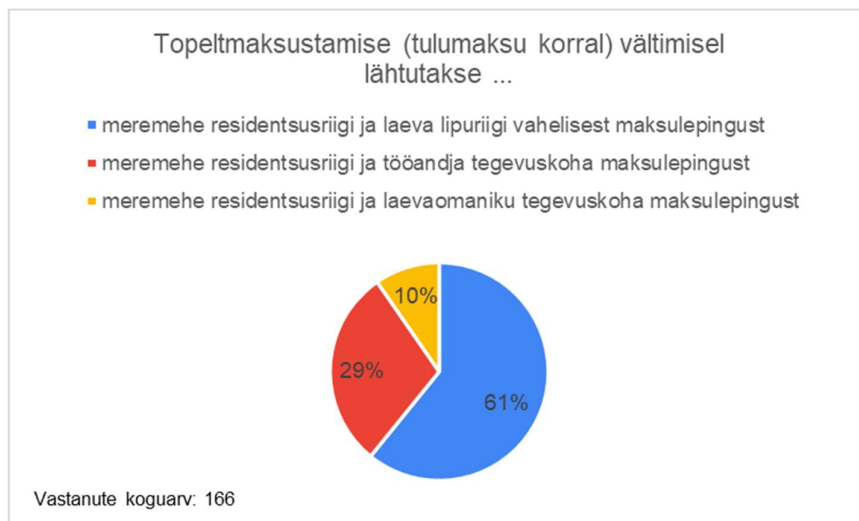
Joonis 20. Kõige olulisem maksuõiguse akt, mis koondab endas maksuõiguse üldosa sätteid on
 Autori kosotatud.

Teise küsimuse (Joonis 21) eesmärk oli tuvastada, kas vastaja teab, mida reguleerib maksualase teabevahetuse seadus. Maksualase teabevahetuse seadus on üks olulisemaid seadusi, mille kaudu on reguleeritud rahvusvahelise teabevahetusega seotud õigused ja kohustused ning mis järjest enam meremehi mõjutavad. Tulemustest on näha, et 37% suutis õigesti vastata ja 63% mitte.

Joonis 21. Maksualase teabevahetuse seadus sätestab
 Autori koostatud

Kolmanda küsimuse (Joonis 22) eesmärk oli tuvastada, kas vastajad on kursis topeltmaksustamise vältimise lepingutega, millega suur osa meremeestest peaksid kokku puutama kui nad tulumaksu maksta peaksid. Tegemist on üsna keerulise, kuid olulise küsimusega ning ka autor on saanud nii Rahandusministeeriumist kui ka Eesti Maksu- ja Tolliametilt erinevaid vastuseid. Küsimuse koostamisel lähtus autor Tallinna Ringkonnakohtu lahendist 3-15-3001. Valdavalt lähtutakse siiski meremehe residentsuse ja tööandja tegevuskoha maksulepingutest. Kõigest 29% vastas küsimusele, et teavad meremehe residentsusriigi ja tööandja tegevuskoha riikide vahelisest maksulepingust.

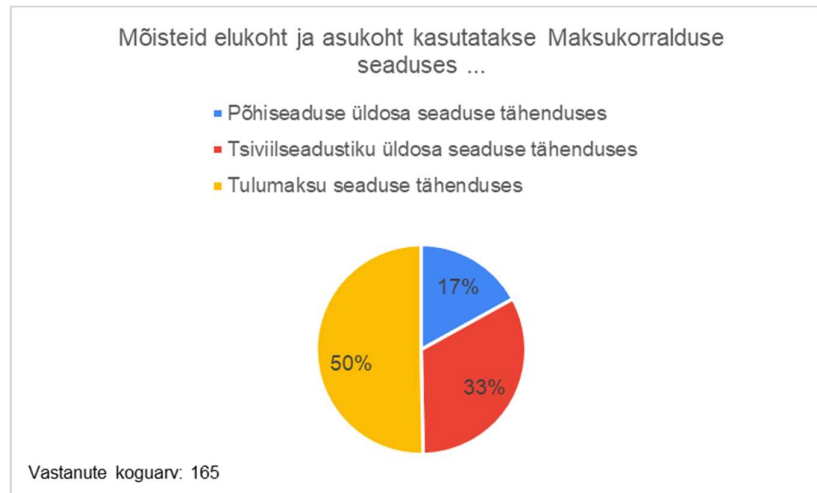

Joonis 22. Topeltmaksustamise (tulumaksu korral) vältimisel lähtutakse ...

Autori kosutatud.

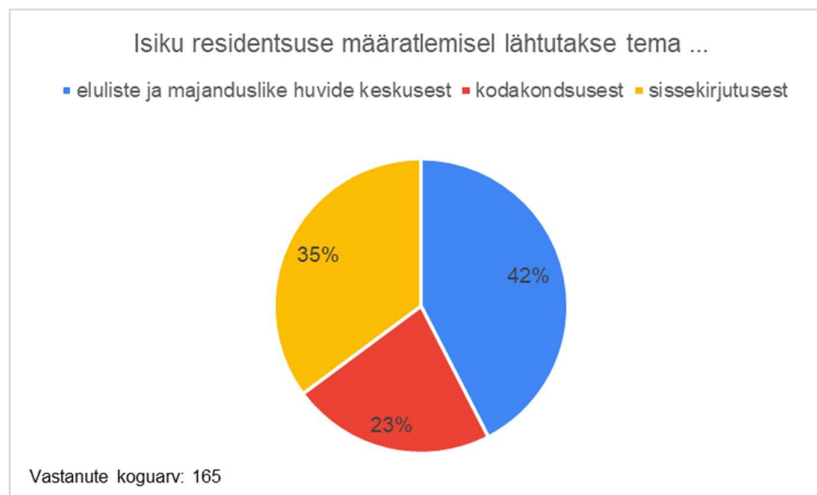
3.3.2 Terminite tundmine

Terminite tundmine oli küsimustikus esindatud kahe küsimusega (Joonis 23). Esimese küsimuse eesmärk oli tuvastada, kas vastajad teavad mõistete „elukoht“ ja „asukoht“ erisust maksukorralduse seaduses. Tegemist on olulise küsimusega residentsuse määratlemisel ning see tekitab meremeeste seas tihti segadust. Tulemused kinnitavad, et kõigest 33% teadsid, et maksukorralduse seaduses kasutatakse mõisteid „elukoht“ ja „asukoht“ tsiviilseadustiku üldosa seaduse tähenduses.

Joonis 23. Mõisted elukoht ja asukoht kasutatakse Maksukorralduse seaduses
Autori koostatud.

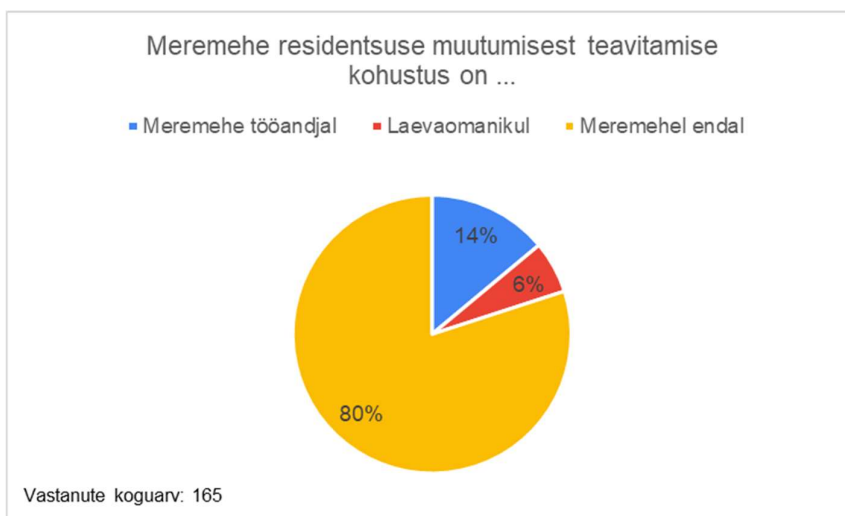
Teise küsimuse eesmärk (Joonis 24) oli välja selgitada, kas vastajad teavad, millest lähtutakse isiku residentsuse määramisel. Sarnaselt eelmise küsimusega on tegemist sageli segadust tekitava küsimusega meremeeste jaoks, kes tihti eeldavad, et viibides vähemalt 183 päeva väljaspool Eestit nad pole Eesti maksuresidendid. Paraku on oluline siinkohal residentsuse määramisel isiku eluliste ja majanduslike huvide keskus, mis meremeeste puhul asub reeglina siiski Eestis. Vastustest on näha, et 42% vastanutest teadis, millest lähtutakse isiku residentsuse määramisel.

Joonis 24. isiku residentsuse määramisel lähtutakse tema
Autori koostatud.

3.3.3 Oma kohustuste tundmine

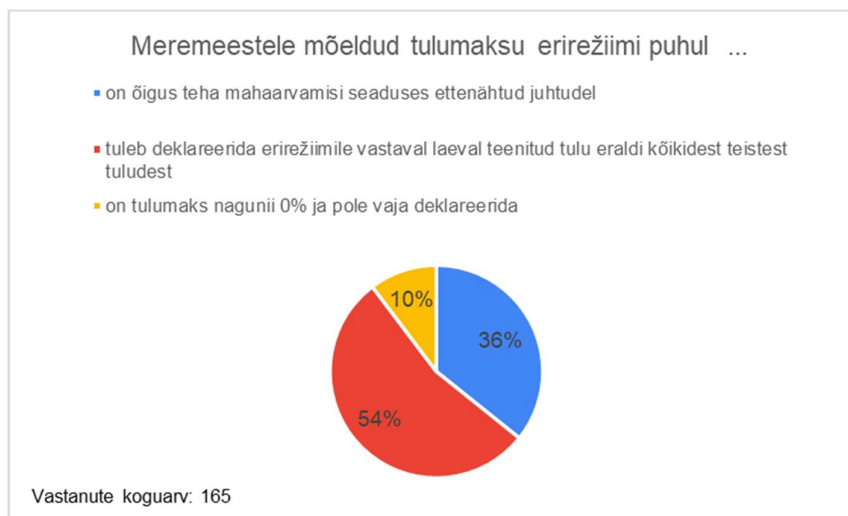
Oma kohustuste tundmine (Joonis 25) oli küsimustikus esindatud kolme küsimusega. Esimese küsimuse eesmärk oli tuvastada, kas vastaja on teadlik sellest, kes peab tema residentsuse muutumisest ametivõime teavitama. Tihti jäetakse residentsuse muutumisest ametivõimud teavitamata ning probleemide tekkimisel hakatakse tõendama residentsuse muutmist tagantjärele. Tulemustest nähtub, et 80% teadsid, et teavitamise kohustus on meremehel endal.

Joonis 25. Meremehe residentsuse muutumisest teavitamise kohustus on ...

Autori kosutatud.

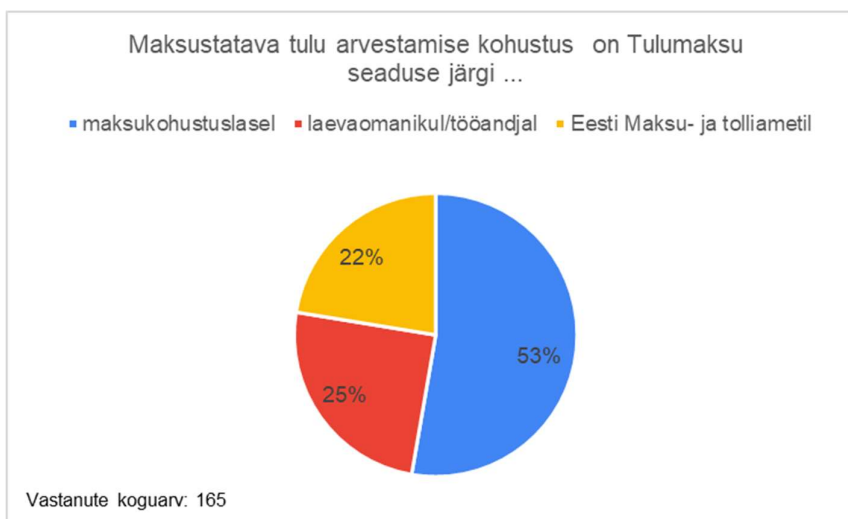
Teise küsimuse eesmärk (Joonis 26) oli tuvastada, kas vastajad on kursis uue tulumaksu erirežiimiga ning selle kasutamisest tulenevate tuludest mahaarvamiste tegemise mittelubamisega. 54% vastanutest oli teadlik, et erirežiimi alla minevad tulud tuleb deklareerida eraldi, kuid 36% teadis, et nad saavad ka mahaarvamisi veel teha ning 10% ei teadnud, et erirežiimi korral tuleb tulusid olenemata 0% maksumäärast siiski deklareerida teistest tuludest eraldi.

Joonis 26. Meremeestele mõeldud tulumaksu erirežiimi puhul

Autori koostatud.

Kolmanda küsimuse eesmärk (Joonis 27) oli tuvastada, kas vastaja, teab, et tulumaksuseaduse järgi on maksustatava tulu arvestamise kohustus maksukohustuslasel endal. 53% vastanutest vastas küsimusele jaatavalt.

Joonis 27. Maksustatava tulu arvestamise kohustus on Tulumaksu seaduse järgi

Autori koostatud.

3.3.4 Karistuste tundmine

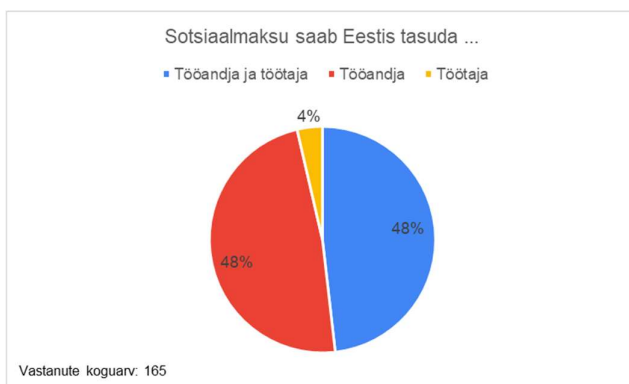
Karistuste tundmine (Joonis 28) oli esindatud küsimustikus ühe küsimusega. Küsimuse eesmärk oli tuvastada, kas vastajad teavad, et kui nad jätvavad oma välisulud teadlikult deklareerimata, siis see võib olla karistatav. 95% on teadlikud, et välisulude deklareerimata jätmine on seaduse rikkumine ja võib olla karistatav.

Joonis 28. Välisulude teadlik deklareerimata jätmine ...
Autori koostatud.

3.3.5 Üldteadmised

Üldteadmised olid esindatud ühe küsimusega (Joonis 29), mille eesmärk oli tuvastada, kuid võrd vastajad teavad, et sotsiaalmaks on Eestis töandja maks. 48% vastas küsimusele õigesti 52 % vastas küsimusele valesti.

Joonis 29. Sotsiaalmaksu saab Eestis tasuda ...
Autori koostatud.

3.4 Uuringu tulemuste analüüs ja Eesti maksusüsteemi TNVO (SWOT) analüüs

Käesolevas alapeatükis käsitletakse erinevate uuringu tulemusi ja koostatakse sellest lähtuvalt parandusettepanekud ja Eesti maksusüsteemi TNVO analüüs. Uuringu tulemused on jaotatud kolme kategooriasse: meremeeste hinnangud, meremeeste teadmised ning õiguslik raamistik. Meremeeste hinnangute kaardistamiseks kasutati ankeet-küsitlust, teadmiste kaardistamiseks valikvastustega testi ning õigusliku raamistiku hindamiseks meremeeste hinnanguid, intervjuusid ning sünteesiti maksustamisega seotud regulatsioone esimesest peatükist.

3.4.1 Meremeeste hinnangud

Meremeeste hinnangute osas uuriti meremeeste hinnanguid 11 erinevas kategoorias ning fookus oli sotsiaalsetel normidel, maksude esindatusel, tagajärgede tajumisel. Maksualaste teadmiste ja maksuhariduse kategoorias esitatud väidete põhjal vastajad hindasid oma maksualaseid teadmisi pigem heaks, kuid olulisel määral erinesid vastused muude lippude all töötavate meremeeste osas, kes hindasid oma teadmisi pigem halvaks. Samas tuleb välja tuua, et Eesti lipu all töötavate ja EMP lippude all töötavate vastajate vahel olulisi erinevusi ei esinenud. Kui muude lippude all töötavate meremeeste vastuste taga võib olla nõrk või puudulik side mõne riigi maksusüsteemiga, siis Eesti lipu all sõitvate meremeeste hinnangud oma teadmiste osas on mõneti üllatavad. Eesti lipu all töötavatel meremeestel eeldaks Eesti maksusüsteemis töötades ka paremaid teadmisi, aga selle taga võib ka olla liigne automatiseeritus tulude deklareerimisel, sest süsteem arvutab ise nende maksukohustuse välja ning inimene ise ei tea, kust täpselt numbrid tulevad.

Regulatiivse raamistiku kategooria tulemuste järgi pigem ei pea vastajad regulatsioone selgeteks ja arusaadavateks. Oluline erinevus esines jällegi muude lippude all töötavate ja kahe teise vaadeldava kategooria vahel. Kui Eesti lipu ja EMP lippude all töötavate meremeeste tulemuste vahel oli väike erinevus, siis muude lippude all töötavate meremeeste tulemus erines näiteks Eesti lipu all töötavate meremeeste omast pea kaks korda. Tulemused peegelduvad ka eelmise kategooria tulemusi, kus vastajad hindasid oma teadmisi maksusüsteemist.

Maksmise ja mittemaksmise tagajärgede tajumise kategoorias leidsid vastajad, et juhul kui nad jätavad osa oma tuludest deklareerimata, siis ametivõimud selle avastavad. Tulemustes esinesid vaadeldavates kategooriates mõningased erinevused, aga kõik kolm vaadeldavat kategooriat

pigem leidsid, et ametivõimud rikkumise avastavad. Teise osana vaadeldi, kas rikkumisega kaasnevad karistused on vastajate hinnangutel õiglased ning siinkohal nii EMP kui ka muude lippude all töötavate vastajate vastused erinesid oluliselt Eesti lipu all töötavate vastajate omadest. Kui kahel esimesel jäi arvamus, et karistused pigem ei ole õiglased, siis Eesti lipu all töötavate vastajate arvates pigem on. Pea kahekordne erinevus esines ka muude lippude all töötavate ja EMP lippude all töötavate vastajate vahel. Tulemustest saab järeldada, et vastajad tunnetavad, et osade tulude deklareerimata jätmisel see avastatakse, aga samas leitakse, et karistused ei ole määratavate rikkumiste eest õiglased.

Sotsiaalsete normide kategooria oli vaatluse all mitmest erinevast aspektist. Tulemustest nähtub, et kuigi vastajad näevad üsna üksmeelselt, et maksude maksmine on nende kui kodanike kohustus, siis Eesti maksusüsteem ei ole nende suhtes õiglane. Märkimisväärne on, et maksude maksmist oma kodanikukohustusena näevad eriti muude lippude all töötavad vastajad, jäädes veidi maha vaid Eesti lipu all töötavatest vastajatest. Samas tunnetavad muude lippude all töötavad vastajad, et Eesti maksusüsteem on nende suhtes kõige ebaõiglasem. Ühel meelel on vastajad selles, et kui teised meremehed ei maksa makse, siis see ei tähenda, et ka nemad seda ei tee. Mustalt töötamisesse suhtusid kõik vaadeldavad kategooriad pigem negatiivselt, mis on mõningal määral vastuolus täna kehtiva olukorraga meremeeste seas, kus arvestatav hulk tegelikult makse ei maksa. Üks olulisemaid tulemusi sotsiaalsete normide kaardistamisel kinnitas seisukohta, et vastajad ei pruugi deklareerida välistulusid, sest nad on jätnud varasemalt need tulud deklareerimata. See sotsiaalne norm võib tähendada seda, et maksumuudatuste tegemisel, ei pruugi meremehed enne varasemate maksunõuete aegumist vabatahtlikult maksusüsteemi naasta, mis tähendab, et ka alandatud tulumaksumäära korral või 0% tulumaksu kehtestamisel tulevad meremehed tulusid deklareerima 3-5 aasta pärast.

Maksude esindatuse puhul näitasid tulemused, et vastajad eeldavad maksude eest riigipoolset vastusooritust teenuste kaudu. Teise aspektina näitasid tulemused, et nii EMP kui ka muude lippude all töötavad vastajad tunnetavad, et riik pigem ei kasuta maksuraha sihipäraselt. Eesti lipu all töötavad vastajad leidsid, et riik pigem kasutab maksuraha sihipäraselt. Kuna sotsiaalmaksu Eestis füüsiline isik ise maksta ei saa, siis tulumaksu maksmisel ei pruugi meremeestel tekkida tunnetust, et nad saaksid otseseid teenuseid riigilt vastu. Koolid, teed, meditsiinisüsteem jms ei pruugi tekitada neis tunnetust, et tegemist oleks maksuraha eest saadud teenustega ega maksuraha sihipärase kasutamisega. Viimane omakorda on seotud nõrgast sidemest Eestiga, kui töötatakse merel võrdsetes osades (1:1) või ebavõrdsetes osades (1:2).

Maksudega seotud arvepidamise keerukuse kategooria tulemused näitasid, et mida manuaalsemalt peab vastaja maksudega tegelema, seda keerulisemaks ta maksukohustusega seotud arvepidamist hindas. Sellest tulenevalt olid suured erinevused Eesti lipu all töötavate ja muude lippude all töötavate vastajate vahel. Kui Eesti lipu all töötavate vastajate puhul peab tööandja maksud nende töötasult kinni ja tuludeklaratsioonil on reeglina need andmed automaatselt olemas, siis muude lippude all töötavad vastajad peavad kõike manuaalselt sisestama ning tõendama.

Deklareerimise protsessi keerukuse kategoorias leidsid vastajad, et deklareerimise protsess on keeruline. Enim pidasid protsessi keeruliseks muude lippude all töötavad meremehed, mis peegeldub ka maksude arvepidamise keerukuse kategooria tulemustega.

Informatsiooni kättesaadavuse seisukohast deklareerimisel leiti, et infot pole piisavalt. Ligi kahekordne erinevus oli muude lippude all töötavate ja teiste vaadeldavate rühmade vahel. Kui muude lippude all töötavad vastajad leidsid, et pole piisavalt infot, siis teised leidsid, et pigem on piisavalt infot.

Likviidsuse kategoorias tunnetasid vastajad, et neil ei ole piisavalt vahendeid, et tasuda näiteks kolme aasta maksukohustus tagasiulatavalt ühe maksena. Rahaliste vahendite puudus on seotud ka sotsiaalsete normidega, mis puudutavad meremeeste kartust deklareerida tulusid, sest nad on varasemalt jätnud tulud deklareerimata. Tulemused viitavad, et rahaliste vahendite puudumine võib vastajad panna väga keerulisse olukorda juhul kui neile maksunõue esitatakse.

Ajatamise võimaluse kategoorias selgus, et vastajatele on ajatamise võimaluse olemasolu ülioluline. Eriti oluliseks pidasid seda muude lippude all töötavad vastajad. Ajatamise võimaluse olemasolu kõrge tulemus kinnitab mõningal määral ka võimalikke likviidsuse probleeme, nt tasuda näiteks kolme aasta maksukohustus ühe maksena. Piisavate rahaliste vahendite olemasolul ei näeks vastajad nii olulisena ajatamise võimalust.

Valikute ülekülluse seisukohast maksude maksmisel uuriti, kas maksmise võimalusi on piisavalt ning tulemused kinnitasid, et valikuid on pigem piisavalt. Muude lippude all sõitvad meremehed jäid siiski antud juhul pigem mittepiisavate võimaluste juurde.

3.4.2 Maksualased teadmised

Regulatsioonidest meremeeste teadlikkuse kategooria tulemustest nähtub, et vastajad ei ole eriti kursis maksukorralduse seadusega. Pigem tuntakse tulumaksuseadust. Maksualase teabevahetuse seadusega, mis reguleerib rahvusvahelise automaatse teabevahetusega seotud õigusi ja kohustusi, on kõigest kolmandik kursis. Maksualase teabevahetuse seadus on oluline meremehele, sest sellega on reguleeritud, kes ja millisel kujul tema kohta infot edastab. Riikidevaheliste topeltmaksustamise vältimise lepingute põhimõtetest arusaamine on vastajatel kesine. Tegemist on ka enim segadust tekitava küsimusega Eesti Maksu- ja Tolliametile ning Rahandusministeeriumile, kes ei suuda ühest selget lähenemist rakendada.

Terminite tundmise osas kontrolliti enim segadust tekitavaid termineid nagu „elukoht“ ja „asukohta“ ning „eluliste ja majanduslike huvide keskus“. „Eluliste ja majanduslike huvide keskus“ terminiga oldi rohkem kursis kui terminiga „elukoht“ ja „asukoht“, kuid mõlemal juhul teadsid neid termineid veidi rohkem kui kolmandik vastanutest. Tulemused näitavad, et residentsuse määratlemisega seotud küsimustes valitseb vastajate seas märkimisväärne segadus. Samas on residentsuse temaatika maksustamisel üks olulisemaid aspekte.

Kohustuste tundmise kategoorias selgus, et ülekaalukalt teatakse, et residentsuse muutumisest teavitamise kohustus on meremehel endal. Kui eelmises lõigus nähtus, et residentsusega seotud termineid eriti ei tunta, siis teavitamise kohustuse tundmine oli üllatav. Pooled vastanutest olid ka kuulnud, et tulumaksu erirežiimi puhul tuleb erirežiimile vastaval laeval teenitud tulude muudest tuludest eraldi deklareerida ning teati, et ka maksustatava tulu arvestamise kohustus Tulumaksuseaduse alusel on maksukohustuslasel.

Karistuste tundmise kategooria tulemused näitavad, et kuigi meremehed on teadlikud, et välistulude teadlik deklareerimata jätmine on karistatav teatud juhtudel, siis täna jätab praktikas ikkagi suur hulk meremehi oma välistulud deklareerimata. Tegemist on vastuolulise olukorraga, kus ühelt poolt vastajad tunnetavad, et maksude maksmine on nende kui kodanike kohustus ning vahelejäämise tõenäosus on suur ja karistused ebaõiglased, teiselt poolt aga ikkagi jätab täna suur osa meremeestest välistulud deklareerimata.

Üldteadmiste kategooria tulemustest selgus, et pooled vastanutest teadsid, et sotsiaalmaksu pole võimalik füüsilisel isikul endal maksta.

3.4.3 Õiguslik raamistik

Meremeeste hinnangud neid puudutavate regulatsioonide kohta kinnitavad arusaamatust (vt pt 3.2 ja 3.5.1) ja ebaselgust, mida omakorda võimendavad meremeeste puudulikud teadmised maksusüsteemist (vt pt 3.3 ja 3.5.2)

Teoreetilises osas toodud regulatsioonide sünteesimisel saab välja tuua, et kui Eesti lipu all töötava meremehe puhul peetakse maksud tema tööandja poolt kinni ja deklareerimisel on reeglina kogu info automaatselt olemas ning süsteem toetab ja motiveerib läbi mugava ning lihtsa mahaarvamiste valikute süsteemi ka meremehe valikuid maksude maksmise protsessis nagu nügimise teooria aluspõhimõtted ka ette näevad, siis nii EMP kui ka muude lippude all töötavate meremeeste puhul sellist motiveerivat süsteemi ei ole.

Rahvusvahelisel tasandil on rahvusvahelised regulatsioonid (UNCLOS, MLC) liialt üldsõnalised ning sisaldavad mitmeid lünki, mis puudutavad näiteks sotsiaalkindlustusega seotud küsimusi ning annavad laevaomanikele ning ka riikidele võimaluse kohustustest kõrvale hiilida (vt pt 1.2.1 ja 1.2.2).

Meremeeste töö rahvusvahelisest iseloomust tulenevalt on neil tööalaselt kokkupuude mitmete riikide jurisdiktsioonidega ja nende töölepingutele kohaldatava kohtualluvuse ja õiguse valik on komplitseeritud. Esile on kerkinud uued lähenemised nagu „*seafarers base of operations*“ (vt pt. 1.2.5)

OECD ja ÜRO mudelkonventsioonid ei räägi maksustamisel lipuriigist, küll aga laeva operaatorist, kes teenib tulu laeva opereerimisega. Mudelkonventsioon ei täpsusta, mis saab sellisel juhul kui tööandja ja operaator on täiesti erinevad juriidilised isikud erinevatest riikidest. (vt pt. 1.2.3)

2017. aastal sisseviidud mudelkonventsiooni muudatusega on maksustamise õigus antud meremehe residentsusriigile aga Eesti pole sätet oma topeltnmaksustamise vältimise lepingutes kasutusele võtnud. Lisaks kasutab Eesti juba täna meremeeste tulude maksustamise seisukohast erinevaid sõnastusi erinevate riikidega sõlmitud maksulepingutes, mis nõuab meremehelt süvendatud teadmisi maksulepingutest. Näiteks Küprose puhul on ainumaksustamise õigus antud

Eestil Küprosele aga näiteks Saksamaaga sõlmitud maksulepingus võivad mõlema pooled seda tulu maksustada (vt pt 1.2.3).

Sotsiaalkindlustuse lepingute vähesus teiste riikidega (8 riigiga), mistõttu kui isegi meremees on osa teise (kolmanda) riigi sotsiaalkindlustuse süsteemist, siis see info Eestisse ei pruugi jõuda ja Eestis ei saa meremees seda kasutada (vt pt 1.2.7).

Sotsiaalkindlustuse koordineerimääruse (Euroopa Kohtu kaasus C-631/17) järgi on Eesti meremehe sotsiaalkindlustuse eest vastutav tema residentsuse riik, kui ta töötab Euroopa ettevõtja all kolmanda riigi lipu all. Eestis pole paraku võimalik füüsilisel isikul põhimõtteliselt sotsiaalmaksu maksta, mistõttu jäävad paljud meremehed automaatselt sotsiaalkindlustuse süsteemist välja vt pt. 1.2.2 ja Lisa 1 küsimus 9).

Rahvusvahelise teabevahetuse kiire arenguga liigub järjest rohkem infot finantskontode kohta, mis tähendab, et suureneb ka surve Eesti meremeeste maksusüsteemi naasmiseks ning paraku ka meremeeste arvu vähenemine kiireneb (vt pt. 1.2.9 ja 1.3).

Erirežiimi kehtestamisega loodi erinevad erisused, mis osadele meremeestele tõi kaasa 0% tulumaksu aga tervikuna muutis maksusüsteemi keerulisemaks, sest erisuste loomisest ei arvestatud nügimise teooriaga, mis aitaks tõsta vabatahtlikku maksukuulekust (vt pt 1.1.3).

Loodud sotsiaalkindlustuse erikord demotiveerib Eesti meremehi liiga kaua Eesti lipu all sõitvatel kaubalaevadel töötamast, sest vastasel korral ei kvalifitseeru nad vanaduspensionile (vt pt. 1.2.12 ja Lisa 1 küsimus 3) .

Tulumaksu maksmise osas puudub ühtne praktika, mistõttu levivad ka meremeeste seas erinevad arusaamad. Tallinna Ringkonnakohtu lahendist 3-15-3001 lähtuvalt on probleeme ka Eesti Maksu- ja Tolliametil endal kehtestada asutuse siseselt ühtset praktikat, mis võib mõjutada ka meremehe otsust makse maksta või mitte maksta, sest ei saa olla kindel lõpptulemuses (vt pt 1.2.3 ja 1.2.6)

Puuduvad selged juhendid meremeeste maksustamisest üldisemalt, mis omakorda nõuab meremeestelt süvendatud teadmisi maksuseadustest, mis neil täna puuduvad. Olemas on ainult erirežiimi puudutavad juhendid.

3.4.4 Eesti meremehi puudutava maksusüsteemi TNVO (SWOT) analüüs

Tugevused

- Eesti lipu all töötavate meremeeste puhul toetab kehtiv maksusüsteem vabatahtlikku maksukuulekust (eeltäidetud deklaratsioonid, maksude kinnipidamine tööandja poolt jm).
- Digilahendused vähendavad nii maksumaksja kui ka riigi halduskoormust.
- 0% tulumaks muudab väikese osa (23.03.21 seisuga 56 meremehe ca 4731st (2014)) Eesti meremeestest rahvusvahelisel tööturul konkurentsivõimelisemaks.
- Ajatamise võimalus.
- Võimalus panustada III pensionisambasse sõltumata sellest, kus meremees töötab.
- 2021. aasta pensionireformiga on võimalik ise juhtida oma pensioni investeeringuid
- Eesti lipu all töötavatel (va kaubalaevadel) meremeestel on samaväärsed sotsiaaltagatised nagu kaldatöötajatel.
- Eesti on ühinenud automaatse maksualase teabevahetusega, mis loob eeldused andmete paremaks töötlemiseks.

Nõrkused

- Puudub ühtne praktika meremeestega seotud maksuküsimustes.
- Maksusüsteem toetab ainult ühte osa (ca 50%) meremeestest õigete valikute tegemisel.
- Väljaspool Eestit töötavate meremeeste maksustamise süsteem ei järgi käitumisökoonoomika põhimõtet ning on demotiveeriv.
- Juhendid on teatud kujul olemas ainult erirežiimi rakendamise kohta.
- Sotsiaalmaksu fikseeritud maksubaas eeldab, et meremehe ametit ei tohiks liiga kaua pidada või tuleb leida teine töökoht kaldal, sest vastasel korral pole võimalik vanaduspensionile kvalifitseeruda.
- Sotsiaalkindlustusega seotud välislepinguid on väga väheste kolmandate riikidega, mistõttu ei pruugi meremees sotsiaalkindlustust kolmandast riigis saada, isegi kui ta sellesse on panustanud.
- Bürokratia EL sotsiaalkoordinatsiooni määruse rakendamisel võib meremehe pikalt jätta ilma sotsiaalkindlustuseta.
- Meremehel puudub võimalus sotsiaalmaksu füüsilise isikuna tasuda (va FIE) ning ta jääb automaatselt sotsiaalkindlustusest ilma.
- Merel töötamise eripäradest lähtuvalt pole meremeestel tihti võimalik kasutada maksulepingutes ettenähtud vabastusmeetodeid.

- Kaubalaevadel Eesti lipu all töötavatel meremeestel pole samaväärseid sotsiaaltagatise nagu reisilaevadel ja kaldal töötavatel töötajatel.
- Maksuharidus on merendusega seotud õppekavadel puudulik.

Võimalused

- Suurendada riigi maksulaekumisi, rakendades meremeestele maksusüsteemides käitumisökonomika põhimõtteid sh nügimise teooriat.
- Suurendada meremehe ameti populaarsust noorte seas läbi selge ja konkurentsivõimelise maksusüsteemi.

Ohud

- Liigne automatiseeritus ja digilahendused võivad vähendada maksualast teadlikkust ning liigselt tasutud maksuraha jääb tagastamata maksumaksjale.
- Läbimõtlemata maksumuudatused võivad märkimisväärselt kiirendada meremeeste arvu langustrende ning ohustada merendusosalase kompetentsi säilimist.
- Väljapoolt Eestist pärinevatele meremeestele soodsama maksukeskkonna loomisega välistatakse Eesti meremeeste võimalik tööle asumine Eesti lipu all, mis pikas perspektiivis jätab merendusosalase kompetentsi säilimise globaalsete trendide meelevalla.
- Pikaajalise selge maksusüsteemi puudumine võib viia hiljem olukorda, kus tuleb hakata rohkem peale maksma, et meremehed merele läheksid.

Kokkuvõte

Autor tõstatas hüpoteesi, et ühed peamised mõjufaktorid, mis viivad täna meremehed mittemaksmise otsuseni on puudulik maksuharidus, ebaselge õiguslik raamistik ning sektoris valitsevad hoiakud. Lisaks nendele kolmele faktorile keskendus autor ka üldisemalt Eesti meremeeste maksukäitumist mõjutavate faktorite kaardistamisele. Eesmärgi täitmiseks püstitas autor uurimisülesanded:

1. Analüüsida tuginedes teadusallikatele maksukäitumise teoreetilisi käsitlusi ning regulatsioone.
2. Koostada Maailmapanga soovitudest lähtudes kausaalne diagramm, mis valideeritakse küsitluse, maksualaste teadmiste testi ja ekspertintervjuu abil, eesmärgiga tuvastada enim mõju avaldavad faktorid maksude maksmise/mittemaksmise otsustamise protsessis, keskendudes hüpoteesis tõstatatud kolmele mõjufaktorile.
3. Sünteesida teooria ja uuringu tulemusi ning tõestada või ümber lükata hüpotees ning koostada TNVO (SWOT) analüüs, mille põhjal teha ettepanekud meremeeste maksusüsteemi parendamise kohta.

Esimesele uurimisülesande lahendamiseks uuris autor maksukäitumise teoreetilisi käsitlusi ning ka maksustamisega seotud regulatsioone alapeatükkides 1.1 ja 1.2. Autor leidis, et erinevad riigid on erinevates valdkondades edukalt rakendanud käitumisökonomika põhimõtteid. Rakendatavate valdkondade hulka kuulub ka maksustamine, kus käitumisökonomika põhimõtete rakendamine on näidanud positiivseid tulemusi suurenenud maksukuulekuse ja maksulaekumiste kaudu. Ühendkuningriigi näitel suudeti tagada läbi kirjade maksumaksjatele, milles rõhuti sotsiaalsetele normidele, 1,2 miljonit naelsterlingit suurem maksulaekumine esimesel kuul võrreldes kontrollrühmaga (Service *et al.* 2015). Sarnaselt on andnud tulemusi ka Maailmapanga käitumisökonomika üksuse eMBeD läbi viidud katsed Lätis, Poolas, Costa-Rical, Kosovos ja Guatemalas, mis kinnitavad samamoodi käitumisökonomika rakendamise edukust maksukuulekuse tõstmisel. Näiteks Poolas läbi viidud katsega suudeti kontrollrühmas tõsta maksukuulekust 20.8 % (Worldbank 2019, 29). Eesti maksusüsteem ja ka antud uurimuse tulemused näitavad, et eeltäidetud deklaratsioonide ja maksutagastustega (süsteemi arhitektuur) on võimalik saavutada suur vabatahtlik maksukuulekus. Väjaspool Eestit töötavad meremehed paraku sinna alla ei mahu ja tulemuseks 4731 maksude maksmisest kõrvale hoidvat meremeest vs 4772 makse maksva meremehe vastu 2014. aastal.

Teise uurimisülesande lahendamiseks koostas autor peatükis 2 kausaalse diagrammi, tuginedes Maailmapanga soovitudele. Kausaalse diagrammi põhjal jagas autor uuritavad suunad kolme rühma: meremeeste hinnangud; meremeeste teadmised ja õiguslik raamistik. Meremeeste hinnangute kaardistamiseks koostas autor küsitluse, kus Likerti skaalat kasutades kaardistati meremeeste hinnangud 17 väite kohta maksusüsteemi osas. Kokku kaardistati meremeeste hinnangud 11 erineva mõjufaktori osas, mille põhifookus oli sotsiaalsetel normidel, maksude esindatusel ja tagajärgede tajumisel. Uuringu tulemused näitasid, et kuigi vastanud meremehed näevad, et maksude maksmine on nende kui kodanike kohus, siis Eesti maksusüsteem ei ole nende suhtes õiglane. Märkimisväärne on, et maksude maksmist oma kodanikukohustusena näevad eriti muude lippude all töötavad vastajad, jäädes veidi maha vaid Eesti lipu all töötavatest vastajatest. Samas tunnetavad muude lippude all töötavad vastajad, et Eesti maksusüsteem on nende suhtes kõige ebaõiglasem. Ühel meelel olid vastajad selles, et kui teised meremehed ei maksa makse, siis see ei tähenda, et ka nemad seda ei tee. Mustalt töötamisesse suhtusid kõik vaadeldavad kategooriad pigem negatiivselt, mis on mõningal määral vastuolus täna kehtiva olukorraga meremeeste seas, kus arvestatav hulk tegelikult makse ei maksa. Üks olulisemaid tulemusi sotsiaalsete normide kaardistamisel kinnitas seisukohta, et vastajad ei pruugi deklareerida välistulusid, sest nad on jätnud varasemalt need tulud deklareerimata. See sotsiaalne norm võib tähendada, et maksumuudatuste tegemisel ei pruugi meremehed enne varasemate maksunõuete aegumist vabatahtlikult maksusüsteemi naasta, mis tähendab, et ka alandatud tulumaksumäära korral või 0% tulumaksu kehtestamisel tulevad meremehed tulusid deklareerima 3-5 aasta pärast. Tulemust kinnitab ka asjaolu, et 23.03.21 seisuga oli Transpordiameti andmetel kõigest 56 meremeest saanud positiivse otsuse erirežiimi rakendamiseks.

Maksmise ja mittemaksmise tagajärgede tajumise kategoorias leidsid vastajad, et juhul kui nad jätavad osa oma tuludest deklareerimata, siis ametivõimud selle avastavad. Tulemustes esinesid vaadeldavates kategooriates mõningased erinevused, aga kõik kolm vaadeldavat kategooriat pigem leidsid, et ametivõimud rikkumise avastavad. Teise osana vaadeldi, kas rikkumisega kaasnevad karistused on vastajate hinnangutel õiglased ning siinkohal nii EMP kui ka muude lippude all töötavate vastajate vastused erinesid oluliselt Eesti lipu all töötavate vastajate omadest. Kui kahel esimesel jäi arvamus, et karistused pigem ei ole õiglased, siis Eesti lipu all töötavate vastajate arvates pigem on. Pea kahekordne erinevus esines ka muude lippude all töötavate ja EMP lippude all töötavate vastajate vahel. Tulemustest saab järeldada, et vastajad

tunnetavad, et osade tulude deklareerimata jätmisel see avastatakse, aga samas leitakse, et karistused ei ole määratavate rikkumiste eest õiglased.

Maksude esindatuse puhul näitasid tulemused, et vastajad eeldavad maksude eest riigipoolset vastusooritust teenuste kaudu. Teise aspektina näitasid tulemused, et nii EMP kui ka muude lippude all töötavad vastajad tunnetavad, et riik pigem ei kasuta maksuraha sihipäraselt. Eesti lipu all töötavad vastajad leidsid, et riik pigem kasutab maksuraha sihipäraselt. Kuna sotsiaalmaksu Eestis füüsiline isik ise maksta ei saa, siis tulumaksu maksmisel ei pruugi meremeestel tekkida tunnetust, et nad saaksid otseseid teenuseid riigilt vastu. Koolid, teed, meditsiinisüsteem jms ei pruugi tekitada neis tunnetust, et tegemist oleks maksuraha eest saadud teenustega ega maksuraha sihipärase kasutamisega. Viimane omakorda on tingitud nõrgast sidemest Eestiga, kui töötatakse 1:1 või 1:2 süsteemis. Kaardistamise tulemused laiemalt näitavad selgeid erinevusi hoiakutes, kus näiteks enamikes mõjukateeriatel erinesid tulemused märkimisväärselt Eesti lipu all, EMP lipu all ja muude lippude all sõitvate meremeeste vahel.

Maksualaste teadmiste kontrollimisel jaotas autor testiküsimused viite kategooriasse: teadlikkus regulatsioonidest; terminite tundmine, oma kohustuste tundmine; karistuste tundmine; üldteadmised. Regulatsioonide teadlikkuse kategooria tulemused näitasid, et meremehed teavad üldjuhul tulumaksuseaduse olemasolu, aga suurem osa ei ole kursis teiste maksuseadustega nagu näiteks maksukorralduse seadus, maksualase teabevahetuse seadus ja riikidevahelise topeltmaksustamise vältimise lepingud. Terminite tundmisel olid paljudel probleemid residentsuse määramise oluliste terminitega nagu „elukoht“ ja „asukoht“, mis on reguleeritud tsiviilseadustiku üldosa seaduses. Paremini teati, millist rolli mängib residentsuse määramisel eluliste ja majanduslike huvide keskus. Oma kohustuste tundmise kategoorias olid enamik vastanud meremeestest teadlikud, et nende kohustus on ise teavitada oma residentsuse muutumisest riiki, mis on mõnevõrra üllatav, arvestades, et residentsuse määramisega seotud termineid väga ei tunta. Lisaks oldi ka kursis, et erirežiimile vastaval laeval teenitud tulud tuleb muudest tuludest eraldi deklareerida ning et maksude arvestuse pidamise kohustus on maksukohustuslasel. Märkimisväärne oli, et karistuste tundmise kategoorias teati väga hästi, et välisulude teadlik deklareerimata jätmine võib olla karistatav. Üldteadmiste osas ei teadnud enamus, et Eestis on sotsiaalmaks töandja maks ja füüsilise isikuna seda tasuda ei saa va FIE.

Olgugi, et sotsiaalsed normid, maksude maksise/mittemaksmise tagajärgede tajumine, ja maksude esindatus on olulised faktorid meremehe maksude maksmise otsustamise protsessis,

siiski ei saa uuringu tulemusena väita, et need on peamised faktorid. Autor leiab, et maksmise või mittemaksmise otsus kujuneb tunduvalt laiema hulga faktorite koosmõjul.

Õigusliku raamistiku suunal sünteesis teoreetilises osas toodud käitumisökonomika teoreetilisi aluseid ning meremeeste töötamise ja maksustamisega seotud siseriiklike ja rahvusvahelisi regulatsioone.

Kolmanda uurimisülesande lahendamiseks koostas autor Eesti meremeestega seotud maksusüsteemi TNVO (SWOT) analüüsi, mille tulemusena saab teha parendusettepanekud maksusüsteemi parandamiseks käitumisökonomika põhimõtteid rakendades. Alljärgnevad parendusettepanekud põhinevad Ühendkuningriigi valitsuse *The Behavioural Insights Team* soovitudele (Service *et al.* 2015) käitumisökonomika rakendamise osas poliitikate kujundamisel:

1. Maksusüsteem peab olema lihtne (*Make it Easy*)

- Inimestel on tugev kalduvus kasutada vaikimisi või eelseadistatud valikuid, sest need teevad valikud lihtsaks. Valikute tegemine vaikimisi muudab selle vastuvõtmise tõenäolisemaks. Eesti lipu all töötavate meremeeste puhul eeltäidetud deklaratsioonid on elav näide selle toimimisest. Sarnaseid põhimõtteid tuleks tulevikus ka rakendada teiste lippude all töötavate meremeeste puhul tulevikus maksualase teabevahetuse standardi (CRS) ja automaatse teabevahetuse (AEOI) võimalusi kombineeritult masinõppe ja suurandmete võimalustega.
- Vähendada tuleb teenuse kasutuselevõtu vaeva. Erinevad jõupingutused toimingute sooritamiseks peletab inimesed sageli eemale. Vajaliku pingutuse vähendamine võib suurendada vastuvõtmise või reageerimise määra. Muude lippude all töötavad meremehed peavad tegema kogu arvestuse ja deklareerimise valdavalt käsitsi, mis nõuab neilt märkimisväärset pingutust ja hoiab nad süsteemist eemal. Samas Eesti lipu all töötavate meremeeste puhul toimiv süsteem ei nõua erilist pingutust, mistõttu tuleks vähendada teiste lippude all töötavate meremeeste puhul bürokraatiat.
- Sõnumite lihtsustamine. Sõnumi selgeks tegemine toob sageli kaasa märkimisväärse reageerimise määra suurenemise. Eelkõige on kasulik teha kindlaks, kuidas saab keerukad eesmärgid jagada lihtsamateks ja kergemateks toiminguteks. Sõnumite selgeks tegemine eeldab, et sihtgrupist on selge ülevaade, mida riigil täna meremeeste puhul endiselt pole, mistõttu on vaja kõigepealt korrektseid andmeid ja ülevaadet.

2. Maksusüsteem peab olema atraktiivne (*Make it Attractive*)

- Maksusüsteem peab tõmbama tähelepanu. Tõenäolisemalt teevad inimesed midagi, millele tähelepanu pööratakse. Selle saavutamise viisid hõlmavad visualiseerimist või isikupärastast, võttes arvesse sihtgrupi eripärasid. Meremeeste tulumaksu erirežiimi kohta on kättesaadavad visualiseeritud juhendid ja videomaterjalid aga pole teiste meremeeste jaoks atraktiivseid juhendmaterjale.
- Maksmimaalse efekti saavutamiseks tuleb luua hüvede ja sanktsioonide süsteem. Rahalised stiimulid on sageli tõhusad, kuid kasutada tuleks ka alternatiivseid stiimuleid, mis arvestavad sihtgrupi eripäradega. Tulumaksutagastus Eesti lipu all töötavate meremeeste seas motiveerib esitama tuludeklaratsiooni, sest inimestel tekib saamise tunne olgugi, et saadakse tagasi enamamaksud maksuraha. Samas teiste lippude all töötavate meremeeste puhul sellised motivaatorid puuduvad nagu ka uuringu tulemused näitavad. Läbi tuleks mõelda hüvede ja sanktsioonide kombinatsioon, et tõsta maksukuulekust.

3. Maksusüsteem peab olema sotsiaalne (*Make it Social*)

- Tuleks näidata, et enamik inimesi käitub soovitud. Kirjeldades mida enamik inimesi konkreetsetes olukorras julgustab teisi seda tegema sama. Meremeeste puhul tuleks panustada positiivse kuvandi kujundamisel maksude maksmisel ning vältida vastupidise kuvandi levimise soodustamist.
- Kasutada tuleks sotsiaalsete võrkude võimalusi. Valitsused saavad edendada võrgustikke kollektiivse tegevuse võimaldamiseks ja vastastikkust toetust. Sihitud turunduskampaaniad maksukuulekuse tõstmiseks erinevatele meremeestele aitaksid parandada maksukuulekust.
- Julgustata tuleks inimesi teiste heaks pühendumata. Inimesed tihti vabatahtlikult lukustavad ennast millegi tegemisele. Nende kohustuste sotsiaalne olemus on sageli ülioluline. Meremeeste puhul on side kodukohaga nõrk ning nende täiendav kaasamine või sidumine ühiskonnaga võimaldab luua sidet ning tõsta maksukuulekust.
-

4. Maksusüsteemiga seotud tegevused peavad olema õigesti ajastatud (*Make it Timely*)

- Inimestega tuleks suhelda siis, kui nad on tõenäoliselt kõige vastuvõtlikumad. Käitumist on tavaliselt lihtsam muuta, kui harjumused on juba häiritud, nagu näiteks suuremate

elusündmuste ajal. Meremeeste puhul on võimalus mõjutada läbi Töötukassa, mil meremees tunneb, et makstav maksuraha läheb õigesse kohta.

- Arvesse tuleks võtta otseseid kulusid ja eeliseid. Enamikek meist mõjutavad rohkem kulud ja hüvitised, mis jõustuvad pigem kohe kui hiljem. Poliitika tegijad peaksid kaaluma, kas otsesed kulud või kasud võivad olla kohandatud arvestades, et nende mõju suurus võib erineda.
- Aidata tuleks inimestel sündmustele reageerimist planeerida. Nende vahel on oluline lõhe kavatsuste ja tegeliku käitumise vahel. Tõestatud lahendus on inimestega suhtlemisel teha kindlaks tegevuse takistused ja töötada välja konkreetne plaan nende kõrvaldamiseks. Näiteks 0% tulumaksu puhul valmisid juhendid kõigest paar kuud enne tulude deklareerimise algust ning videotutvustus alles kuu aega enne.

Võõrkeelne lühikokkuvõte

The author hypothesizes that one of the main influencing factors leading to the decision not to pay taxes amongst seafarers today is inadequate tax education, an unclear legal framework and attitudes in the sector. In addition to these three factors, the author also focused on the general mapping of attitudes and impacting factors. The research is a combined qualitative and quantitative research strategy of empirical pilot research, in which theoretical approaches to tax behavior and legislation are analyzed based on scientific articles, and a causal diagram is compiled based on theoretical approaches, the results of which are validated by survey and experiment. Based on the obtained results, a SWOT analysis of the Estonian tax system is prepared and suggestions for improvements are made based on EAST framework for implementing behavioural insights in policy making regarding seafarers.

The author concluded by analysing literature that different countries have successfully applied the principles of behavioral economics in different fields. The areas to be implemented also include taxation, where the application of the principles of behavioral economics has shown positive results through increased tax compliance and tax revenues.

Based on the causal diagram, the author divided the research directions into three groups: seafarers' attitudes; seafarers' knowledge and legal framework. To map the seafarers attitudes, the author compiled a survey in which the Likert scale mapped the seafarers' attitudes of 17 statements regarding the tax system. In total 11 different impact factors were mapped, with the main focus on social norms, tax representation and perception of consequences. One of the most important finding in mapping of social norms was that respondents may not declare foreign income because they have not declared income in the past. This social norm may mean that, in the event of tax changes, seafarers may not voluntarily return to the tax system before the expiry of previous tax claims, which means that even in the case of a reduced income tax rate or the introduction of a 0% income tax, seafarers will declare income after 3-5 years when claims area absolute. In case of other tax rates this findings indicate that tax revenues might also be postponed the same period. Perceptions of the consequences of payment and non-payment of taxes, the respondents feel that if some income is not declared by them, it is discovered by the authorities, however, it is found that the penalties are not fair for the violations to be imposed. In testing tax knowledge, the author divided the test questions into five categories: awareness of regulations; knowledge of terms; knowledge of one's responsibilities; knowledge of penalties;

general knowledge. Results show that tax knowledge is better amongst seafarers under Estonian flag than amongst seafarers under other flags but tax knowledge in general amongst seafarers is clearly inadequate.

Although social norms, perceptions of the consequences of non-payment of taxes, and tax representation are important factors in a seafarer's tax decision-making process, the study does not suggest that these are key factors. The author considers that the decision to pay or not to pay taxes is formed by a combination of a much wider range of factors.

Legal framework is lacking of motivational levers for seafarers under other flags but there is very high voluntary tax compliance amongst seafarers under Estonian flag since the declaration system is automated with default settings and has motivational tax return possibility. There are also missing official guidelines that could help seafarers to orientate in international taxation systems and there is clearly room for development.

Based on SWOT analysis of the tax system related to Estonian seafarers, as a result of which improvement proposals can be made to improve the tax system by applying the principles of behavioral economics framework EAST – make it easy, make it attractive, make it social, make it timely - was compiled.

Viidatud allikad

- Albin, T. (2006). Füüsilise isiku residentsuse määramine maksulepingutest lähtuvalt. Sisekaitseakadeemia Finantskolledž
- Allingham, M., Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: a theoretical analysis. *Journal of Public Economics* 1 (1972) 323-338. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0047272772900102>, 01.10.20
- Aun, G. (2015). Laevapere liikme välismaal teenitud töötasult prognoositav tulumaks. Sisekaitseakadeemia Finantskolledž. https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/440/2015_Aun.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 18.10.2020
- Avi-Yonah, R. (2019). *Advanced Introduction to International Tax Law*, Second edition, Elgar Advanced Introductions
- Benartzi, S., Beshears, J., Milkman, K., Sunstein, C., Thaler, R., Shankar, M., Tucker-Ray, M., Congdon, W., Galing, S. (2017). *Should Governments Invest More in Nudging?* *Psychological Science* 28 (8): 1041-1055. <http://dx.doi.org/10.1177/0956797617702501>, 27.10.2020
- Dmitrijeva, E. (2012). Eesti riiklike laevanduse toetusmeetmete analüüs ja maksupoliitika muutmine kui üks olukorra parandamise meetmetest. Eesti Mereakadeemia.
- Dworkin, G. "Paternalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2020 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/paternalism>, 24.10.2020
- Eesti elanike maksutahte uuring 2019, Eesti Uuringukeskus OÜ, https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/uudised-pressiinfo/pressimaterjalid/maksutahte_uuring_aruanne_2019.pdf, 07.03.2021
- Halpern, D., King, D., Vlaev, I, Hallsworth, M (2010). *MINDSPACE: Influencing behaviour through public policy. Institute for Government.* <https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/MINDSPACE.pdf>, 25.10.20
- Hallsworth, M. (2018). *New ways of understanding tax compliance: From the laboratory to the real world.* In A. Lewis (Ed.), *Cambridge handbooks in psychology. The Cambridge handbook of psychology and economic behaviour* (p. 430–451). Cambridge University Press.
- Hansen, P., Jespersen, A. (2013). *Nudge and the Manipulation of Choice: A Framework for the Responsible Use of the Nudge Approach to Behaviour Change in Public Policy.*

- https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/D1ED64479FF868BD79FFE90E76A4AB54/S1867299X00002762a.pdf/nudge_and_the_manipulation_of_choice.pdf, 25.10.2020
- Howell, R., Whitehead, M., Jones, R., Lilley, R & Pykett, J. (2014). *Nudging all over the World: Assessing the Global Impact of the Behavioural Sciences on Public Policy*. Economic & Social Research Council.
- https://www.researchgate.net/publication/271826328_Nudging_all_over_the_World_Assessing_the_Global_Impact_of_the_Behavioural_Sciences_on_Public_Policy, 19.10.2020
- Kirchler, E. Hoelzl, E. Wahl, I. (2008) *Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework*. *Journal of Economic Psychology* 29(2):210-225. https://www.researchgate.net/publication/222697446_Enforced_versus_voluntary_tax_compliance_The_slippery_slope_framework, 25.10.2020
- ITF-OECD (2019), “Maritime Subsidies: Do They Provide Value for Money?”, Case-Specific Policy Analysis, International Transport Forum Policy Papers, No. 70, OECD Publishing, Paris. <https://www.itf-oecd.org/sites/default/files/docs/maritime-subsidies-value-for-money.pdf>, 23.01.2021
- Jackson, T., Smith, C. (2018). *Towards Sustainable lifestyles: Understanding the Policy change*. The Cambridge handbook of psychology and economic behaviour (p. 481-515). Cambridge University Press.
- Kofler, G. *Tax Treaties*. (2019) Johann Kepler Universität Linz. lk 15
- SE100 - Laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seaduse ning tulumaksuseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus SE100. <https://www.riigiteataja.ee/eelnoud/menetluskaik/MKM/19-0877> , 17.10.2020
- SE722 - Laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seaduse muutmise ning tulumaksuseaduse ning nendega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus SE722, <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/c37b2db8-3842-4bba-8a60-d6ddc8c51cc0>, 06.03.2021
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid: Sissejuhatus ja väljajuhatus*. TLÜ Kirjastus, Tallinn 2017
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn 2008.
- Lehis, L. (2019). *Eesti Maksuseaduste kommentaarid 2019*. Eesti Maksuameti Liit
- Lehis, L. (2013). *Suured nullid, Väikesed nullid*. MaksuMaksja 2013 6/7
- Lehis, L (2012). *Õigusteaduse Õpik: Maksuõigus*, kirjastus Juura

- Levy, I., Ehrlich, D. (2018). *Neuroeconomics*. In A. Lewis (Ed.), *Cambridge handbooks in psychology. The Cambridge handbook of psychology and economic behaviour* (p. 627-649). Cambridge University Press.
- Lembcke, T.-B., Engelbrecht, N., Brendel, A.B., Kolbe, L.M. (2019): *To Nudge or Not To Nudge: Ethical Considerations of Digital Nudging Based on Its Behavioral Economics Roots*. https://www.researchgate.net/publication/333421600_To_Nudge_or_Not_To_Nudge_Ethical_Considerations_of_Digital_Nudging_Based_on_Its_Behavioral_Economics_Roots, 27.10.2020
- Lindpere, H. (2003). Kaasaegne rahvusvaheline mereõigus. Kirjastus ILO.
- Livingstone, M. (2020). *Tax and Culture: Convergence, Divergence, and the Future of Tax Law*. Cambridge University Press.
- Naaber, E. (2014). Eesti laevandussektori konkurentsivõime tugevdamine. Tallinna Tehnikaülikooli Eesti Mereakadeemia. <https://digikogu.taltech.ee/et/item/c0f2a4a4-9cc2-4e8f-be3a-d5bae42403e3>, 17.10.2020
- Nurmela, I., Almann, L., Pöldvere, P., Punison, B. Tuulas, V., Vainomaa, M. Rahvusvaheline eraõigus. Kirjastus Juura 2008.
- OECD (2020 a) *Automatic Exchange of information (AEOI): Status of Commitments, Report*. <https://www.oecd.org/tax/transparency/AEOI-commitments.pdf>, 18.10.2020
- OECD (2020 b) *Tax Transparency and Exchange of Information in Times of COVID-19 2020 GLOBAL FORUM ANNUAL REPORT*. <http://www.oecd.org/tax/transparency/documents/global-forum-annual-report-2020.pdf>, 23.02.21
- OECD (2019), *Tools and Ethics for Applied Behavioural Insights: The BASIC Toolkit*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9ea76a8f-en>, 25.10.2020
- OECD (2013 a) *Proposed changes to the OECD model tax convention dealing with the operation of ships and aircraft in international traffic*. <https://www.oecd.org/ctp/treaties/Discussion-draft-international-taffic.pdf>, 03.01.2021
- OECD (2013 b) *A step change in tax transparency, Report for the G8 summit*. http://www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/taxtransparency_G8report.pdf, 18.10.2020
- OECD (2010) *Understanding and Influencing Taxpayers' Compliance Behaviour, Information Note*. <https://www.oecd.org/ctp/administration/46274793.pdf>, 18.10.2020

- Olsen, J., Kang, M., & Kirchler, E. (2018). *Tax psychology*. In A. Lewis (Ed.). *The Cambridge handbook of psychology and economic behaviour* (p. 405–429). Cambridge University Press.
- Osula, K. (2014). Andmeanalüüs: statistiline andmestik ja kirjeldav statistika. <https://www.slideserve.com/plato-moore/andmeanal-s-statistiline-andmestik-ja-kirjeldav-statistika> , 22.02.2021
- Piñeiro, L. (2015). *Hamburg Studies on Maritime Affairs No 34: International Maritime Labour Law*. International Max Planck Research School for Maritime Affairs at the University of Hamburg. Springer-Verlag Berlin Heidelberg 2015.
- Post-Tammela, E. (2018). Heuristikute mõju otsuste tegemisel organisatsioonis. Tallinna Tehnikaülikool. <https://digikogu.taltech.ee/et/Item/5e864512-56b1-4793-8a89-5e3fef3b8ddc>, 27.10.2020
- Pötgens, F., Vergouwen, M. (2017). *Issues relating to remuneration of crew of ships or Aircraft (Article 15(3) OECD Model)*. In G. Maisto (ed), *EC and international Tax Law series Volume 15: Taxation of Shipping and air Transport in domestic Law, EU law and Tax Treaties*, IBFD Publications BV
- PwC 2019, EU seafarers working outside EU covered by social security scheme of country of residence, PwC Netherlands. <https://www.pwc.nl/en/insights-and-publications/services-and-industries/people-and-organisation/eu-seafarers-working-outside-eu-covered-by-social-security-schem.html>, 27.03.21
- Robbins, N., Heiberger, R. (2011). Plotting Likert and Other Rating Scales http://www.asasrms.org/Proceedings/y2011/Files/300784_64164.pdf, 15.09.2020
- Service, O., Hallsworth, M., Halpern, D., Algate, F., Gallagher, R., Nguyen, N., Ruda, S., Sanders, M. (2015). *EAST: Four simple ways to apply behavioural insights*. Behavioural Insights Ltd. https://www.behaviouralinsights.co.uk/wp-content/uploads/2015/07/BIT-Publication-EAST_FA_WEB.pdf, 28.10.2020
- Sugden, R. (2009). *On Nudging*. *International Journal of the Economics of Business* (p.365-373) https://www.researchgate.net/publication/46527080_On_Nudging_A_Review_of_Nudge_Improving_Decisions_About_Health_Wealth_and_Happiness_by_Richard_H_Thaler_and_Cas_R_Sunstein , 25.10.2020
- Sokk, S. (2009) Probleemid ja põhjused laevade lahkumisel Eesti lipu alt. Eesti Mereakadeemia
- Sunstein, C (2015) *The Ethics of Nudging*, 32 Yale J. on Reg. (2015). <https://digitalcommons.law.yale.edu/yjreg/vol32/iss2/6>, 27.10.2020
- Thaler, R, Sunstein, C. (2008). *Nudge : improving decisions about health, wealth, and Happiness*. Yale University Press, New Haven & London.

World Bank (2019). *Behavioral Insights for Tax Compliance (English)*. eMBED brief
Washington, D.C. : World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/472181576511865338/Behavioral-Insights-for-Tax-Compliance>, 18.10.2020

World Bank. 2015. *World Development Report 2015: Mind, Society, and Behavior*. Washington, DC: World Bank. doi: 10.1596/978-1-4648-0342-0. <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2015>, 19.10.2020

Õunapuu, L. (2014) Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool 2014.

Konventsioonid:

EÜ nr 593/2008, 17. juuni 2008, lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta („Rooma I”). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R0593>, 21.02.2021

MLC 2006, Meretöö konventsiooni eeskirjade ja koodeksi selgitav märkus. https://www.riigiteataja.ee/akt/2080/3201/6004/eeskirjad_koodeks.pdf#, 09.02.2021

OECD (2017), Model Tax Convention on Income and on Capital: Condensed Version 2017, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/mtc_cond-2017-en, 01.01.2021

Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni meretöö konventsioon, 2006 (MLC). <https://www.riigiteataja.ee/akt/208032016004>, 25.03.2021

Tsiviil ja kaubandusajade kohtualluvuse ning neid käsitlevate kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon (Brüsseli-Lugano süsteem). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:22007A1221\(03\)&from=LT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:22007A1221(03)&from=LT), 20.02.2021

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni mereõiguse konventsioon, 1982 (UNCLOS) <https://www.riigiteataja.ee/akt/911675>, 25.03.2021

ÜRO 2017. *United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries 2017 Update*. https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2018/05/MDT_2017.pdf, 01.01.2021

Kohtulahendid:

C-631/17 – SF vs Inspecteur van de Belastingdienst, Euroopa Kohus (Kolmas koda) 08.05.2019. <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-631/17>, 15.02.2021

C-168/16 ja C-169/16 – Navarro jt. versus Crewlink Ireland Ltd (C-168/16) ja Osacar jt versus Ryanair DAC, Euroopa Kohus (Teine Koda) 14.09.2017. <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-168/16>, 21.02.2021

C-384/10 - Jan Voogsgeerd v Navimer SA, Euroopa Kohus (Neljas koda) 15.12.2011.

<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-384/10>, 21.02.2021

3-15-3001 - IS kaebus Maksu- ja Tolliameti 28. septembri 2015. a maksuotsuse nr 12.2-5/037218 tühistamise nõudes , Tallinna Ringkonnakohus 18.04.2017.

Lisa 1. Intervjuu Sotsiaalministeeriumi Töö- ja Pensioniosakonna juhataja Ulla Saare ja Euroopa välisasjade ja rahvusvahelise koostöö nõunikuga Merle Malvetiga

Intervjuu kuupäev: 11.08.2020 Kestus: 1h 25 min Asukoht: Sotsiaalministeerium Sissejuhatus

1. Mis on Teie nimi ja mis ametit peate?

Ulla Saar: Olen töö-ja pensionipoliitika osakonna juhataja

Merle Malvet: Euroopa Liidu ja väliskoostöö nõunik

2. Milline on Teie kokkupuude merendusega varasemalt?

Ulla Saar: Olen töötanud oma ameti peal kaks aastat ja minu osakonna vaade merenduse kohapealt on seotud meretöö seadusega, meresõiduohutuse seaduse, töölepingu seaduse, töötervishoiu ja tööohutuse seaduse jt seadustega, mis puudutavad meremeeste töölepingu ja tööohutuse regulatsioone, ning ka pensionid.

Merle Malvet: Olen töötanud ministeeriumis üle 30-ne aasta. Sellest suurema osa ajast olen töötanud Sotsiaalkindlustuse osakonna juhatajana. Viimastel aastatel olen jupiti olnud Eestist ära aga olen sellegipoolest osalenud selles töögrupis, mis arutas seda laevanduspaketti ning seotud riigiabi taotlusega. Meremehi pole me kunagi vaadelnud eraldi rühma, pigem proovinud vaadelda kõiki inimesi võrdselt. Erisuste tegemine on minu arust veidi tagasimine Nõukogude aega, mil oli hästi palju erisusi ning majas oli ainult üks inimene, kes teadis, mis need erisused on.

3. Milliseid probleeme näete täna olevat meremeestel seoses maksude maksmisega ja sotsiaalkindlustusega?

Merle Malvet: Põhiküsimus läbi minu silmade on , et merendussektorit on vaja tugvendada, see on arusaadav aga see on minu jaoks küsimärk, et kas need muudatused, mis on tehtud kui rääkida kaubalaevade paketist, siis kas need on tehtud meremeeste arvelt, see tähendab, et tööandja makse on vähendatud ja meremeeste sotsiaaltagatised on vähenenud. Või, kas siin on ka mingi pluss ka, eks see paistab, mis see praktika on, sest praegu on meil selle vastu väga raske midagi öelda, sest me ei tea täpselt, kes need meremehed on, kes sinna paketi alla lähevad.

Ulla Saar: Selles mõttes olen Merlega täiesti nõus, et igasuguste erisuste tegemiste puhul maksude maksmisel, siis igasugune maks on võrdelises seoses selle hüvega, mida selle eest saadakse ja kui keegi hakkab vähem makse maksta, siis on ka loogiline, et ta saab vähem

hüive või ta saab seda hüive kellegi teise arvelt nagu teise maksumaksjad näiteks. Päeva lõpuks, siiski tegemist poliitiliste otsustega. Me lõppkokkuvõttes vaatame, et kui inimene läheb pensionile, siis on tal olnud süsteem kuhu tal on olnud võimalik panustada ja mis tagab talle pensionipõlves piisavalt hea äraelamise.

Merle Malvet: Erisused võivad tagada hea elamise pensionipõlves, kui meremehed oskaksid ära kasutada neid võimalusi, mis neil on. Sellepärast me näeme, et mereõppeasutustes programmides oleks vajalik tutvustav pakett sees.

Üldküsimused

1. Kas Teile teadaolevalt peetakse SoM haldusalas olevates asutustes arvestust meremeeste arvu vms kohta?

Ulla Saar: SoM haldusalas ametlikke arvestust ei peeta, kui nad on Eesti lipu alusel töötavad, siis nad on Maksu-ja Tolliameti hallatavas töötamise registris (TÖR). Lisaks peab MKM haldusalas olev Veeteede amet eraldi meremeeste registrit.

2. Palju võib Eestis meremehi olla?

Merle Malvet: Veeteede amet on rääkinud 5000 ja 5000 ehk 10 000.

3. Tegin päringu Töötukassasse ja sain vastuseks väga huvitavaid meremeeste ametid ning osaliselt peetakse arvestust ka eraldi sünonüümide osas nt. tüürimehed ja kapteni-abid jms. Samas mitmed teised meremeeste ametid on üldse puudu (paraku on veelgi hullem olukord Statistikaameti arvestustes). Mille alusel need ametid sinna tekivad ja kas SoM plaanib enda haldusala registre andmeid korrastada?

Ulla Saar: Selle kohapealt jään ma vastuse võlgu, aga nad peaksid tulema TÖR'ist. Süsteemis on see variant, et süsteem pakub ise teatud ametinimetused ja kui ükski ei sobi, siis saad käsitsi ametinimetused panna. Töövaldkonna poole pealt täpsed ametinimetused ei mängi niivõrd rolli.

Merle Malvet: Jah. Need tulevad TÖR'ist.

Maksusüsteemi komplitseerituse suund

1. Enne 1994. aastat olid sotsiaalmaks ja ravikindlustusmaks eraldiseisvad maksud. Alates 1994. aastast kehtib Eestis ühtne sotsiaalmaksumäär 33%, mis jaguneb pensionikindlustuse osaks (20%) ja ravikindlustuse osaks (13%), kuid ilma selle tasumiseta ei ole inimesel ei ravikindlustust ega ka pensionikindlustust. Samas on tegemist puhtalt tööandja maksuga, mistõttu pole kolmandate riikide lippude all sõitvatel meremeestel jt. olnud võimalik seda seni ise tasuda ja seetõttu pole ka neil ei

pensionikindlustust ega ka ravikindlustust. **Kuidas Te hindate, kas sellisel kujul maksukogumine ja hüvede süsteem on mõistlik st ei ole võimalik eraldi tasuda ega ka hüvesid saada?**

Merle Malvet: See oli ratsionaalne panna need kokku, sest tööandjad hakkasid ainult maksma ravikindlustust ja ei maksnud pensionikindlustust.

Ulla Saar: Meil on siis sotsiaalmaks, millest rahastatakse ravi ja pensione ning nagu Merle ütles, siis üks eesmärk on ikkagi motiveerida inimesi ka pensionikindlustusse panustama. Kui lahus hoida, siis inimesel on täna vaja pigem ravikindlustust.

Merle Malvet: See oli tol ajal ikkagi tööandjate käitumise tulemus.

2. 01.07.20 jõustunud seadusemuudatustega lahutati osade meremeeste puhul (sõltuvalt tööandjast) sotsiaalmaks kaheks ning kehtestati pensionikindlustuse osale maksubaas 750 eurot ning ravikindlustuse saab igaüks juurde osta vastavalt Haigekassa Nõukogu poolt kehtestatud tingimustele. Osalise kattega (vs kaldatöötaja) ravikindlustus sai kättesaadavaks kõigile meremeestele, olenemata nende töökohast. Pensionikindlustus jäi endiselt tööandja maksuks aga minimaalse tööstaaži kättesaamisega tekivad meremeestel tulevikus probleemid. **Kui suure hulga Eesti residentidest meremeeste probleeme see lahendada võiks ja milline on Teie hinnang uuele süsteemile?**

Merle Malvet: Selle otsuse puhul kaaluti mitmeid variante. Selle otsuse taga, et lahutada oli see, et reederil on Ilo konventsioonidest tulenev kohustus tagada meremeeste ravikindlustus ja oli selline olukord, kus meremehed olid kindlustatud kahes kohas – oli reederi kindlustus kui nad olid laeval ja tööandja pidid veel ka Haigekassasse panustama. Mõnes mõttes on see loogiline, et nad sama asja eest kahte kohta ei maksa. See, mis nüüd tekkis võimaldab neid vahepealseid auke katta aga seal on jälle see, et haigekassa leping peab olema sõlmitud terveks aastaks. Veeteede amet tõi välja, et selliseid meremehi, kes saaksid kasutada on kuskil jällegi see 5000 aga tekib ka tegelikult võimalus ka kolmandate riikide meremeestel aga see ei ole prioriteet. Veeteede ameti hinnangul saavad nüüd 0% tulumaksust alles jääva raha suunata siis kolmandasse sambasse, olgu siis selle esimese ja teise sambaga nii nagu on. Sellepärast ka leiame, et on oluline, et ka see info jõuaks ka varakult meremeesteni juba mereõppeasutusesse õppima asudes, sest ka vastutus langeb neile endile.

Ulla Saar: Jah, uuringud näitavad üldisemalt, et inimeste arusaamad sellest, mis nad täna peavad tegema, et mõnusalt pensionipõlve veeta, on madalad.

3. Alates 01.07.2020 võib Eesti residentidest meremehed kategoriseerida sotsiaalkindlustuse järgi järgmiselt: **I** – meremehed, kes töötavad Eesti lipu all ja maksavad täies mahus makse ja neile laienevad kaldatöötajatega samas ulatuses sotsiaaltagatised; **II** – tulevikus (täna kahe kaubalaeva peal ühtegi Eesti meremeest veel ei tööta) Eesti lipu all töötavad meremehed, kellele laienevad erirežiimi tingimused ja neile laienevad osalised sotsiaaltagatised; **III** – Euroopa Majanduspiirkonna lipu all töötavad meremehed, kellele laieneb Euroopa Liidu koordinatsioonimäärus 883/2004 ja sellest tulenevalt realselt laienevad teise liikmesriigi sotsiaaltagatised; **IV** – meremehed, kellele peaks eelmises punktis toodud sotsiaaltagatised aga ei saa neid, sest on koordinatsioonimääruse bürokraatiasse takerdunud; **V** - meremehed, kes sõidavad kolmandate riikide lippude ja neil puuduvad igasugused sotsiaalsed tagatised; **VI** – reisilaevadel töötavad Eesti residentidest meremehed, kellele laienevad kõik sotsiaaltagatised aga riik kompenseerib osaliselt tööjõumaksud (lähikuudel rakenduv). **Kas te nõustute sellise jaotusega ja millise hinnangu annaksite sellisele olukorrale?**

Ulla Saar: Täpsustaksin selle IV kategooria osas, et mida seal mõeldud on täpsemalt.

Jaak Viilipus: Saan tuua konkreetse näite, kuidas mu kunagine meremehest kursusekaaslane üritab juba kolmandat aastat järjest saada sotsiaalkindlustust Itaaliast aga pole veel õnnestunud ning kogu selle aja vältel tal puudub igasugune sotsiaalkindlustus.

Merle Malvet: Piiriülestes situatsioonides on tihti infovahetust tuleneva bürokraatiaga probleeme. Näiteks Itaalia on tuntud sellega, et nende süsteem on killustunud ja infovahetus ei liigu. Tihti loevad isiklikud kontaktid ning see pole ainult meremeeste spetsiifiline. Meil on ka teiste riikidega olnud probleeme ning näiteks ei saa me tihti lähetustega seotud infot. Euroopa Liidus saavad ametnikud regulaarset kohtuda ning vajadusel ka teatud probleeme lahendada. Tihti ka kultuuride ja süsteemide vahe. Küprosel on näiteks üldse eelduseks, et sul 6 kuune leping, mida paljudel pole, siis peaksid nad elama seal ning veel mingid tingimused. Sisuliselt loodud tingimused, et nad ei kvalifitseeru selle riigi sotsiaalkindlustuse süsteemi alla.

Ulla Saar: Üldiselt olen ma sinu selle jaotusega nõus.

Merle Malvet: Ma tuleks korra tagasi selle eelmise küsimuse juurde, et te ikka teate, et selle 750 eurose maksubaasi korral ei saa meremehed 1 pensionikindlustusaastat täis.

Jaak Viilipus: Jah, see oli laevanduspaketi põhiprobleeme, sest meremehena sõites tuleb tulevikus minimaalse 15aasta täitmiseks töötama 60 aastat, kui vaadata erinevaid prognoose.

Merlve Malvet: Et kui meremees tulevikus arvab, et ta on sõitnud 15 aastat meremehena ja saab pensionile, siis ta tegelikult ei saa.

Ulla Saar: See on oluline, et meremees saaks aru, kaua ta peaks meremehena sõitma ja see on poliitiliste valikute küsimus kui anda hinnanguid, sest erinevad meremehed on erinevates süsteemides ja olukordades isegi kui töö on sisult sama.

Jaak Viilipus: Ma palusin ka kolleegidel erinevates ettevõtetes näidata meretöölepinguid ja tulemused näitavad, et välja lugeda, kes on tegelikult tööandja on üsna keeruline. Mõningatel juhtudel puudub üldse igasugune tööandja või omaniku aadress.

Ulla Saar: Seetõttu on oluline meremeeste puhul, et nad saavad aru oma valikutest. Töölepingutes on kohustus ikkagi kirja panna kohalduv õigus ja kui tööandja seda ei tee, siis on meremehel õigus pöörduda töövaidlusorganitesse ja kohtusse. Iseasi, kas töötaja ise teab seda ja kas ta võtab midagi ette õigel ajal. Tavaliselt tekib probleem siis, kui tekib vaidlus tööandja ja meremehe vahel.

4. Sotsiaalkindlustusameti kodulehel on üsna selged juhised, kuidas peaks välisriigis töötav inimene toimima sh ka laevapereliikmed, et saada sotsiaalkindlustust, kas Eestist või siis välisriigist, sõltuvalt tema töötamise vormist. Tähtis osa sotsiaaltagatiste saamisel on tõendil **A1. Kas te saaksite lühidalt kirjeldada, mis asi on A1 tõend ja milleks on see vajalik?**

Merle Malvet: See on väga tähtis tõend. Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse põhimõte on see, et üks inimene kahes liikmesriigis korraga kindlustatud ei ole. Kui A1 on välja antud Eestist, siis see näitab, et sellele inimesel kohaldub Eesti sotsiaalkindlustus ja teises riigis enam sotsiaalkindlustusmaks enam ei kohaldu.

Ulla Saar: Tõendi eesmärk on siis vältida topeltmaksustamist ja, et sa maksaksid maksud sinna riiki, kus sulle tagatakse katise.

Merle Malvet: Ja keegi tohi jääda tegelikult kaitsest ilma.

Jaak Viilipus: Kuidas näiteks on Soomes töötaval meremehel käituda?

Merle Malvet: Kui meremees töötab ainult Soomes, siis tõendit vaja ei ole aga kui ka Eestis, siis on.

Ulla Saar: Tuleb ka jälgida ajalisi ja mahulisi piiranguid, et päris tööampsu puhul pole seda tõendit vaja. Täpsemad juhised on Sotsiaalkindlustusameti kodulehel.

5. „Liikmesriigi lipu all merd sõitval laeval töötamist või FIE-na tegutsemist käsitletakse selles liikmesriigis töötamise või FIE-na tegutsemisena. Välja arvatud juhul, kui inimene elab teises liikmesriigis, kuhu on ka registreeritud või kus tegutseb talle palka maksev ettevõtja. Sel juhul kohaldub talle elukohariigi sotsiaalkindlustus“ – väljavõte Sotsiaalkindlustusameti

juhendist. **Kas liikmesriigi lipu all sõitval laeval töötamise käsitlemine liikmeriigis töötamisena tuleneb siseriiklikust regulatsioonist või rahvusvahelisest regulatsioonist? Millisest?**

Merle Malvet: See tuleb siis regulatsioonist määrus 883/2004 artikkel 11 lg 4. Meremeeste puhul tekib kolmnurk suhe, mida tavaliselt ei ole. Tavaliselt tööandja ja töövõtja ning meremeeste puhul lisandub lipp. Üldreeglina on vastutav lipuriik aga kui tööandja ja meremees elavad teises riigis, siis see riik, kus tööandja ja meremees asuvad. Väljapool Euroopa Liitu tuleks vaadata ILO meretöö konventsiooni, mis paneb reederitele teatud kohustused. Meretöö konventsioon ütleb ka seda, et elukoha riik peab tagama täiendava kindlustuse.

Ulla Saar: Meretöö konventsioon on üle võetud Meretööseaduse ja Meresõiduohutuse seadusega.

6. Meremeeste puhul tuleb sotsiaalkindlustusmaksleid tasuda selles riigis, kus asub töö tegemise koht ja sellest tulenevalt kehtib laeval töötava isiku suhtes laeva lipuriigi õigus ehk meremees peaks iga kord vaatama lipuriigi regulatsioone, mis puudutavad sotsiaalkindlustust. **Kas selline väide on korrektne?**

Merle Malvet: See on korrektne va juhul kui tööandja ja töövõtja mõlemad lipuriigist erinevast riigist. Mis veelkord tähendab, et mereõppeasutuses peaks olema vastav õppeaine – tööõigus ja sotsiaalkaitse.

7. Tulumaksu puhul on põhiküsimus tööandja ja töötaja residentsusest ja sellest tulenevalt vastava riigi maksulepingu kohaldamises. Sotsiaalkindlustuse puhul mängivad rolli ka töö tegemise asukoht või töötaja elukoht ja tööandja tegevuskoht (EL 883/2004 artikkel 13). Mitmes riigis korraga töötades tuleb täiendavalt mängu ka sisuliselt tegevuse protsentuaalne jaotus riigiti. Praktikast saab tuua näite, kus laevaomanik on Rootsi ettevõtte, laeva opereerib Prantsusmaa ettevõtte ning tööandja on Singapuri ettevõtte ja töölepingud on sõlmitud EL'i residentidest meremeestega kohaldades nendes Singapuri õigust, laev ise sõidab Küprose lipu all. **Kas meremees peaks otsima sotsiaalkindlustust Singapurist või Küprosel? Kas me räägime sotsiaaltagatiste puhul ikkagi sellisel juhul nende ettevõtete ja meremeeste puhul pigem nende residentsusest?**

Merle Malvet: Peab tulema esimesena Küprose sotsiaalkindlustus ehk lipuriigist. Kui Eesti resident, siis Eesti võib midagi täiendavat pakkuda.

8. Lipuriigi õiguse kohaldamisel on mitmeid erisusi. Kui tööandja ja töötaja on mõlemad teise liikmesriigi residendid, siis laeva lipuriigi õigust kohaldama ei pea. Sellisel juhul on võimalik kohaldada teise riigi õigust. Tekib olukord, kus laeval kehtib korraga mitme riigi piiratud õigus. **Millises ulatuses sellisel juhul on võimalik teise riigi õigust kohaldada? (kas ainult töölepinguga seotud õigust või ka tööaega jt. regulatsioone)**

Ulla Saar: Tööaja regulatsioon on osa tööõigusest ja see on töölepingus reguleeritud. Töölepingule kohaldub üldiselt ühe riigi õigus, mille tööandja ja töötaja peavad kokku leppima lähtudes muuhulgas töö tegemise asukohast. Meretööseadus näeb ette, et Eesti õigus kohaldub töötamisele Eestis registrisse kantud laevadel. Sotsiaalmaksu puhul kohaldub koordineerimäärus ja see on natuke erinev aga kui me räägime näiteks tähtajaliste töölepingute jms, siis need tulevad Meretööseadusest, kuidas need kokku lepikse. Ei saa olla päriselt nii, et natuke ühte või teist.

Jaak Viilipus: Kui me vaatame eelneva küsimuse näidet, siis tööaja regulatsioonide kohapealt tuleks siis vaadata Singapuri regulatsioone.

Ulla Saar: Jah ja neid reguleerivad ka ILO konventsioonid.

9. 2019. aastal tegi Euroopa Kohus eelotsuse (C-631/17), kus vaidlesid Läti meremees ja Hollandi laevaomanik, kelle laev sõitis kolmanda riigi lipu all, millise riigi kohustus on tagada meremehe sotsiaaltagatised ning kohus leidis, et meremehe residentsusriigi kohustus on tagada meremehele sotsiaaltagatised. Eestis on kasutusel panustamisel põhinev süsteem ja sotsiaalmaksu saab maksta ainult tööandja ehk kui meremees ka sooviks täies mahus sotsiaalmaksu maksta, siis see pole võimalik. **Kas selle eelotsuse taustal saab öelda, et Eesti seadusandluses on piisavalt võimalusi loodud selleks, et ka Eesti residentist meremees sellise variandi puhul saaks sotsiaalseid tagatiseid Eestist sh ka kasvõi ise seda tasudes?**

Merle Malvet: Ütleme nii, et see keiss on sotsiaalkindlustuse ekspertide jaoks väga ebameeldiv teema, sest see läheb loogikast välja. Kogu selle keisi põhiküsimus oli see, kas kohaldub üldse Euroopa Liidu õigus või mitte, sest Bermuda lipp, laevaomanik Hollandist ja meremees Lätist. Kohus leidis, et kui ta kuidagi määruse alla ei lähe, siis kohaldub elukohariigi õigus. Kohus arvestas ilmselt siin ka seda, et Läti süsteem on nii üles ehitatud, et Lätis süsteemis on võimalik meremehel ise maksta, mis meile üldse ei sobi. Me arvame, et need kohtukeisid kehtivad ükshaaval. Kui meil oleks selline juhtum, siis me peaksime omad argumendid esitama ja siis kohus otsustaks võibolla teismoodi, kuna olukord on teistsugune. Preagu hoiame silmad lahti ja vaatame, mis sellega saab. Mõnes mõttes on

laevanduspaketiga olukord muutunud ja samas on võimalik ka kolmandasse sambasse maksta.

Jaak Viilipus: Ühesõnaga on vaja kohtukeissi?

Merle Malvet: ei tea, kuidas siis saab ja see on vana jutt Rahandusministeeriumiga, et kas kuidagi jagada seda maksukoormust töövõtja ja tööandja vahel. Rahandusministeeriumi seisukoht on senimaani olnud, et see muuda maksusüsteemi keerulisemaks ja mida ühetaolisem, seda lihtsam ja ka vähem ebavõrdsem on süsteem. Maksualekumise aspektist pole vahet tegelikult, kes seda maksu maksab.

Ulla Saar: Mina samas ka ei usu sellesse jagamise tööandja ja töövõtja vahel, sest efekt oleks ju sama.

Merle Malvet: Sakemaal on näiteks nii, et riik, tööandja ja töövõtja vahel jaotatud maksukoormus. Singapuris on koormus jagatud. Siin on riikide ajaloolised taust ja poliitilised otsused.

Ulla Saar: Sotsiaalministeeriumi seisukoht täiendavate muudatuste osas on selline, et kõigepealt tuleb vaadata, et kui praegu tehtud muudatused on mõne aja toimunud, siis saab analüüsida, kas on vaja midagi muuta ja siis saab edasi vaadata, kas on vaja veel midagi muuta.

Merle Malvet: Laevanduspaketi otsused tulid ikkagi valitsuskabinetist ja muutmiseks tuleks sinna tagasi minna. Meie stsenaariumid olid selles osas üsna mustad aga võibolla polegi need asjad nii hullud.

10. Nagu ka ehitussektoris, siis ka osad meremehed töötavad Soomes (Soome lipu all), olles registreerinud ka oma elukoha sinna, realselt aga elatakse Eestis. **Millega peaksid need meremehed arvestama ja kuidas toimib nende sotsiaalkindlustuse arvestamine?**

Ulla Saar: toimub täielikult Soome õiguse alusel. Nendel pole midagi teha A1-ga.

Merle Malvet: Aga millega peavad nad arvestama ja, mis on pidev probleem on näiteks vanemahüvitis. Eesti süsteem on selles osas maailma heldeim süsteem ja tihti soovitakse hüvitist saada Eestist ja sellisel juhul Soome õiguse all töötades Eestist nad vanemahüvitist ei pruugi saada.

11. Kas Eesti lipu all sõitval kaubalaeval on täna võimalik minna mööda sotsiaalmaksu kohustusest 20% 750 eurolt, kasutades näiteks renditööjõudu kolmandatest riikidest või läbi teiste ettevõtete ka EL kodanikke sh Eesti meremehi?

Ulla Saar: Kui tööandja Eestis, siis kohaldub Eesti õigus. Tihti aetakse jada küll keeruliseks ja sinna on vaja aega panustada, et aru saada aga see ei tähenda et maksuõigus neile ei kohalduks. Alati ei ole tegemist optimeerimise skeemidega.

Merle Malvet: Aga võivad ka olla ja suvel alguses just Siseministeerium just küsis, et mingi tanker sõitis Soome vahet ja Vene meremehed peal ja nad ei saanud aru, mis staatus neil on. Kas nad nagu elavad tankeril?

Ulla Saar: Renditööjõu kasutamist reguleerib ka meil töölepinguseadus ja meretöö seadus ja sellistes olukordades peavad ka erinevad asjad olema kokku lepitud nagu seadus ette näeb.

12. Nn. laevanduspaketi loomise käigus toodi korduvalt välja sotsiaalhüvitiste ekspordi teema.

Mida see täpsemalt laevanduspaketi kontekstis tähendab?

Merle Malvet: See tähendab seda, et kui meil on siin Saksa meremees, kes läheb pärast Saksamaale elama, siis me maksame talle kõik pensionid välja. See on Euroopa riigi põhimõte, et võid töötada ühes riigis ja elada teises aga tööandja riik tagab sulle kindlustuse sinu elukoha riigis.

13. 2020. aasta alguses avaldati uuring (Drumm and Zang, 2020) Saksamaa abimeetmete paketi tulemuslikkusest, milles jõutakse järeldusele, et meetmed on küll pidurdanud laevade lahkumist Saksa registrist ja toonud kaasa ka Saksamaa enda meremeeste arvu mõningase stabiliseerumise aga meetmete kaudu pole ka Saksamaal õnnestunud lõplikult probleeme lahendada. Sellest uuringust võib välja lugeda, et mida ebastabiilsemaks muuta meremehe elukutse st segane maksukeskkond, tähtajaliste töölepingute piiranguteta lubamine, võimatud tingimused pensioni saamiseks jms, seda ebaatraktiivsememaks muutub elukutse ja seda rohkem tuleb tulevikus hakata vaeva nägema (sh ka peale maksma), et kedagi merendussektorisse tööle saada. Sarnaseid mustreid võib täheldada ka Hollandis, Belgias jt. riikides. **Kas Teie hinnangul võib Eestis Saksamaaga sarnane olukord tekkida? Kas Eesti peaks teiste riikide vigu vältima?**

Ulla Saar: Hea küsimus, sest see on monitoorimise teema. Sõltub kindlasti erinevatest faktoritest nagu see, kuidas näiteks õppekavasid promotakse, kuidas riigis on traditsioonid jpm aga kindlasti ka maksusüsteemid ning kas see kõik võib hakata mõjutama sarnaselt Saksamaaga, siis ei oska absoluutselt öelda. Jälgimine olukorda ja kui hakkab, siis ilmselt tuleb riigil jälle midagi ette võtta.

Merle Malvet: Selles uurimuses oli see välja toodud, et tööandjatel oli kohustus Saksa noor meremehi vastu võtta. Seda arutati ka meie laevanduspaketi töögruppides ja selle vastu oli kategooriliselt Veeteede amet. Ametiühingut soovisid tegelikult teatud protsenti laevadel töötavatest meremeestest aga see oli Veeteede ametile vastuvõetamatu ja see jäi ära. Siin ongi küsimus, et kelle heaks see süsteem töötama peaks.

14. Kuidas hindaksite skaalal 1-10 (10 - oleks selge ja läbipaistev süsteem, 1 läbipaistmatu ja ebaselge süsteem) Eesti sotsiaalkindlustuse süsteemi selgust ja läbipaistvust meremeeste seisukohast?

Ulla Saar: Varasemalt oli kõrgem aga muudatustega läheb kindlasti segasemaks.

Merle Malvet: Arvestame sellega, et süsteem on uus ja vaatame kui see töötab sisse ja teadmine levib, siis see võib paigutada kuskile keskele. Kindlasti on segasem kui muudel juhtudel aga nii hull ei ole, aga põhimõtteliselt peaks olema arusaadav süsteem, aga kui inimesed ise seadusi ei loe ja keegi neile õigel ajal nendest asjadest ei räägi, siis on see süsteem nende jaoks küll väga karm.

15. Kas lähiajal on veel tulemas suuremaid muudatusi, mis puudutavad meremeeste sotsiaaltagatise või tööseadusandlust?

Ulla Saar: Hetkel ei ole tulemas. Tähtajaliste töölepingute osas oleme suhelnud Veeteede ametiga ning neil olid ka seal muid teemasid ja me oleme andnud omad selgitused näiteks tööaja summerimise osas aga pole hetkel saanud veel tagasisidet. Me ei näe probleeme, mida kehtiva tööseadusandluse alusel ei saaks lahendada. Järjestikkuste tähtajaliste töölepingute puhul näiteks oleme aru saanud, et meremehed viibivad nii pikalt kodus, et nende töölepingud tihti ei muutugi järjestikkusteks ja saab neid tegelikult teha. Tähtajatu tööleping tagab töötajale parema kaitse ja me muudame tööseadusandlust ametiühingute ja tööandjate ühisel seisukohal.

Maksuhariduse suuna küsimustik

1. Täna on tekkinud olukord, kus Eesti meremeestel on kontakt riigiga sisuliselt kadunud ja sotsiaaltagatiste teema jäetud pikalt meremeeste enda mureks. Selle tagajärgi tunnetavad riik ja meremehed ilmselt üsna peatselt, kui esimesed põlvkonnad pärast taasiseseisvumist hakkavad pensionile jääma. Paljuski on põhjuseks meremeeste enda teadmatuse ja keeruline maksusüsteem. Viimane põhjustab aga palju valearusaamisi ja linnalegende. **Kuidas võiks Teie hinnangul olukorda parandada?**

Merle Malvet: Me pakkusime ka arengukavasse lahenduse, et viia sisse maksualane ja sotsiaalkindlustuse alane koolitus. Minu nägemusel võiks saad Euroopa Liidu rahastamise abil koostöös ametiühingutega koolitusi. MKM saatis meile need kavad konsultatsiooniks ja hetkel ei ole aru saada, et kas need ettepanekud arestasid.

2. SoM tegi Transpordi- ja liikuvuse arenguskava 2021-2030 töögruppides kaks ettepanekut, mis käsitlevad õppeaine sisseviimist Eesti Mereakadeemias ja süsteemset infovahetust meremeeste tööõiguste ja sotsiaaltagatiste osas. **Millest sellised ettepanekud?**

Jaak Viilipus: Sellest oli eelnevates küsimustes juba juttu ning liiguks edasi järgmise küsimuse juurde.

3. **Kas ministeeriumite tasandil on maksuhariduse teemat ka laiemalt käsitletud?**

Merle Malvet: Ei ole viimaste arengutega kursis ja ei oska öelda, kindlasti peab seal olema kaastatud Haridusministeerium. Saan tuua näiteid Singapurist, kus praktiliselt iga päev ilmub ajalehes väike selgitav artikkel sotsiaalkindlustuse osas. Sisuliselt oli ka näha, et pea iga taksojuht oli teadlik sotsiaaltagatiste süsteemist. Mina arvan, et meie taksojuhid ei tea.

4. **Kas on arutusel olnud ka elementaarse maksuhariduse sisse viimist keskhariduse tasandil?**

Merle Malvet: Ei ole nii täpselt kursis. Aga kindlasti võiks teadlikkus parem.

Lisa 2. Küsitlus

Vastaja profiil

1. Mis ameti peal sa hetkel töötad?
2. Tööstaaž merel
3. Viimati töötasin/töötan ...
4. Emakeel on ...
5. Vanus ...
6. Sugu
7. Alaline elukoht

Maksualast käitumist mõjutavad faktorid (10 pallisel skaalal)

1. Hindan oma teadmisi Eesti meremeeste maksustamise süsteemi osas heaks
2. Meremeeste maksustamist puudutav seaduslik raamistik on mulle selge ja arusaadav
3. Kui meremees jätab osa oma tulust deklareerimata, siis on üsna tõenäoline, et Eesti Maksu-ja tolliamet selle avastab.
4. Leian, et maksualaste rikkumiste eest määratavad karistused on õiglased
5. Eesti maksusüsteem on meremeeste suhtes õiglane
6. Maksude maksmine on minu kui kodaniku kohustus
7. Maksukohustuse üle arvepidamine on merel töötades lihtne
8. Deklareerimise kohta on minu arust piisavalt infot
9. Deklareerimise protsess ise on minu jaoks keeruline
10. Maksude maksmisel ma eeldan riigipoolset vastusooritus teenuste kaudu
11. Leian, et riik kasutab kogutud maksuraha sihipäraselt
12. Mul on piisavalt rahalisi vahendeid, et vajadusel tasuda viimase 3 aasta maksukohustus tagasiulatuvalt ühekordse maksena.
13. Maksunõuete ajatamise võimalus on minu jaoks oluline
14. Ei maksa tulumaksu, sest ka teised meremehed ei maksa seda
15. Maksude maksmise võimalusi on minu hinnangul piisavalt
16. Leian, et ei tohiks nn mustalt tööd teha ehk saada töötasu, millelt maksud on maksmata

17. Ei julge välistulu deklareerida, sest olen jätnud varasemalt välistulu deklareerimata

Maksualaste teadmiste kaardistamine

1. Kõige olulisem maksuõiguse akt, mis koondab endas maksuõiguse üldosa sätteid on ...
2. Mõisteid elukoht ja asukoht kasutatakse Maksukorralduse seaduses ...
3. Meremehe residentsuse muutumisest teavitamise kohustus on ...
4. Isiku residentsuse määratlemisel lähtutakse tema ...
5. Topeltmaksustamise (tulumaksu korral) vältimisel lähtutakse ...
6. Välistulude teadlik deklareerimata jätmine ...
7. Maksualase teabevahetuse seadus sätestab ...
8. Meremeestele mõeldud tulumaksu erirežiimi puhul ...
9. Maksustatava tulu arvestamise kohustus on Tulumaksu seaduse järgi ...
10. Sotsiaalmaksu saab Eestis tasuda ...

Профиль отвечающего

1. Кем вы работаете?
2. Стаж на море (лет) ...
3. Работал/работаю (Флаг) ...
4. Мой родной язык ...
5. Ваш возраст ...
6. Пол
7. Постоянное место жительства

Факторы влияющие на налоговое поведение

1. Оцениваю свои знания в области системы налогов Эстонских моряков хорошие...
2. Законы налогов моряков мне ясны и понятны...
3. Если моряк не задекларирует часть своей прибыли, то вероятно, что Налоговый департамент это обнаружит...
4. Считаю, что наказания за нарушения платы налогов справедливые...
5. Эстонская налоговая система справедливая по отношению к морякам...
6. Плата налогов моя гражданская обязанность...

7. Учет налоговых обязательств, прост, при работе в море...
8. Думаю, что информации о декларации налогов достаточно ...
9. Сам процесс декларирования для меня сложный...
10. При уплате налогов я ожидаю компенсации от государства в виде услуг...
11. Считаю, что государство целенаправленно использует денежные средства от налогов...
12. У меня достаточно денежных средств, чтобы при необходимости заплатить налог за 3 предыдущих года...
13. Для меня важна возможность платить налоги по частям...
14. Не плачу налогов, так как и другие моряки не платят...
15. Считаю что-возможностей платить налоги вполне достаточн ...
16. Считаю, что нельзя работать по «чёрному» т.е. получать зарплату не облагаемый налогом ...
17. Не решаюсь декларировать иностранный доход, потому что я ранее не декларировал иностранный доход...

Отображение налоговых знаний

1. Важнейшим актом налогового права, объединяющим положения общей части налогового права, является.
2. В законе налогообложения понятия место жительства и место нахождения используются ...
3. Обязательство о сообщении изменения резиденции возлагается на ...
4. При идентификации резиденции человека исходят от его ...
5. Во избежание двойного налогообложения применяется ..
6. Сознательное не декларирование иностранных доходов ...
7. Закон об обмене налоговой информацией предусматривает ...
8. Ваг взгляд на применение особого режима подоходного налога для моряков ...
9. По законом о подоходном налоге, обязанность рассчитывать налогооблагаемую прибыль предусмотрена ...
10. Плательщиком социального налога является ...

Lisa 3. Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks¹

Mina, Jaak Viilipus

Annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eesti meremeeste maksukäitumist mõjutavate faktorite ja maksualaste teadmiste pilootuuring“, mille juhendaja on Anatoli Alop ja Hiie Marrandi.

reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tallinna Tehnikaülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.

01.06.2021

¹ Lihtlitsents ei kehti juurdepääsupiirangu kehtivuse ajal vastavalt üliõpilase taotlusele lõputööle juurdepääsupiirangu kehtestamiseks, mis on allkirjastatud teaduskonna dekaani poolt, välja arvatud ülikooli õigus lõputööd reprodutseerida üksnes säilitamise eesmärgil. Kui lõputöö on loonud kaks või enam isikut oma ühise loomingulise tegevusega ning lõputöö kaas- või ühisautor(id) ei ole andnud lõputööd kaitsvale üliõpilasele kindlaksmääratud tähtajaks nõusolekut lõputöö reprodutseerimiseks ja avalikustamiseks vastavalt lihtlitsentsi punktidele 1.1. ja 1.2, siis lihtlitsents nimetatud tähtaja jooksul ei kehti.